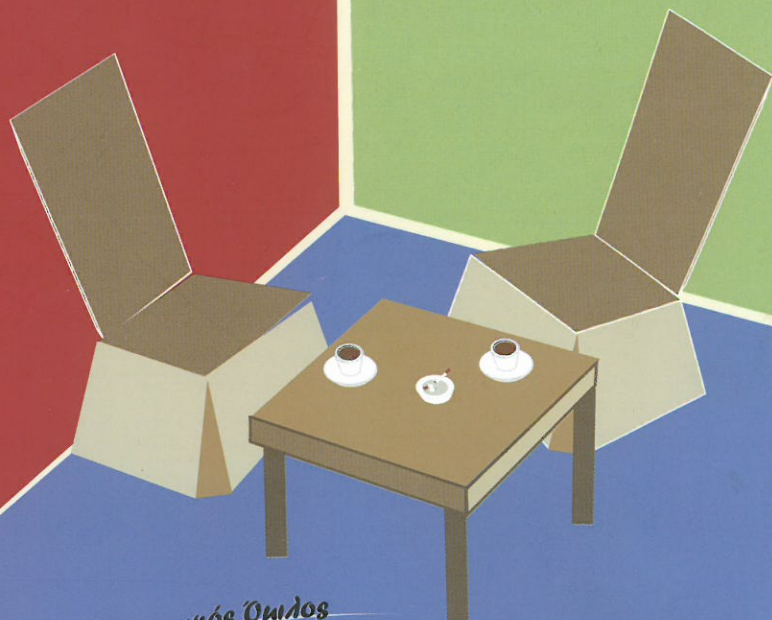

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ (ΚΩΣΤΑ) ΦΩΤΙΑΔΗ

Για τη
Δημοκρατία
και για άλλες
σκόρπιες
σκέψεις

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ
ΜΕ ΤΟ...
ΔΙΑΒΟΛΟ!

ΕΚΔΟΣΗ

Εκπαιδευτικός Όμιλος

ΠΛΑΤΩΝ

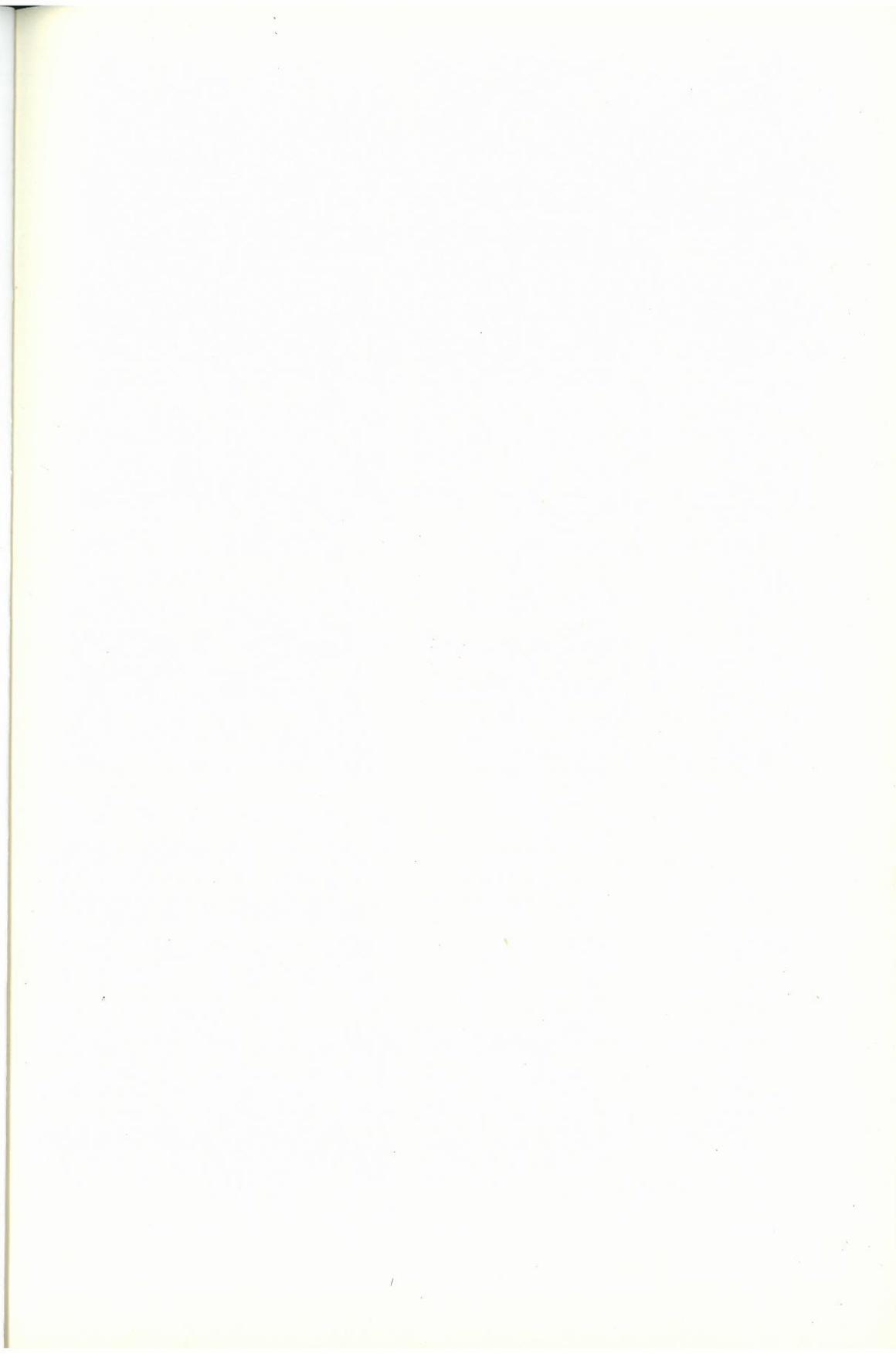
Σήμα κατατεθέν από Π. Φωτιάδη

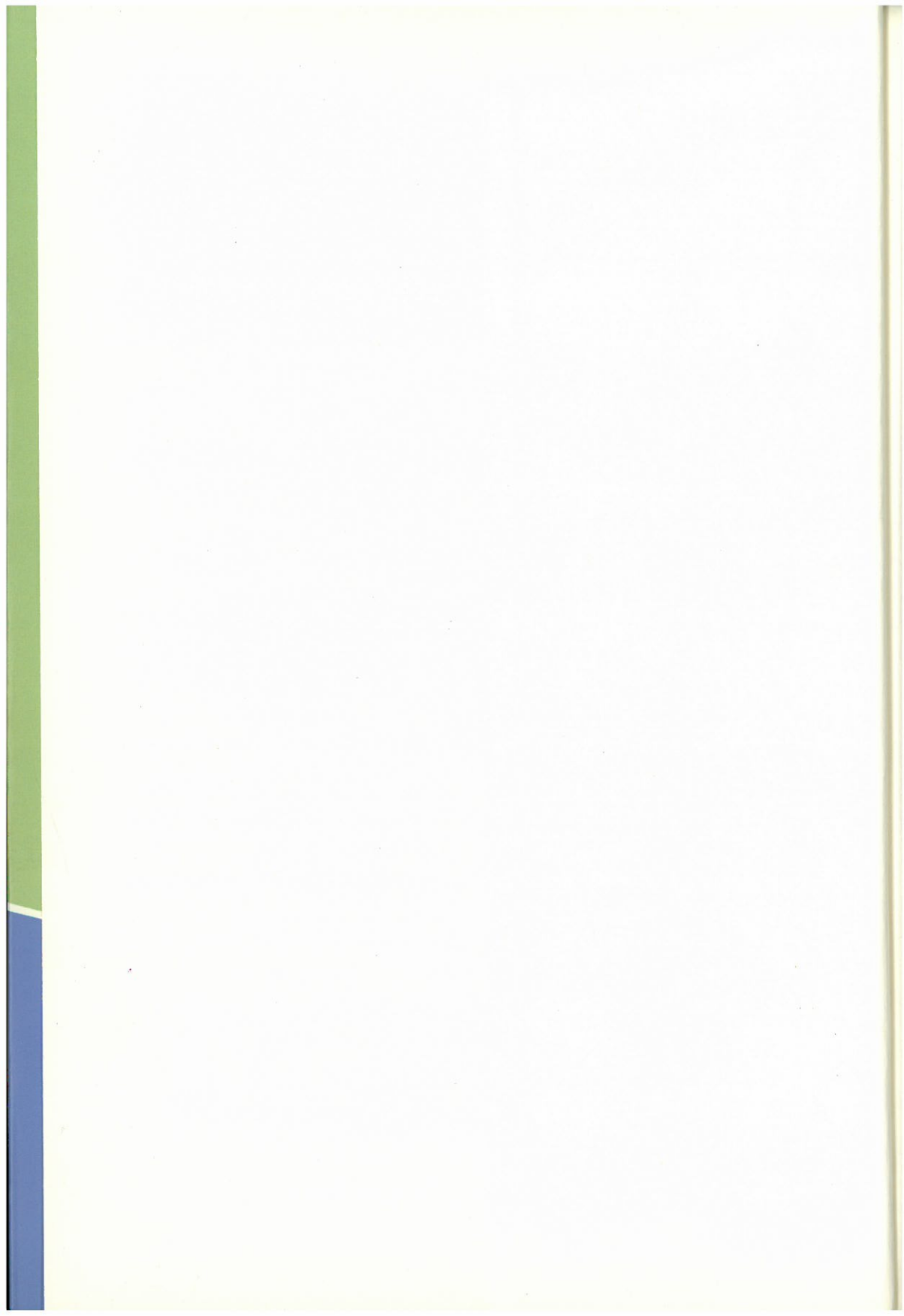
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Α. ΦΩΤΙΑΔΗ

Ο Φωτιάδης (Κώστας) Αριστείδης γεννήθηκε στη Σεβαστούπολη της Κριμαίας το 1935.

Το 1939 ήρθε στην Ελλάδα. Σπούδασε Μαθηματικά στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και σταδιοδρόμησε ως φροντιστής στα Φροντιστήρια «Πλάτων», τα οποία ίδρυσε το 1961. Το 1965 ίδρυσε τις σχολές Γραμματών και Λογιστών «ΕΡΜΗΣ». Έγραψε φροντιστηριακά βιβλία όλων των ειδικοτήτων, τόσο μόνος όσο και με τη συνεργασία άλλων συναδέλφων.

Μετά τη συνταξιοδότησή του έγραψε την ποιητική συλλογή «Τα παράξενα» και μια σάτιρα με τίτλο «Η απολογία ενός κατηγορού», όπου καυτηριάζεται η σαπίλα της δημόσιας διοίκησης. «Οι συνομιλίες με το διάβολο» είναι το τρίτο του βιβλίο, το οποίο και εκδίδεται πρώτο.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ (ΚΩΣΤΑ) ΦΩΤΙΑΔΗ

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟ... ΔΙΑΒΟΛΟ

**Για τη Δημοκρατία
και για άλλες σκόρπιες σκέψεις**

Θεσσαλονίκη 2006

Συγγραφέας: ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ (ΚΩΣΤΑΣ) ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Τίτλος: ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟ... ΔΙΑΒΟΛΟ

Για τη Δημοκρατία και για άλλες σκόρπιες σκέψεις

Εκδόσεις:

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Α. ΦΩΤΙΑΔΗ

ISBN: 960-89488-0-0

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν.2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης Παρισίου, που κυρώθηκε με τον ν.100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιοσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

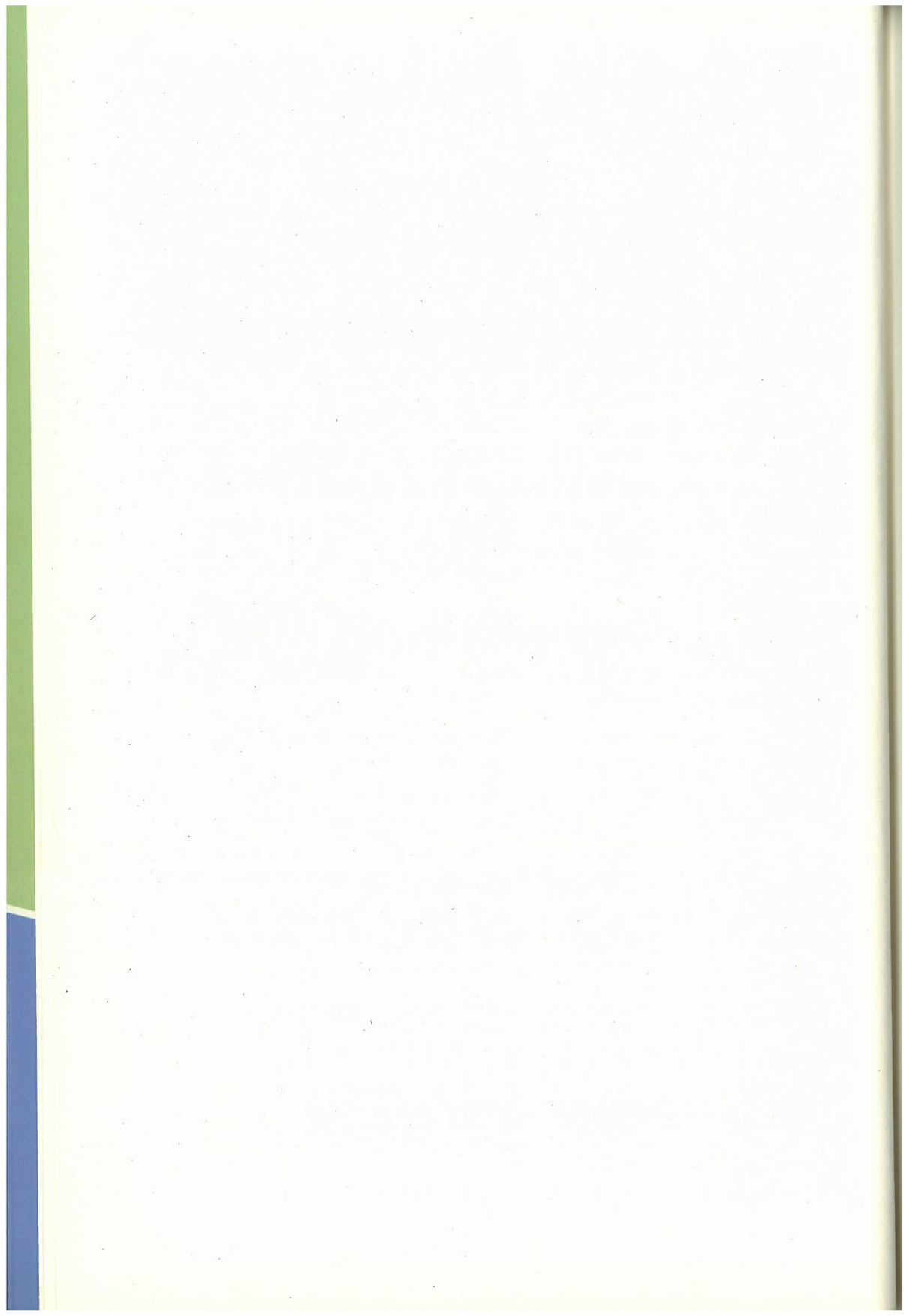
Ευχαριστώ

- όλους εκείνους που βοήθησα, προώθησα
και στήριξα στις δύσκολες τους στιγμές και με πρόδωσαν

- όλους εκείνους που
αποδείχθηκαν άνθρωποι μιας χρήσης.

- Αυτοί σφυριλάτησαν τη θέλησή μου,
άνοιξαν ορίζοντες στη σκέψη μου, με ωρίμασαν
και είδα τη ζωή γυμνή χωρίς τα φανταχτερά
χρώματα της υποκρισίας, της απάτης και του μύθου.

- Χωρίς αυτούς δεν θα έγραφα
το ταπεινό αυτό πόνημα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

ΜΠΟΡΕΙ κανείς στην Ελλάδα του σήμερα, να εκφράζει τις απόψεις του χωρίς επιπτώσεις;

Μπορεί κανείς να εκλεγεί εάν είναι φτωχός;

Τα Μ.Μ.Ε. ενημερώνουν ή κατευθύνουν;

Πώς μετριούνται οι σταυροί το βράδυ των εκλογών;

Πώς και ποιοι αποφασίζουν το πώς θα στελεχωθούν τα ψηφοδέλτια;

Υπάρχει εσωκομματική Δημοκρατία;

Τα προσταυρωμένα ψηφοδέλτια είναι «ηθικώς» αποδεκτά;

Είναι εν' τέλει νόμιμα;

Ο πρώτος σε σταυρούς δημοτικός σύμβουλος έχει ευρεία αποδοχή από την τοπική κοινωνία ή τελικά είναι άριστα πειθαρχημένη η μειοψηφούσα ομάδα του;

Πώς εξηγείται το γεγονός της τεράστιας αποχής από τις εκλογές;

Γιατί διαμαρτυρόμαστε για τις ενέργειες αυτών που κατέχουν την εξουσία, όταν δεν κάναμε τον κόπο να τους επιλέξουμε και με το σταυρό μας να τους ορίσουμε;

Γιατί υπάρχουν τόσα ψηφοδέλτια χωρίς σταυρό προτίμησης;

Γιατί μας ανακοινώνουν τους σταυρούς προτίμησης μια εβδομάδα μετά τις εκλογές;

Μπορεί κάποιος φανερά αλαζόνας να εκλεγεί δήμαρχος, νομάρχης ή βουλευτής;

Μπορεί κάποιος φανερά αυστηρός και ξεκάθαρα πετυχημένος να μην επιλέγεται ακριβώς γιατί έχει μισηθεί η επιτυχία του;

Πώς γίνεται να μπορεί κάποιος να λέει άλλα, να πράττει άλλα και ο λαός να τον ψηφίζει;

ΓΙΑΤΙ;

Έχουμε Δημοκρατία;

Οι αρχαίοι πρόγονοί μας αν ήταν νεοέλληνες κατά την διαδικασία ανακάλυψης της δημοκρατίας, θα έθεταν τα παραπάνω ερωτήματα;

Άσχετα με το αν διαφωνεί κανείς ή συμφωνεί με τις διαπιστώσεις του πατέρα μου, έχει ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε τις δυνατότητες επιβίωσης **μιας σχολής** σκέψης που απέχει από το ακραίο, αναρωπιέται με λογική, προσεγγίζει με καταλαγή, αγαπά την οικουμένη τον άνθρωπο και την Ελλάδα, δεν επιβάλλει, δεν κατηχεί, αποδεικνύει με τον ορθό λόγο, δεν επιμένει στο λάθος της, εξελίσσεται με τον διάλογο, αναζητεί την αλήθεια, δεν εμπορεύεται την κατοχή της, συνθέτει και δεν διαχωρίζει, ελπίζει και δεν αφορίζει, στηρίζει την παιδεία και το μέλλον των παιδιών μας

ΑΛΛΑ:

Θίγει κατεστημένα συμφέροντα.

«Θα την στηρίξουμε ή όχι»;

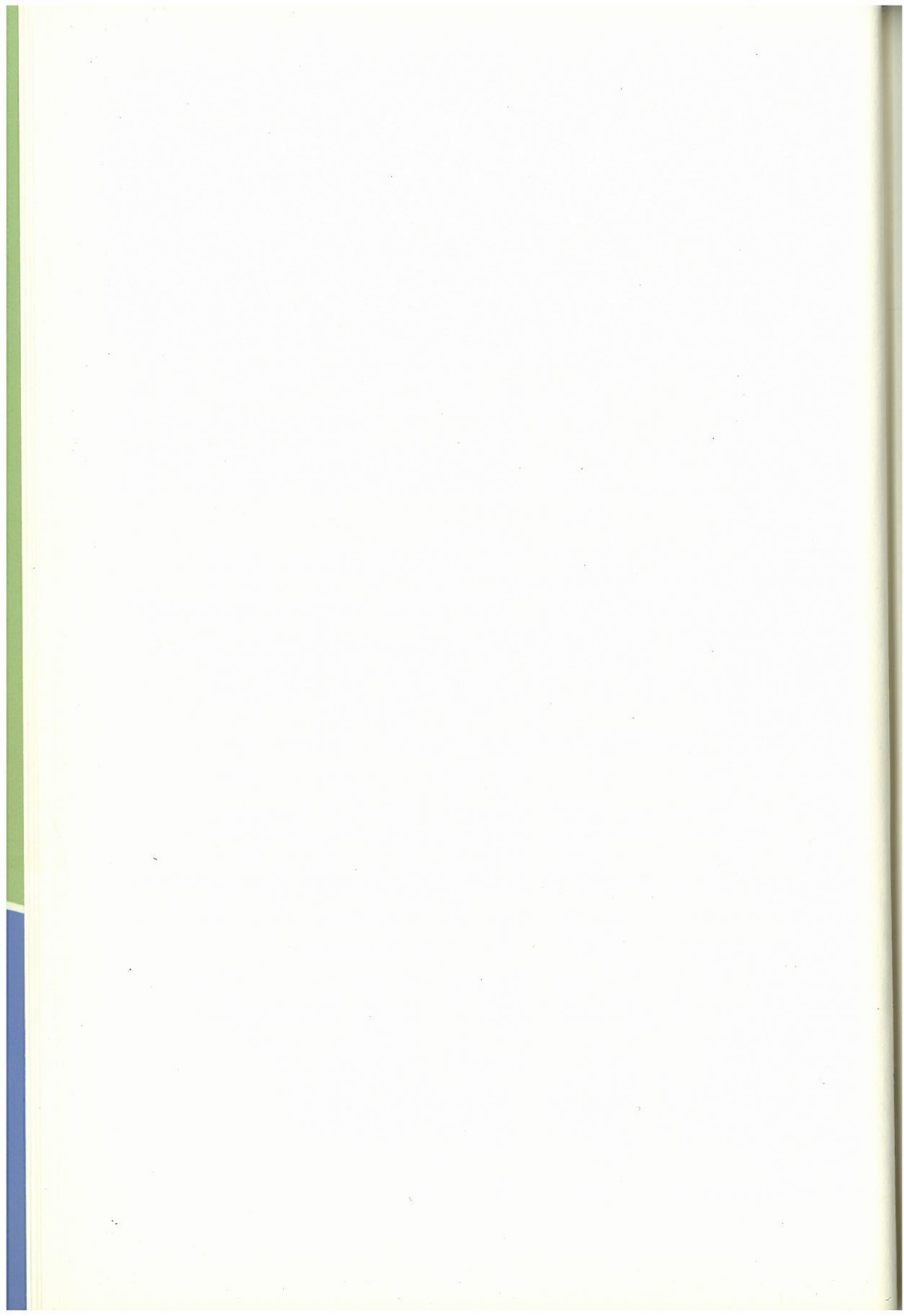
Π. Φωτιάδη
Διευθυντής
Εκπαιδευτικού Ομίλου «Πλάτων»

(μέσω της σκληρής προσωπικής εργασίας και επίπονης μαθητείας και όχι του αριστίδην κληροδοτικού δικαιώματος.)

Συνομιλίες με το Διάβολο

Πρόλογος

Η ΥΠΗΡΕΣΙΑ που θα προσφέραμε στην ανθρωπότητα θα ήταν γιγάντια, εάν είχαμε υπερβεί τα καθαρά θεωρητικά πλαίσια της δημοκρατίας και είχαμε εισχωρήσει στην εσώτατη ουσία της, κατανοώντας τις πληγές που ο εγωισμός και η απληστία για δύναμη τις έχουν προξενήσει. **Οι σχέσεις μεταξύ της εξουσίας και της δημοκρατίας ποτέ δεν υπήρξαν ειλικρινείς.** Όλες οι εξουσίες εκμεταλλεύτηκαν τη γοητευτική εξωτερική εμφάνισή της, για να αυξήσουν τη δική τους δύναμη. Η δημοκρατία θα αποκτήσει την υπέρτατη δύναμή της, όταν φωτιστούν όλες οι πηγές της και γίνουν κατανοητά όλα της τα θέλγητρα κατά τρόπο αναμφισβήτητο. Το πνευματικό βλέμμα της ανθρωπότητας πρέπει να διεισδύσει στα κατάβραθα της δημοκρατίας και να κάνει φανερή ακόμα και στους πνευματικά αλλήθωρους την αίγλη της και τη φιλοσοφία της.

Και τότε οπλίζοντάς την με τη δύναμη που της αξίζει θα θρονιαστεί σίγουρη στην καρδιά των γεγονότων με τη διπλή της υπόσταση. Δηλαδή της ομορφιάς και της αστέρευτης ικανότητάς της να οδηγήσει το άρμα της ανθρωπότητας, χωρίς ταλαντεύσεις και κλυδωνισμούς, στις κορυφές της γαλήνης και της προόδου που της αξίζει, για να βρει έτσι και να δικαιολογήσει την αιτία της ύπαρξής της.

Για να μπεις στον κόρφο της δημοκρατικής σκέψης και να νιώσεις τα κατάβραθα της ψυχής σου, τα σκιρτήματα και τα ρίγη αυτής της υπέροχης θεάς, πρέπει να απογυμνωθείς από κάθε πολιτική προκατάληψη, να απαγκιστρωθείς από κάθε στενή κομματική εξάρτηση και με το αίσθημα της άκρατης ελευθερίας να πορευτείς στα μονοπάτια της αμεροληψίας.

Μ' αυτό το πόνημα δε διεκδικώ τον τίτλο του λογοτέχνη ή του ειδικού της πολιτικής και κοινωνικής ζωής του τόπου. Θα θεωρούσα τον εαυτό μου ευτυχή, εάν συνέβαλα όχι απλά στο ανακάτεμα του έλους των ατασθαλιών της δημόσιας διοίκησης και της ιδιωτικής ζωής, των οποίων η δυσσομία παραλύει τους υγιείς ιστούς της κοινωνίας μας, αλλά εάν βοηθούσα στο να θεωρηθεί το πρόβλημα υπαρκτό από τους αρμόδιους και να τολμήσουν να βάλουν το μαχαίρι βαθιά στο απόστημα. Δεν είναι αρκετό να επισημαίνουμε, να υπογραμμίζουμε και να φωνάζουμε με όλους τους χρωματικούς τόνους της φωνής μας την ύπαρξη των προβλημάτων. **Χρειάζεται να πιστέψουμε στο βάθος της ψυχής μας ότι υπάρχει λύση και να αποφασίσουμε ότι πρέπει να αγωνιστούμε προς κάθε κατεύθυνση για τη λύση του.**

Το γράψιμο, όπως και η φωτογραφία, πρέπει να απαθανατίζει τις γόνιμες ώρες της ανθρώπινης σκέψης και να τις αιχμαλωτίζει στη διατύπωσή τους. Δεν ξέρω εάν οι ιδέες που διατυπώνω είναι ορθόδοξες ή αιρετικές. Ξέρω όμως ότι αναβλύζουν αυθόρμητα και άρα έχουν το τεκμήριο της απόλυτης ειλικρίνειας και δεν εξυπηρετούν σκοπιμότητες. **Εξάλλου, είμαι βέβαιος ότι δεν διαπράττω ούτε πολιτική μοιχεία ούτε λαθρεμπόριο ιδεών.**

Πιστεύω ότι το πρόβλημα της δημοκρατίας είναι το πώς θα βρισκουμε τους καλύτερους, για να μας κυβερνήσουν, το πώς θα αυτοκυβερνηθούμε, το πώς η πολιτική, πώς θα γίνει έντιμη και αξιοπρεπής.

Πιστεύω ότι οι κατάρεις του ανθρώπινου γένους είναι:

1. ο φόβος του μέλλοντος
2. η έλλειψη εμπιστοσύνης στους συνανθρώπους
3. η αρχομανία
4. η μόδα

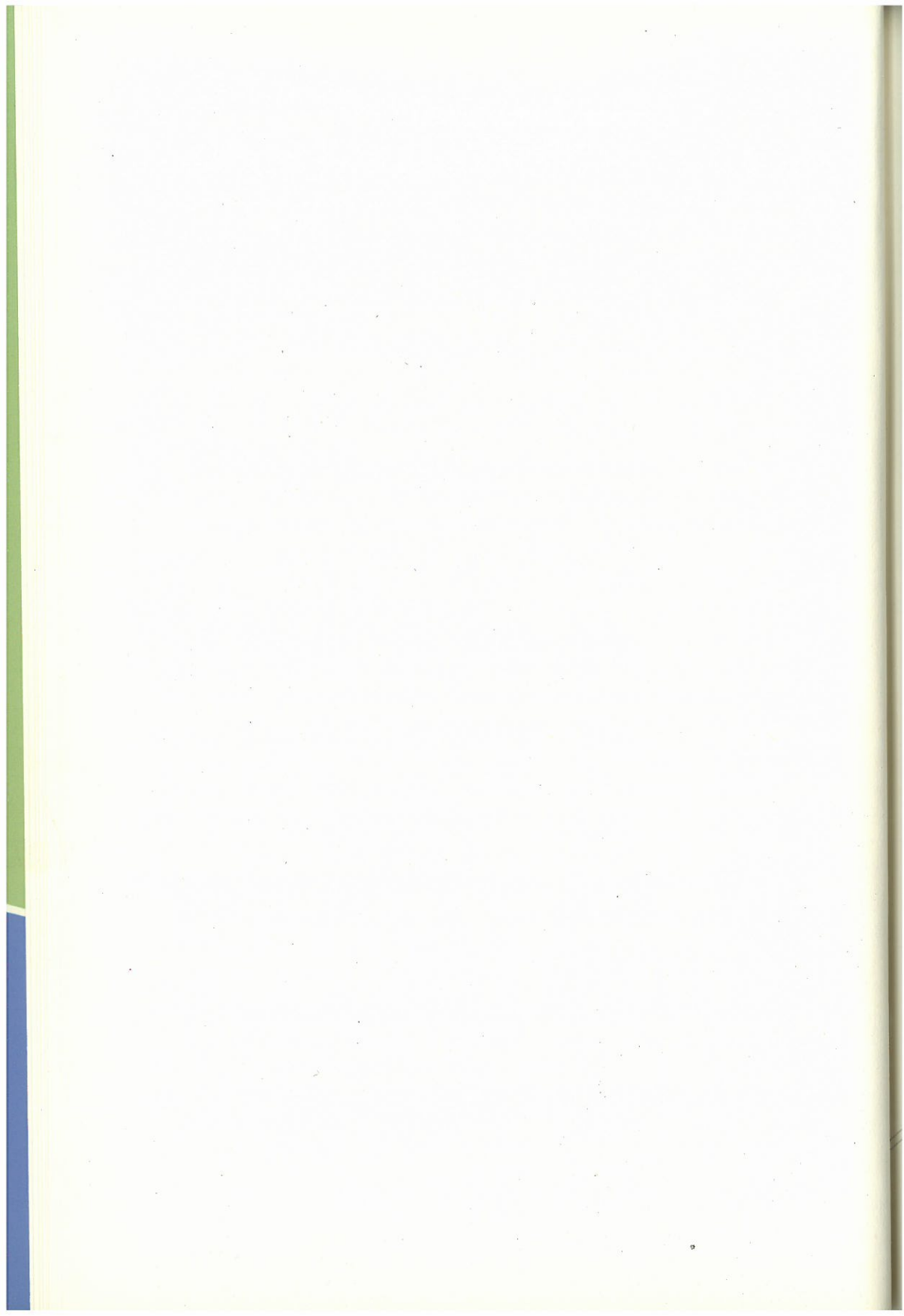
Πιστεύω ότι σύγχρονοι θεοί είναι το συμφέρον, η απάτη, η ασωτία, η αλαζονεία, η αλητεία και μία αμέτρητη ακολουθία από τέτοιες θεότητες που πλαισιώνουν το πάνθεον της ανθρώπινης ασυνειδησίας.

Πιστεύω ότι η ίδια η ζωή είναι φαντασία, είναι όνειρο, είναι ουτοπία, είναι ποίηση, αλλά και θύμα του πολιτικού **φονταμενταλισμού** και του άκρατου σωβινισμού.

Πιστεύω ότι η φύση είναι ο μεγάλος μας δάσκαλος. Μας δείχνει τον τρόπο, για να την κατακτήσουμε χωρίς να τη βιάσουμε. Τον τρόπο, με τον οποίο πρέπει να ζούμε. Ντύνεται την άνοιξη με τα πιο προκλητικά της ρούχα, τότε που η πονηριά θροنیάζει μέσα της και νιώθει έντονα την επιθυμία της γονιμοποίησής της. Οι αχαλίνωτες σεξουαλικές της ανάγκες κινούν τη ζωή και διαιωνίζουν την οπτασία του ονείρου και της ύπαρξης.

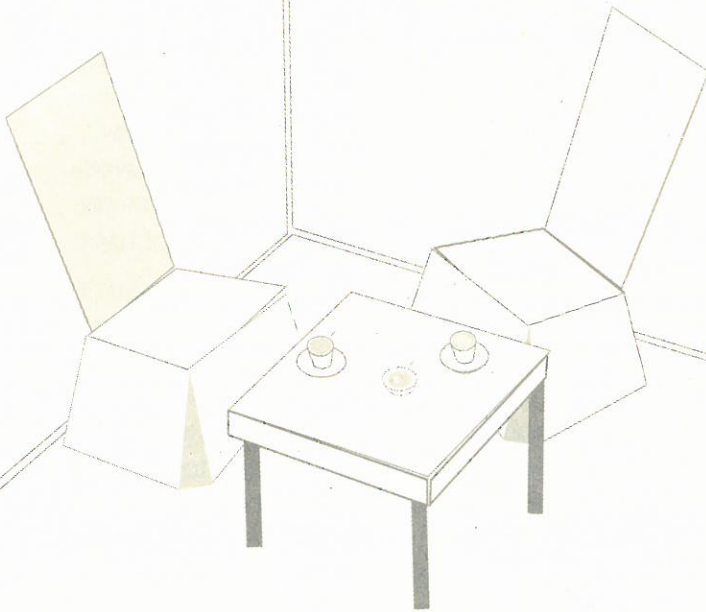
Και εσύ, αξιοθρήνητε θνητέ, εάν δεν έχεις έντονη την επιθυμία για ζωή, εάν δεν έχεις την ικανότητα να ονειρεύεσαι, εάν δεν έχεις την υπερηφάνεια και το σθένος να κλαις, εάν δεν μπορείς να ταπεινωθείς και να ζητήσεις συγνώμη από ένα παιδί που αδίκησες, εάν δεν μπορείς να γονατίσεις και να φιλήσεις το τρεμάμενο χέρι ενός γέροντα, είσαι καταδικασμένος να σε κυνηγάει η δυστυχία και η ανασφάλεια.

Ας μιμηθούμε τη φύση στην ακόρεστη επιθυμία της για ζωή αλλά ας ψηφίσουμε δικούς μας νόμους, όταν οι αντίστοιχοι νόμοι της φύσης είναι άδικοι.

Συνομιλίες με το Διάβολο

ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ
ΜΕ ΤΟ ΔΙΑΒΟΛΟ
ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
Σκόρπιες σκέψεις

ΜΕ ΔΥΟ ΜΑΤΙΑ σαν δυο πράσινες φωτιές φυτεμένες σε ένα λαμπερό πρόσωπο, πλαισιωμένο με ένα έξυπνο χαμόγελο με υποδέχτηκε με πολλή ευγένεια και φιλική διάθεση.

Πάγωσε το καλησπέρα στα χείλη μου και αρνιόταν να δηλώσει και λεκτικά την παρουσία μου.

Τα γόνατά μου λύγισαν και σωριάστηκα σε μια καρέκλα, για να μην προδώσω την αξιοπρέπειά μου. Με καλοσυνάτη συγκατάνευση πήρε το λόγο και με απαλή φωνή και κατανόηση προσπάθησε να με τονώσει.

❖¹ Κατανοώ το πρόβλημά σου, μου είπε, ξέρω πως πολλές σκέψεις και περισσότερες απορίες περιδονούνται στο μυαλό σου, που σαν μπάλες του ΛΟΤΤΟ αγωνίζονται ποια θα πρωτοεμφανιστεί. Στριμώχνονται στην έξοδο και βγαίνουν μισές και ασαφείς. Μη σκοτίζεσαι, θα τις βάλουμε σε τάξη και θα γίνουν κατανοητές και εύπεπτες. Γι' αυτό εξάλλου δέχτηκα να συνομιλήσω μαζί σου. (Πήρα κάποια ανάσα και λίγο κουράγιο και με φωνή που ηχούσε σαν άγνωστη στα αυτιά μου τόλμησα να ψελλίσω.)

☞² Έχεις δίκιο, διάβολέ μου. Προσπαθούσα σ' όλη μου τη ζωή να προσκυνήσω στο βωμό της αλήθειας, **αλλά δεν ήμουνα σίγουρος πού βρίσκεται αυτός**. Γιατί, εκτός του ότι η αλήθεια έχει έντονα τη χροιά της σχετικής εξωτερικευσης, τροποποιείται και ανασκευάζεται σε κάθε ιστορική στιγμή απόλυτα εξαρτώμενη από συγκυρίες και ιδεολογικά ρεύματα. **Νομίζω ότι η αλήθεια είναι παιχνιδιάρικη και άστατη και δεν μπορείς να την**

¹ Όπου ❖ Διάβολος

² Όπου ☞ Ερώτηση

κλείσεις σε μία φάκα, δεν μπορείς να την ακινητοποιήσεις, συνέχεια μεταβάλλεται, μασκαρεύεται και τροποποιείται. Σ' όλη μου τη ζωή προσπαθούσα κάτι να πω. Άλλοτε όμως οι απαγορεύσεις, άλλοτε η αξιοπρέπεια, άλλοτε η έλλειψη κουράγιου έπνιγαν στη γένεσή τους όλες μου τις σκέψεις. **Για μένα η αυτοεξαπάτηση και η ηθελημένη πλάνη μου ήταν πάντα τα καταφύγιά μου, όταν κυνηγημένος από τον τρόμο και την οδύνη ζητούσα τη λύτρωση.**

Γι' αυτό τόλμησα κι έκανα μεγάλο κουράγιο, για να έρθω σε σένα, που σαν διάβολος ξέρεις ποια απ' αυτά που σκέφτομαι μπορούν να ειπωθούν και ποια πρέπει να αποβάλω σαν βδελυρά μιάσματα και να τα πετάξω στα Τάρταρα της ανυπαρξίας. **Γιατί όποιος πλησίασε πολύ κοντά στη φλογερή λάβα της αλήθειας εξανεμίστηκε.**

- ☞ **Καταλαβαίνω τις ανησυχίες και τους φόβους σου, γιατί οι άνθρωποι άλλα πρεσβεύουν στις σκέψεις τους που δεν τολμούν να τα βγάλουν στο φως και τα κρύβουν σαν τα τυφλά σκουλήκια που δεν αντέχουν τον ήλιο και προτιμούν τη σιγουριά του σκοταδιού. Και λένε υποκριτικά το ψέμα, ότι συμφωνούν μ' αυτούς, στη σκιά των οποίων βρίσκουν την ησυχία τους. Έτσι σιγά σιγά το ψέμα σιτεύει και γίνεται πεποίθηση.**
- ☞ Έλυσες, διάβολε, τον κόμπο στο λαιμό μου και νομίζω ότι μπορώ ν' αρχίσω τις ερωτήσεις μου. Δεν ξέρω βέβαια την τέχνη των ερωτήσεων. Δεν ξέρω από πού ν' αρχίσω και με ποια μέθοδο θα φτάσω στο στόχο μου, που είναι καθαρά το ξεμπέρδεμα των σκέψεών μου, που τις νιώθω σαν ένα κουβάρι χωρίς άκρη. Ήρθα σε σένα εντελώς «χύμα», όπως λέει ο λαός. Ίσως σε κουράσω.
- ☞ Θα βρούμε την άκρη. Αλλά απ' όπου και αν αρχίσουμε, θα καλύψουμε όλες τις απορίες σου. Δε λέω ότι θα δώσουμε λύση σε προβλήματα που μέχρι τώρα παραμένουν άλυτα, σε παγκόσμια κλίμακα, αλλά θα τα προσεγγίσουμε και ίσως καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι είναι δύσκολο να λυθούν. **Σήμερα ξέρουμε ότι ο τετραγωνισμός του κύκλου είναι άλυτο πρόβλημα. Όμως, το ότι το ξέρουμε είναι η λύση του.**

- ☞ Ας ξεκινήσουμε, λοιπόν, με ένα θέμα βαρύ, επίκαιρο και παλιό ταυτόχρονα, που απασχόλησε την ανθρωπότητα για πολλούς αιώνες, την απασχολεί και σήμερα και φαίνεται ότι θα την απασχολεί και στο μέλλον έντονα. Είναι το θέμα της δημοκρατίας. **Νιώθω ότι η δημοκρατία είναι ένα έντιμο πρόσωπο, όπως και η αρετή, με πολλά όμως υπονοούμενα.**
- ☞ Το θέμα της δημοκρατίας είναι τεράστιο. Θα προσπαθήσουμε βέβαια να το πλευρίσουμε, όσο γίνεται καλύτερα, φωτίζοντας, όσο μπορούμε, όλες τις πλευρές της. **Γιατί πιστεύω ότι οι φωτοβολίδες μέσα στο σκοτάδι δε δίνουν την αίσθηση του φωτός, αλλά αντίθετα τονίζουν το σκοτάδι.** Θα λάβεις καταρχήν υπόψη σου ότι τη δημοκρατία δεν την αντιλαμβάνονται όλοι με τον ίδιο τρόπο.
- ☞ Ή δεν θέλουν όλοι να της δώσουν το ίδιο νόημα. Δημοκρατικά ονόμασαν και πολλά αιμοσταγή καθεστώτα. Η λέξη δημοκρατία αποτέλεσε τα πολυτελή ρούχα, για να ντύνονται πολιτεύματα δικτατορικά, φασιστικά, απολυταρχικά και να κρύβουν κάθε είδους αυθαιρεσίες, ασυδοσίες, αλαζονείες και χυδαιότητες. Αλλά και πολλά καθεστώτα λέγονται δημοκρατικά και στην πραγματικότητα, παρόλο που επικράτησαν με δημοκρατικές διαδικασίες, συγκέντρωσαν την εξουσία σε μία ομάδα ανθρώπων που κυβερνούν αυταρχικά.
- ☞ Θα φτάσουμε σ' αυτά και θα τα πούμε με την ησυχία μας. Καταρχήν όλα τα λεξικά αναλύουν τον όρο δημοκρατία, που θα πει εν συντομία ότι ο λαός κυβερνά. Η δημοκρατία είναι έννοια δυναμική και εξελισσόμενη. Όσο τέλεια και αν είναι μια δημοκρατία, έχει πάντα περιθώρια βελτίωσης και εκσυγχρονισμού. Με αρνητικούς όρους ίσως γίνεται πιο κατανοητό το περιεχόμενό της. Αναφερόμαστε π.χ. στη δημοκρατία σαν έλλειψη καταναγκασμού, έλλειψη βίας, έλλειψη δουλικότητας, έλλειψη ανισότητας, έλλειψη αποκλεισμού από πολιτικές αποφάσεις και λογοκρισίας, έλλειψη δημαγωγίας κ.λπ. Με θετικούς όρους δημοκρατία θα πει ελεύθερος άνθρωπος απ' όλες τις ορατές και αόρατες δεσμεύσεις της θέλησης και της σκέψης του. Θα πει ευταξία, σωφροσύνη, αυτογνωσία, δικαιοσύνη, ισότητα, ισονομία, αρετή, ενημέρωση κ.λπ.

- ☞ Ποιον κυβερνά ο λαός;
- Τον *εαυτό του*, δηλαδή αυτοκυβερνάται. Με λίγα λόγια στη δημοκρατία *ό,τι γίνεται, όποια απόφαση παρθεί, που αφορά βέβαια την ίδια του την ύπαρξη, τη ζωή και την ευτυχία του, παίρνεται από κοινού. Δεν υπάρχει δηλαδή ένα άτομο ή μία ομάδα ατόμων που πήραν με κάποιον τρόπο την εξουσία, οι οποίοι κάνουν ό,τι θέλουν χωρίς τη συναίνεση του λαού.*
- ☞ Αυτά βέβαια αποτελούν τη θεωρητική βάση. Η πράξη διαφέρει και η παρεκτροπή με χίλιους τρόπους κυριαρχεί. Ελπίζω ότι θα καταλάβω τις ασθένειες της σημερινής δημοκρατίας και ίσως προτείνεις κι εσύ ορισμένα φάρμακα. Ξέρω ότι η δημοκρατία γεννήθηκε στην Ελλάδα. Πού κατά τη γνώμη σου οφείλεται αυτό;
- Εκτός από το λεπτό και ανήσυχο πνεύμα αυτού του λαού, που ίσως βοηθήθηκε και από το κλίμα, ο πιο βασικός παράγοντας κατά τη γνώμη μου είναι ότι ο ελληνισμός τότε δεν κατελώθηκε από θεοκρατικά καθεστώτα. Δε δόθηκε δηλαδή η εξουσία ελέω θεού (από πάνω δηλαδή) αλλά στηρίχθηκε από την αρχή ακόμα σε περισσότερους πολίτες. Έτσι δεν απέκτησε ένας μόνο τεράστια δύναμη, που να μπορεί να την επιβάλει επί μακρό διάστημα, να επιβάλει δηλαδή την τυραννία. **Και, όταν η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν αφήνεται να συντριβεί από την τυραννία, γίνεται πηγή ελευθερίας και δημοκρατίας.**
- ☞ Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Ελλάδα δεν υπήρχε ιερατείο ξεχωριστό, αλλά η θρησκεία ελεγχόταν από το λαό και δεν είχε δογματικό χαρακτήρα. Η αυτοσυγκράτηση αντικατέστησε τις θεϊκές πρωτοβουλίες για την επίτευξη της τάξης και η επανάπαυση στη λογική ότι υπάρχει η θεϊκή πρόνοια που διέπει τα πάντα αντικαταστάθηκε από την πολιτική πράξη και με την αλληλεπίδραση σταθεροποιήθηκε η πεποίθηση της ικανότητας των πολιτών να πορεύονται χωρίς εξωτερικές επεμβάσεις και θεϊκές βοήθειες, ακόμη και χωρίς τη βοήθεια των αντιπροσώπων των θεών επί της γης.

- ❖ Στο να μην αναπτυχθεί στην Ελλάδα ιερατείο περσικού τύπου βοήθησαν πολλοί παράγοντες, όπως η πρόσβαση στη θάλασσα, το κλίμα, η επικράτηση του ιωνικού ορθολογισμού και της εγκόσμιας τάξης πραγμάτων. Οι σοφιστές πρώτοι ισοπέδωσαν με τις θεωρίες τους όλες τις διακρίσεις μεταξύ των ανθρώπων διδάσκοντας ότι η φύση όλους τους γέννησε χωρίς αξιώματα και ότι οι άνθρωποι με νόμους μοίρασαν τις εξουσίες αυθαίρετα και έκαναν άλλους πολιτικά δυνατούς και άλλους ουραγούς. Η σοφιστική προσπάθησε να λύσει τα άμεσα και επείγοντα προβλήματα της εποχής. Δε θέλησε να στεριώσει καμία κοσμοθεωρία επίγειας ή υπερβατικής φύσης. Με τη διδασκαλία της ρητορικής και της πρακτικής της ζωής προκάλεσαν και τους μεγάλους φιλοσόφους που, για να τους αντιμετωπίσουν, δημιούργησαν έργα αθάνατα. Έδωσαν δηλαδή την πρόκληση, το έναυσμα για συζητήσεις και συμπεράσματα που ίσως με άλλες συνθήκες να μην είχαν αναβλύσει. **Κέντρισαν την εποχή τους, για να κάνει άλματα.** Η δημιουργία μεσαίας τάξης είναι επίσης βασικός παράγοντας. Γιατί η μεσαία τάξη σε κάθε κοινωνία είναι σταθεροποιητικός παράγοντας και διαιτητής μεταξύ του ακραίου πλούτου και της ακραίας φτώχειας. Όλες οι κοινωνίες της εποχής είχαν μόνο δύο τάξεις, τους πολύ πλούσιους και τους πολύ φτωχούς. Και η ανάπτυξη στην Αθήνα ισχυρής μεσαίας τάξης οφείλεται στην ανάπτυξη της βιοτεχνίας, του εμπορίου, της ναυτιλίας κ.λπ. **Η μεσαία τάξη μιας κοινωνίας αποτελεί την εγγύηση της σταθερότητας.** Οι υπερβολές και οι ακρότητες βρίσκονται συνήθως στα άκρα. Όλες οι υπερωψίες είναι κακές, αλλά αυτές που στερούνται υπόβαθρου είναι και επικίνδυνες. Οι μεγάλες προσωπικότητες στην Αθήνα σφράγισαν τη δημοκρατία. Ίσως φαίνεται σχήμα οξύμωρο, αλλά για τη δημοκρατία δούλεψαν και οι δούλοι. Γιατί έδωσαν χρόνο στους ελεύθερους, που απαλλαγμένοι από οικονομικά προβλήματα, είχαν ελεύθερο χρόνο να ασχοληθούν με την πολιτική και να γίνουν εραστές της. Θεώρησαν δηλαδή την πολιτική σαν μια ευχάριστη ενασχόληση και τρόπο προβολής της αξίας και της προσωπικότητά τους. Ο πλούτος δεν είχε τη γοητεία που έχει σήμερα. Γιατί τότε ο πλούτος δεν παρήγε

πλούτο με τη σημερινή ευκολία και έννοια. Το πολιτικό κλίμα ενθάρρυνε την ελεύθερη έκφραση και την αβίαστη ισότιμη σχέση στην καθημερινότητα. Μέσα σ' αυτά τα ιστορικά πλαίσια και με την ευνοϊκή συγκυρία τα μεγάλα πνεύματα στην Αθήνα μπόρεσαν να εκφραστούν και σε κατάλληλο περιβάλλον όχι μόνο δεν αφανίστηκαν από πολιτικές σκοπιμότητες, αλλά άνθισαν, δημιούργησαν και εδραίωσαν νοήματα και ιδέες παγκόσμιας αξίας και εμβέλειας. Εξάλλου οι θεοί της Αθήνας βρίσκονται μεταξύ τους. Συμπάσχουν μ' αυτούς, αγωνίζονται μαζί τους, πονούν και χαίρονται, είναι όμοιοι με τους ανθρώπους σε μεγαλύτερο μέγεθος και όχι εξωκοσμικοί και απόμακροι εξουσιαστές. Ο άνθρωπος παύει να είναι μόνο το κατασκεύασμα ενός θεού, αλλά γίνεται ο ίδιος κατασκευαστής ανώτερων ανθρώπων και επιβάλλει μια νέα τάξη πραγμάτων πιο συμβατή με τα όνειρα και τις φιλοδοξίες του. Και οι ιερείς δεν έχουν την ελέω θεών εξουσία επί της γης, αλλά είναι αντιπρόσωποι του λαού και ανακαλούνται από το λαό.

- ☞ Όταν μιλάμε για δημοκρατία, εννοούμε όλοι το ίδιο ακριβώς; Με άλλα λόγια, η φύση της δημοκρατίας είναι στη σκέψη όλων σταθερή;
- ☞ Όχι βέβαια. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που διαφοροποιούν την έννοια της δημοκρατίας. Βασικός διαφοροποιητικός παράγοντας είναι η σκοπιμότητα, όπως είπαμε και προηγουμένως. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν στυγνά δικτατορικά καθεστώτα, που υποκρίνονται ότι είναι δημοκρατικά και αρέσκονται να τα λέμε έτσι. **Βλέπεις η δημοκρατία έχει μεγάλο σουξέ και όλοι θέλουν να λέγονται δημοκράτες, και ας βιάζονται ανερέθιστα και χωρίς ουσιαστικές συνέπειες τις αρχές της.** Όμως και αυτά τα καθεστώτα που προσπαθούν να είναι δημοκρατικά έχουν φιλοσοφικές διαφορές στην εφαρμογή της.
- ☞ Στην Αθήνα το πρωταρχικό επάγγελμα ήταν το επάγγελμα του πολίτη, γιατί οι θεοί αδιαφόρησαν για την Ελλάδα και δεν έστειλαν ποτέ εκπρόσωπό τους να την κυβερνήσουν. Έτσι η εξέλιξη του πολιτεύματος έγινε μόνη της, εκ των έσω, χωρίς

υπερβάσεις και θεϊκές αναμειξεις. Αυτό έδωσε την ευκαιρία να γεννηθεί η δημοκρατία. Γιατί οι Αθηναίοι ανέπτυξαν πολιτική σκέψη μια και έπρεπε να αυτοκυβερνηθούν.

- ⇒ **Ναι, πράγματι. Η δημοκρατία αβίαστα έρεε στο κανάλι της ιστορίας.** Και όταν οι συγκυρίες ήταν κατάλληλες, αποτύπωναν την πρόοδο της σε θεσμούς και νόμους, για να μείνουν κτήμα όλης της ανθρωπότητας. Με συνεχείς διορθωτικές κινήσεις, με συνεχή παρακολούθηση των προβλημάτων, με την αξιοποίηση της εμπειρίας, την εμπλούτιζαν αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματά της και απαλλάσσοντάς την από τις παιδικές και νεανικές τις ασθένειες. Έτσι, δοκιμαζόμενοι και σε δύσκολες καταστάσεις και περνώντας μέσα από δύσκολες ανατροπές εξασφάλιζε την ύπαρξή της μπαίνοντας στα ήθη ανανεωμένη και δυναμωμένη. **Οι πράξεις, οι σκέψεις και η φιλοσοφία των μακρινών μας προγόνων καταγράφηκαν ανεξίτηλα στο DNA μας και επηρεάζουν την τωρινή μας σκέψη.** Ο απόηχος αυτών των πράξεων προμηθεύει την πανελλήνια και την παγκόσμια δεξαμενή με γνώση εκμεταλλεύσιμη, που δεν πρέπει να χαθεί και να θαφτεί σα νεκρή πληροφορία, αλλά είναι αναγκαίο αυτό το απόσταγμα σαν ιερή παρακαταθήκη να ανανεώνεται και να μπολιάζει τη σημερινή μας φιλοσοφία.
- ⇒ Σήμερα, αν θελήσουμε να εστιάσουμε το βλέμμα μας και να ελευθερώσουμε την ακοή μας από σκοπιμότητες, θα οδηγηθούμε στην καρδιά της φιλοσοφίας των πολιτικών συστημάτων της εποχής μας και θα ακούσουμε έντονα τον απόηχο της αρχαίας ελληνικής σκέψης. Κανένα πολιτικό σύστημα, κανένα δόγμα, καμιά φιλοσοφία δεν είναι απαλλαγμένα και ανεξάρτητα από την ελληνική αυτή σκέψη. Η «παρθενογένεση» συνέβη μία και μόνη φορά και σημάδεψε μια εποχή. Από τότε όλα έχουν τα σπέρματα εκείνης της εποχής. **Η τύχη είναι σαν τις ενάρτετες θελκτικές παρθένες που δε δίνουν τα κάλλη τους σε όποιον τα επιθυμεί, αλλά τα δίνουν όλα σε όποιον αυτές επιθυμούν.** Και για την Αθήνα η τύχη υπό μορφή συγκυριών έδωσε τα πάντα, για να δημιουργήσει τις βάσεις όλων των φιλοσοφιών, μα κυρίως της δημοκρατίας.

- Οι Αθηναίοι με την εντατική και διεξοδική φιλοσόφηση των προβλημάτων τους, χτυπούσαν το γάλα μέχρι που να βγει στην επιφάνεια το βούτυρο, το οποίο έπαιρναν, για να κάνουν σωστούς, δίκαιους και πρακτικούς νόμους. Οι νόμοι τρέχουν πίσω από τα γεγονότα και τις συνέπειες που αυτά προκαλούν. Δεν πρέπει οι νόμοι να σεργιανάνε (αφ' υψηλού) αποκομμένοι από τη δομή των πραγματικών προβλημάτων, αλλά να εναρμονίζονται με την ουσία της ζωής. **Η δημοκρατία δεν είχε πρότυπα, η ίδια δημιούργησε πρότυπα.**
- Αξιοσημείωτο ήταν το γεγονός ότι δεν υπήρχε ξεχωρη εξουσία από το λαό, η οποία θα μπορούσε να επιβάλει την οικονομική ισότητα ή την κατάργηση της πολιτικής ισότητας. Έτσι, διατηρήθηκε η ισορροπία της πολιτικής ισότητας και της οικονομικής ανισότητας. Το ότι ο λαός έπαιρνε μέρος μέσω της εκκλησίας του Δήμου στις πολιτικές αποφάσεις δε σήμαινε ότι ομαδοποιήθηκε η σκέψη όλων των Αθηναίων. Ο κάθε άνθρωπος ανάλογα με την ψυχοσύνθεσή του και τις ιδιαίτερες ελπίδες και φόβους του έπλασε στην ψυχή του το δικό του θεό. Αυτός ο θεός δεν είχε καμία σχέση με τους γνωστούς θεούς και ανήκε σ' αυτόν και μ' αυτόν επικοινωνούσε με άνεση και αυτός ήξερε τα πάντα για το συγκεκριμένο άνθρωπο. Το ατομικό συμφέρον, η ατομική σκέψη ήταν ισχυρά, δεν ισοπεδώθηκαν, δεν εξαφανίστηκαν αλλά παρέμειναν μονάδες στο σύνολο που ήταν το γενικό συμφέρον. Εξάλλου, η απόλυτη ισότητα μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της κλωνοποίησης, με βιασμό δηλαδή της φύσης. Αλλά και μπαίνοντας όλες οι προτάσεις στην κοινή κολυμπήθρα της εκκλησίας του Δήμου έδιναν μία συνισταμένη που αντιπροσώπευε το κοινό συμφέρον.
- Πράγματι. Η δημοκρατία άπλωσε ένα δίκτυ προστασίας για όλους τους Αθηναίους και μέσα σ' αυτό το δίκτυ ελεύθεροι και αυτόνομοι μπορούσαν να επιδιώκουν και να κατακτούν τη δική τους προσωπική ευτυχία και τους δικούς τους στόχους ο καθένας. Δηλαδή, το υπέρτατο αγαθό του πολίτη ήταν η ελευθερία που απολάμβανε μέσω της τάξης που επέβαλε η δημοκρατία. Και οι ατομικοί στόχοι δεν ήταν σε αντίθεση, αλλά ενίσχυαν τους πολιτικούς (γενικούς). Οι νόμοι

προστάτευαν τους πολίτες, που δεν τους θεωρούσαν καταναγκασμό, αφού τους ψήφιζαν οι ίδιοι. Μετά τον 5^ο αιώνα π.Χ. η δύναμη του Αθηναίου πολίτη ήταν ανάλογη όχι με τον πλούτο, αλλά με την ικανότητά του να πείθει την εκκλησία του Δήμου από την οποία εκπορευόνταν οι κάθε είδους εξουσίες.

- ☞ Με συνείδηση ότι δημιουργούν ένα έργο παγκόσμιας εμβέλειας και αμάραντο από τους αιώνες ρίχτηκαν με ενθουσιασμό στην προώθησή του. Δοκίμασαν τρόπους απλούς και πρωτότυπους, γονιμοποίησαν ιδέες, γενικεύοντας τις λύσεις, για να γίνουν παγκόσμια κληρονομιά γενικού χαρακτήρα ξεκινώντας από τα ειδικά. Οι Έλληνες ήταν μία ζύμη που είχε σε λανθάνουσα μορφή τα χαρακτηριστικά της δημοκρατίας. Οι εξωτερικοί παράγοντες βοήθησαν να αποκτήσουν την αυτογνωσία και με βήματα σταθερά να βαδίσουν προς τη συνειδητή δημιουργία αυτού του νέου πολιτεύματος. Όλα βέβαια έγιναν με την καθοδήγηση σοφών και άξιων τέκνων που η ίδια η δημοκρατική νοοτροπία γέννησε. Οι ιδέες, οι σκέψεις, τα πιστεύω των ανθρώπων είναι άμεσα συνδεδεμένα με τη ζωή τους, το περιβάλλον στο οποίο ζουν και τις προσλαμβάνουσες καθημερινές εικόνες. Ο άνθρωπος της ζούγκλας σκέφτεται τρόπους που θα το διευκολύνουν στην άνετη συλλογή των καρπών, στη σύλληψη των άγριων ζώων και την αποφυγή να κατασπαραχθεί αυτός από τα αγρίμια. Όσο εξυπνος δηλαδή κι αν είναι, δε θα σκέφτεται τη θεωρία της σχετικότητας ή τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα. Είναι λοιπόν ο κάθε άνθρωπος ή ευνοημένος ή θύμα ή δέσμιος του περιβάλλοντός του. Και ο Αθηναίος ήταν ο ευνοημένος του περιβάλλοντος που έζησε και με την ηγεσία των σοφών τέκνων της Αθήνας δημιούργησε πρωτοποριακές μεθόδους διακυβέρνησης.
- ☞ Πράγματι. Πρώτος ο Εφιάλτης κατήργησε την εξάρτηση της εξουσίας από τον πλούτο. Έθεσε δε κριτήρια πολιτικής δύναμης ανεξάρτητα της περιουσίας και του εισοδήματος. Έτσι κατάφερε η εξουσία να μην προϋποθέτει την ύπαρξη πλούτου, αλλά ικανότητας και υποχρέωσε τους φτωχούς ισότιμα να παίρνουν μέρος στη διαχείριση της εξουσίας. **Όταν η ορμή μπαίνει σε πλαίσια που χαράζει η λογική, φέρνει θαυ-**

μάσια αποτελέσματα. Πολλά πρόσωπα βοηθούμενα από τη φορά των γεγονότων έγιναν μεγάλα. Αξιοποίησαν δηλαδή τα φυσικά τους χαρίσματα και δεν τα έθαψαν. Σε άλλες ιστορικές στιγμές ίσως θα έσβηναν στην αφάνεια. **Το θέμα λοιπόν δεν είναι μόνο να γεννηθεί κάποιος χαρισματικός αλλά και να ευνοηθεί από τη συγκυρία.** Γιατί τα γεγονότα και οι συνθήκες μοιάζουν με φακό δύο όψεων. Από τη μια μεγαλώνει ένα πρόσωπο και από την άλλη το μικραίνει. **Η τύχη είναι μ' αυτόν που βρίσκεται από τη σωστή πλευρά του φακού τη σωστή στιγμή.** Ο Περικλής αναμφίβολα υπήρξε ένας από τους μεγάλους στυλοβάτες της δημοκρατίας. Όμως, η συμβολή και η δόξα πολλών άλλων Αθηναίων ανδρών των τριών και όχι μόνο αιώνων της απόλυτης εφαρμογής της δημοκρατίας δεν είναι μικρή. Η θέση ότι «αν δεν ήταν ο Περικλής, η δημοκρατία δε θα έφτανε στα θεόρατα ύψη που έφτασε» κρύβει σκοπιμότητες. Η τύχη του Περικλή ήταν ότι προηγήθηκαν πολλοί μεγάλοι άνδρες, που έστρωσαν το δρόμο του με δόξα. Δημιούργησαν τις προϋποθέσεις, για να φανεί η μεγαλοφυΐα του Περικλή. Δημιούργησαν το λαμπρό οικοδόμημα της δημοκρατίας του οποίου τα εγκαίνια έκανε ο Περικλής με θεαματικό τρόπο, άναψε το φως και φωτογραφήθηκε σ' αυτό, που δεν ήταν μόνο δικό του αλλά και των προκατόχων του, του Σόλωνα, του Κλεισθένη, του Εφιάλη και άλλων πολλών που έβαλαν λιθάρι – λιθάρι, συνειδητά ή ασυνείδητα, τη δική τους σκέψη και προσπάθεια. Ο διάλογος του Περικλή με ένα Σπαρτιάτη δείχνει και τη σχετική γνώμη του Περικλή. **Λέει, λοιπόν, ο Σπαρτιάτης στον Περικλή «Αν δεν ήσουν Αθηναίος, δε θα έκανες τίποτα απ' αυτά που σε δόξασαν» και ο Περικλής του απαντά «Έχεις δίκιο. Αλλά ούτε κι εσύ θα έκανες αυτά που έκανα και με δόξασαν, αν ήσουν Αθηναίος».**

- ☞ Η προσπάθεια υποτίμησης και αλλοίωσης της σημασίας της Αθηναϊκής δημοκρατίας και η σκόπιμη στρέβλωση του σκοπού και των επιτυχιών της από πολλούς ξένους συγγραφείς δε βρήκε σήμερα την πρέπουσα απάντηση εκ μέρους κυρίως των Ελλήνων συγγραφέων. Και χρωστάμε μία εκ βαθέων εξομολόγηση και απολογία στους αρχαίους προγόνους

μας, γιατί δεν κατορθώσαμε να προσδώσουμε κατά την πορεία μας μέσα στην Ευρώπη **την αίγλη των διαχρονικών αξιών που εκείνοι γέννησαν και στις οποίες μας άφησαν γεννικούς κληρονόμους**. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι με τη βοήθεια αυτής της κληρονομιάς βγήκαμε πολλές φορές από δύσκολα μονοπάτια που η απερισκεψία και η υπεροψία μας έβαλαν. Βέβαια, η σημερινή Ευρώπη στηρίζεται στον τρίποδα: α) αρχαιοελληνικός πολιτισμός, β) ρωμαϊκή οργάνωση του κράτους και γ) χριστιανισμός. Όμως, μας απορρίπτει καταρχήν ως κληρονόμους του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και ακόμη χειρότερα δε μας θεωρεί απογόνους των αρχαίων Ελλήνων.

- Υπήρχαν σκοπιμότητες για να μην καλυφθεί ιστορικά η αρχαία ελληνική εποχή. Γιατί αυτήν πολλοί θέλουν να την εξαφανίσουν και να θεωρηθεί σαν αρχή της δημοκρατίας μια εποχή που ταιριάζει στα συμφέροντά τους. Οι Γάλλοι θέλουν την αρχή της δημοκρατίας με τη Γαλλική επανάσταση, οι Ιταλοί με τη Ρωμαϊκή εποχή, οι Άγγλοι την εποχή που άρχισε η διάκριση των εξουσιών κ.λπ. Μόνο οι Αμερικανοί θεωρούν και το διακηρύττουν επισήμως ότι η δημοκρατία γεννήθηκε στην Ελλάδα πριν από 2.500 χιλιάδες χρόνια, γεγονός που το γιόρτασαν και επισήμως το 1990. Βέβαια, η δημοκρατία δε γεννήθηκε στην τέλεια μορφή της ούτε απέκτησε ακόμα και σήμερα την τελειότητα. Ακόμα βιώνουμε τη δημοκρατία στην παιδική της ηλικία. Χρειάζεται πολύς χρόνος για να ενηλικιωθεί. Βασικά χαρακτηριστικά της είναι: απόλυτη ελευθερία λόγων και έργων, πάντα βέβαια στα πλαίσια των νόμων. Άμεση και ουσιαστική ανάμειξη του λαού σ' όλες τις κρατικές υποθέσεις και αποφάσεις. Δικαίωμα στην παιδεία και τη μόρφωση, κάτω από την επίβλεψη της ισότητας. Αυτονομία σ' όλες της τις μορφές και προστασία της ζωής και της περιουσίας, προστασία του δικαιώματος της εργασίας, των συμφερόντων του πολίτη και της ευημερίας του. Προστασία της τάξης στο κράτος και της παγκόσμιας ειρήνης. **Δικαίωμα στην ανόθευτη και αντικειμενική πληροφόρηση. Η δημοκρατία δίνει την πολιτική ισότητα στους πολίτες, τους δίνει ίσες ευκαιρίες, αλλά όχι ίσες δυνατότητες.** Γιατί προς τις ευκαιρίες άλ-

λοι τρέχουν με ποδήλατο και άλλοι με μερσεντές. Γιατί η δημοκρατία ζει σε κλίμα οικονομικής ανισότητας. Εδώ υπάρχει ένα σχήμα οξύμωρο: ναι στην πολιτική ισότητα, όχι στην οικονομική ισότητα. Δηλαδή η δημοκρατία κατά τη λειτουργία της παράγει πολιτικές τοξίνες, τις οικονομικές ανισότητες, μέσα στις οποίες πρέπει να εγκλιματιστεί και να ζήσει. Θα ήταν όμως υποκρισία να πούμε ότι η οικονομική ανισότητα δεν επηρεάζει την πολιτική ισότητα. Αφού οι ακραίες καταστάσεις, ο πολύς πλούτος και η μεγάλη φτώχεια γεννούν και ακραίες αντιδράσεις, ηθική κατάπτωση, ταπείνωση και προστυχιά. Αφού είναι γνωστό ότι «μέτρο όλων των αξιών είναι το χρήμα» και αυτοί που το κατέχουν επηρεάζουν μ' αυτό όλους εκείνους που μπορούν να παίξουν ρόλο στην πολιτική σκηνή. Δημιουργούν αυλές από δημοσιογράφους και πολιτικούς, επηρεάζουν εν δυνάμει και καθιερωμένες πολιτικές δομές, μέσα μαζικής ενημέρωσης, εξαγοράζουν την πληροφόρηση, την οποία τροποποιούν και αλλοιώνουν και επιβάλλουν τη θέλησή τους στο κράτος και δια της διαπλοκής πολλές φορές κυριαρχούν και επιτυγχάνουν την ψήφιση νόμων που τους ευνοούν και τους κάνουν ακόμα πιο δυνατούς οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά. Η δημοκρατία ποτέ δεν ήταν δεδομένη. Πάντα ήταν σκοπός. Σε κάθε φάση του πολιτισμού στον κόσμο είχαμε διαφορετική ηθική και άρα διαφορετική δικαιοσύνη και δημοκρατία. Όταν λέμε δημοκρατία, εννοούμε μία ιδέα προς την οποία τείνουμε. Εννοούμε μία ουτοπία, ένα όνειρο, ένα όραμα. Δεν πλέκουμε δάφνινα στεφάνια για τα ιδεώδη της δημοκρατίας, μόνο επειδή βοήθησε την ανθρωπότητα να βγει από το σκοταδισμό, αλλά και επειδή θεωρούμε ότι μορφοποίησε λειτουργικές κοινωνίες, μα προπάτων κοινωνίες σταθερές, αφού τις απάλλαξε από τυραννίες, που είναι οι κυριότερες αιτίες ταραχών και εμφυλίων σπαραγμών. Εάν ήμασταν κοινωνία αγγέλων, θα είχαμε φτάσει σ' αυτό το όνειρο. Τώρα προσπαθούμε να το πλησιάσουμε γνωρίζοντας καλά ότι αυτό είναι αδύνατο. Όσο όμως πιο κοντά φτάσουμε, αρχίζουμε να κινούμαστε πέρα από ένα σημείο στην περιοχή της ιδανικής δημοκρατίας.

- ☞ Για να υπάρξει πραγματική δημοκρατία, δεν αρκούν μόνο οι νόμοι και τα πολιτικά πλαίσια, αλλά χρειάζεται και η πολιτική παιδεία των πολιτών για αυτοέλεγχο, αυτολογοκρισία και συγκρατημένο στον πειρασμό που γεννά η προσδοκία της πολιτικής δύναμης από την εκτροπή. Εάν δεν έχεις σωφροσύνη, υπερβαίνεις τα όρια. Τότε επεμβαίνει ο νόμος. Άρα υπάρχουν δύο φραγμοί. Ο εσωτερικός με τη μορφή της σωφροσύνης και ο εξωτερικός με τη μορφή της νόμιμης βίας. Όταν είσαι σώφρων, έχεις αυτονομία και βοηθάς την τάξη. **Ο αυτοέλεγχος είναι ενεργειακή δύναμη. Η απάθεια παθητική αδυναμία.** Όταν δε λειτουργεί ο αυτοπεριορισμός, τότε οι νόμοι έχουν να κάνουν πολλή και κοπιαστική δουλειά. Αλλά ως επανέλθουμε στα γεννητούρια της δημοκρατίας.
- ☞ Γεννήθηκε καταρχήν η έννοια της δημοκρατίας από την εμπειρία της δειλής και περιορισμένης εφαρμογής της και κατόπιν έγιναν στην εφαρμογή της πολλές αλλαγές, πολλές τροποποιήσεις, πολλές μικρές επαναστάσεις για τη βελτίωσή της. Ο Λόρδος Άκτου τονίζει ότι «Η δημοκρατία και η ελευθερία είναι ο ευαίσθητος καρπός ενός ώριμου πολιτισμού». **Η δημοκρατία δεν είναι μία απλή συρραφή νόμων, κανόνων και ψηφισμάτων.** Είναι τρόπος ζωής, είναι φιλοσοφία, είναι καθημερινή πρακτική. Ο δημοκρατικός άνθρωπος είναι δημοκράτης σε όλες τις καθημερινές του εκδηλώσεις. Είναι δημοκράτης στο γραφείο, στο σπίτι, στο δρόμο, στο θέατρο, παντού. Και επειδή ο τρόπος ζωής των ανθρώπων αλλάζει, σημαίνει ότι και η δημοκρατία αλλάζει. Μένει ανέπαφη η φιλοσοφία της, αλλά αλλάζει ο τρόπος εκδήλωσής της. Δεν είναι δυνατόν να είναι σταθερή σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις. **(Και μπορεί η κοινωνία μας να είναι ρυθμισμένη, αλλά ο ρυθμός που της έχει επιβληθεί πρέπει να ελέγχεται σταθερά).** Στη δημοκρατία ο πολίτης παίζει διπλό ρόλο. Είναι από τη μία αντικείμενο μιας δομής εξουσίας και από την άλλη μέτοχος αυτής της εξουσίας. Η δημοκρατία είναι σύνθετη και πολλαπλή. Οι συνισταμένες της, η ευταξία, ελευθερία, δικαιοσύνη, ιστιομία κ.λπ., πρέπει να αναπτύσσονται αρμονικά και να βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία. Γιατί οι συνισταμένες αυτές αποτελούν ουσιαστικά τους κρίκους μιας αλυσίδας. **Και αν στην αλυ-**

σίδα της δημοκρατίας σπάσει ένας κρίκος, σπάει ουσιαστικά η δημοκρατία.

- ☞ Η φιλοσοφία της δημοκρατίας είναι σταθερή, με ποια έννοια;
- ☛ Η δύναμη είναι τυφλή, όταν δεν έχει σύμμαχο τη λογική, και αυτοκαταστρέφεται. Θα το πω μ' ένα παράδειγμα. Η ήττα των ολιγαρχικών στην Αθήνα το 404 π.Χ. έδειξε τη φιλοσοφία και το μεγαλείο της συμπεριφοράς της δημοκρατίας στους ηττημένους, τους οποίους αγκάλιασε, έσβησε έχθρες και αντιπαραθέσεις, (πλήρωσε ακόμα και τα χρέη που δημιούργησε η διακυβέρνηση της ολιγαρχίας). Έτσι, τους ανάγκασε ουσιαστικά να θαυμάσουν τον υπέροχο χαρακτήρα της δημοκρατίας και να μεταθέσουν τη διαχωριστική γραμμή δημοκρατικών και ολιγαρχικών από την κοινωνική διαφορά στη διαφορά αποχρώσεων της δημοκρατίας. **Αντιπαράβολή** της υπεύθυνης και θαυμάσιας αυτής στάσης της δημοκρατίας είναι η στάση των κομμουνιστών. Αυτοί έκαναν τη μεγαλύτερη ζημία στον κομμουνισμό, αφού αυτοί που εκτέλεσαν, κατακεραύνωσαν και εξευτέλισαν την κομμουνιστική ιδεολογία είναι οι ίδιοι οι κομμουνιστές. Έκαναν αιματηρό αγώνα και αφού έριξαν τους εχθρούς του κομμουνισμού, πήραν σε όλα τη θέση τους ακόμα και στο μίσος εναντίον του λαού, **όχι για να αλλάξουν ουσιαστικά το καθεστώς, αλλά τους ρόλους.** Ο λαός ήταν και παρέμεινε ο τροφοδότης με τον ιδρώτα και τις θυσίες του της δεξαμενής από την οποία αντλούσαν τη δύναμή τους αδιαφορώντας για τον ίδιο τον λαό. **Οι νέοι αφέντες και οι νεόπλουτοι είναι πιο σκληροί και ανελέητοι από τους παλιούς.**
- ☞ Μας λέτε δηλαδή ότι στη δημοκρατία συγχωρούνται όλα τα εγκλήματα εναντίον της. Δεν εξασθενεί έτσι η δημοκρατία; Δεν καταντά μια λεπτεπίλεπτη κυρία με άσπρα γάντια που δε θέλει να τα λερώσει και γίνεται έτσι εύκολο θύμα των βιαστών της;
- ☛ Όχι. Η δημοκρατία πρέπει να είναι ένα μείγμα τρομακτικής δύναμης έτοιμη να πατάξει και να τιμωρήσει, όταν κινδυνεύει, αλλά ταυτόχρονα ευαίσθητη, καλοσυνάτη, χωρίς εκδικητικές τάσεις και χωρίς άσκοπες τιμωρίες, όταν δεν κινδυνεύει.

- ☞ Ποια νομίζετε ότι είναι καλύτερη δημοκρατία; Η αθηναϊκή ή η σημερινή πολλών ευρωπαϊκών κρατών;
- ☞ Καταρχήν, ο εκμοντερνισμός της δημοκρατίας και η περιγραφή της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας με σημερινούς όρους βοηθούν ίσως την κατανόηση, αλλά δεν αποδίδουν το ακριβές περιεχόμενό της. Δεν μπορείς να συγκρίνεις δύο δημοκρατίες που υπήρξαν σε διαφορετικούς τόπους, χρόνους και λαούς με διαφορετική νοοτροπία και που έζησαν σε διαφορετικές συνθήκες.

Μία βεβαίως προφανής διαφορά είναι το ότι η δημοκρατία στην Αθήνα μεγάλωνε μονοδιάστατα. Δεν είχε καλύψει δηλαδή σε μήκος και πλάτος όλη την κοινωνία, αλλά είχε προχωρήσει πολύ σε βάθος. Οι δούλοι και οι γυναίκες δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα. Αλλά ήταν τόσο βαθιά ριζωμένη η δημοκρατία στη συνείδηση των Αθηναίων, που έκανε προφανή τη διαφορά της συμπεριφοράς του Αθηναίου με εκείνη του Πέρση π.χ. πολίτη προς το δούλο και τη γυναίκα. Εξάλλου η Αθήνα ήταν τότε ένα πύρινο πολιτικό εργαστήριο πειραμάτων και μεγαλύτερη σημασία είχε το αν πετύχαινε στα πειράματα και όχι σε τι έκταση εφαρμόζονταν. Κάθε καινούριος θεσμός αποτελούσε και μια πρωτοτυπία, μια ανακάλυψη επαναστατικού χαρακτήρα, μία ιστορική καινοτομία. Και σαν τέτοια έπρεπε να δοκιμαστεί, για να μπορεί να εφαρμοστεί. Και ήταν πράγματι καταπληκτική η διαπίστωση ότι λειτουργούσε κατά ιδανικό τρόπο και δημιουργούσε παγκόσμια πατέντα. **Ο ελληνικός στοχασμός μπήκε σε πορεία εφαρμογής και μπορούσε να εφαρμοστεί σε παγκόσμια κλίμακα.** Το πείραμα πέτυχε. Βέβαια η δημοκρατία σε όλη τη διάρκεια που εφαρμόστηκε δεν ήταν πανομοιότυπη. Είχε μεταβολές, αποχρώσεις και ποικιλίες. Όμως ο βασικός ιδεολογικός κορμός της ήταν ίδιος. Είχε διάφορες αποχρώσεις ανάλογα με την ιστορική στιγμή, τις συνθήκες της εποχής και γενικά τη συγκυρία. Η φιλοσοφία της όμως είχε τις ίδιες βάσεις και ο σκοπός της δεν είχε βασικές διαφοροποιήσεις και ήταν καθαρός. Βέβαια υπάρχουν και πολλές άλλες διαφορές μεταξύ της αθηναϊκής και της σημερινής δημοκρατίας. Η αθηναϊκή δημοκρατία ήταν πιο αποφασιστική, πιο επαναστατική, αμείλικτη και με πολλές

ακρότητες. Έφτασε να εξοστρακίσει το Θεμιστοκλή με το αιτιολογικό ότι η μεγάλη του δόξα ήταν ασυμβίβαστη με την ισότητα που απαιτεί η δημοκρατία. Βασική διαφορά επίσης είναι ότι σήμερα έχουμε την αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Και αυτό γιατί σήμερα δεν μπορούμε να μαζευόμαστε μερικά εκατομμύρια άνθρωποι και να βγάζουμε αποφάσεις. Αυτό σήμερα είναι αδύνατο. Στο μέλλον με την τεχνολογική και φιλοσοφική εξέλιξη θα είναι δυνατό. Έτσι καταλήξαμε να δίνει ο λαός την εντολή και την πληρεξουσιότητα σε εκπροσώπους του, οι οποίοι ενεργούν για λογαριασμό του. Και βέβαια κανείς δεν έχει το δικαίωμα να σιωπά (κανείς δεν έχει το δικαίωμα να ρίχνει στην κάλπη λευκή ψήφο). Όλοι θα υποστούμε τις καλές ή κακές συνέπειες της ακολουθητέας πολιτικής και άρα έχουμε το δικαίωμα και την υποχρέωση στη συμμετοχή της διαμόρφωσης αυτής της πολιτικής.

- ☞ Αυτοί βέβαια οι εκπρόσωποι τις περισσότερες φορές βάζουν την εντολή στην τσέπη τους, ξεχνούν ό,τι τους είπε ο λαός να κάνουν και κάνουν μόνο του κεφαλιού τους εξυπηρετώντας τα δικά τους συμφέροντα. Στην πραγματική δημοκρατία ο λαός είναι εργοδότης, οι πολιτικοί εργολάβοι, η σύμβαση είναι ορισμένου χρόνου με δικαίωμα αποβολής ή ανανέωσης.
- ☞ Νομίζω ότι η δημοκρατία βαδίζει μπροστά. Αν πούμε ότι η αθηναϊκή δημοκρατία ήταν πρώτης γενιάς, η σημερινή είναι δεύτερης. Η κοινωνία ήδη κοιλοπονά, για να γεννήσει τη δημοκρατία της τρίτης γενιάς. Αυτή δεν ξέρω τι άλλα χαρακτηριστικά θα έχει, όμως σίγουρα θα έχει τη δυνατότητα μέσω της ηλεκτρονικής προόδου να δίνει την ευκαιρία στο λαό να εκφράζει κάθε στιγμή τη θέλησή του και να μην την εκφράζει κάθε φορά που γίνονται εκλογές και μάλιστα με τρόπο ανεπαρκή, θολό, ασαφή και εκβιαστικό. Ο πολίτης θα είναι διαχειριστής της εξουσίας που του δίνεται μέσω της έκτακτης ή τακτικής ψηφοφορίας και όχι κάτοχος αυτής. Μέχρι τη στιγμή που θα υπάρξουν οι δυνατότητες και οι προϋποθέσεις να έχουμε άμεση δημοκρατία, το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης θα είναι η έμμεση δημοκρατία. Αυτή όμως πρέπει να λειτουργεί με όλες τις ασφαλιστικές δικλίδες που απαιτούνται, για να είναι έντιμη, δίκαιη και ηθική. Σ' αυτήν τη δημοκρατία ο

άνθρωπος συμφιλιώνεται με τους συνανθρώπους του και πετώντας στις σφαίρες της παγκόσμιας αρμονίας κατακτά τις ανώτερες βαθμίδες της γνώσης και της ευτυχίας. Η δημοκρατία και η πρόοδος έχουν αρχή, αλλά δεν έχουν τέλος. **Η ανηθικότητα εκτρέφει ανηθικότητα.** Η ανήθικη κοινωνία γεννά ανήθικους πολιτικούς και οι ανήθικοι πολιτικοί είναι τα φωτεινά παραδείγματα προς αποφυγή για τη νεολαία. Δημιουργείται, δηλαδή, ένας φαύλος κύκλος. Και φτάνουμε στο δίλημμα «Το αβγό έκανε την κότα ή η κότα το αβγό;»

- ☞ Κάθε φορά που ένα μεγάλο πνεύμα έχει καινούριες ιδέες, που δεν είναι συμβατές με την επικρατούσα πολιτική λογική, πώς θα μπορέσει να τις προβάλει και να γίνουν αποδεκτές;
- ☛ Πάντα οι καινούριες ιδέες ταραάζουν την ηρεμία των καθεστώτων, που τις βλέπουν με καχυποψία. Μόνο αφού δοκιμαστούν και επιτύχουν, αρχίζουν να αναμειγνύονται με τις παλιές και να δημιουργούν καινούριο πολιτικό κράμα ή μείγμα. Και τότε αν αυτό το πολιτικό κράμα θα πετύχει ή όχι το σκοπό του, θα εξαρτηθεί κατά πολύ από τους ανθρώπους που θα το κατανοήσουν και θα το εφαρμόσουν. Μεγάλες ιδέες απέτυχαν στην εφαρμογή, γιατί αυτοί που τις εφάρμοσαν δεν τις ενστερνίστηκαν ή δεν τις κατάλαβαν απόλυτα και δεν μπόρεσαν να τις εφαρμόσουν.
- ☞ Πολλές μεγαλοφυΐες παρεξηγούνται, γιατί βλέπουν με τα μάτια άλλης εποχής. Δεν είμαι βέβαιος για το τι συνέβη στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού.
- ☛ Για να γίνει ευκολοχώνευτη μια ιδέα, πρέπει να σιτέψει. Πρέπει να περάσει από το καθαρτήριο πυρ του λαϊκού δικαστηρίου, να συζητηθεί, να φέρει τις αντιπαραθέσεις και ενίοτε και τις συγκρούσεις και τελικά να επικρατήσει. Τότε έχοντας ουσιαστικά την έγκριση του λαού και την αίγλη του νικητή κυβερνά δυναμικά και απρόσκοπτα σαν προοδευτική, μέχρι που να καταντήσει συντηρητική και να εκτοπιστεί από μια άλλη ιδέα που θα επικρατήσει με την ίδια διαδικασία. Κάθε λαός μπορεί να έχει τη δική του δημοκρατία καθοριζόμενη στα πλαίσια των ειδικών συνθηκών του, χωρίς όμως να ξεφεύγει από τις αρχές της που είναι καθολικές. Στην Αθήνα μια νέα ιδέα μπορούσε

εύκολα να εκτοπίσει μια παλιά ή να την τροποποιήσει και να την επεκτείνει. **Κόχλαζε, δηλαδή, η δημιουργία νέων ιδεών.** Δεν ακολουθούσε η πράξη τη θεωρία, ούτε η θεωρία την πράξη πάντα και μόνιμα. Μπορούσε να προηγηθεί η μία ή η άλλη και να ανοίξει το δρόμο στη δεύτερη. Έτσι, τίποτα δεν ήταν αναμφισβήτητο και μόνιμο. Δηλαδή η Αθήνα έψαχνε χωρίς προκαταλήψεις, χωρίς στεγανοποιήσεις, ελεύθερα και δυναμικά. Έψαχνε το καινούριο, το πρωτόγνωρο που δεν είχε εφαρμοστεί στο παρελθόν. Έψαχνε με το πολιτικό της ένστικτο στηριζόμενη στη μικρή της πείρα και το μεγάλο της πάθος για ελευθερία.

⇒ Είπαμε ότι η θάλασσα βοήθησε τη δημοκρατία, σε ποιο βαθμό;

⇒ Λέγεται ότι, όταν ο άνθρωπος ανοίγεται στη θάλασσα, καμία άγκυρα δεν τον κρατά δεμένο με αφέντη. Όταν λοιπόν το εμπόριο άνθισε στην Αθήνα, έδωσε ώθηση στη δημοκρατία. Αφού ο λαός ξεχύθηκε στη θάλασσα και ήρθε σε επαφή ελεύθερος με άλλους λαούς. Εξάλλου η αναβάθμιση των ναυτών στους αγώνες εναντίον των Περσών ενίσχυσαν ακόμη περισσότερο τη δημοκρατία, αφού έδωσε την ευκαιρία της απαγκίστρωσης των πολιτών από τους αφεντάδες. Αναστήλωσε την αξιοπρέπεια και την ελπίδα του απλού πολίτη και έδωσε δυναμική στη σκέψη για αναζήτηση νέων μεθόδων και τρόπων συμβίωσης και κατάκτησης της ευτυχίας. **Η εφαρμογή της θέλησης της πλειοψηφίας είναι η αρχή της δημοκρατίας, αλλά η αναγνώριση της θέλησης των περισσοτέρων δίνει την ποιοτική δημοκρατία.** Οι προκύπτουσες νέες ιδέες και εμπειρίες πλουτίζουν, συμπληρώνουν και διορθώνουν τη δημοκρατία, η οποία υφίσταται το συνεχή έλεγχο, τη συνεχή κριτική, ζει και αναπτύσσεται στο ρυθμό του ρεαλισμού και των γεγονότων. Η γλώσσα γίνεται εξουσιαστής και επεκτείνει τα όριά της. Είναι το εκφραστικό μέσο μιας κουλτούρας, μιας σκέψης, μιας διαδικασίας του νου. Αναπτύσσονται νέες λέξεις, για να φορτωθούν και να εκφράσουν τις νέες ιδέες μέχρι να φτάσουν στο στάδιο της ακριβούς τους έκφρασης, της καθαρότητας και της ωρίμανσης.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ

- ☞ Δεν προέκυψαν δυσκολίες απ' αυτή την τροπή των πραγμάτων;
- ☞ Κάθε άλλο. Η πολιτική απόφαση σε μια ευνομούμενη δημοκρατία είναι σαν το μέλι που, επειδή παίρνεται από πολλά άνθη, έχει ιδανική και θεραπευτική σύνθεση. Δηλαδή, στη δημοκρατία λειτουργεί η προσθετική ιδιότητα των ικανοτήτων των πολιτών. Και αν μια ιδέα δεν είναι πρακτική αλλά επιζήμια, απορρίπτεται από το κριτήριο της δημοκρατίας χωρίς παρενέργειες.
- ☞ Δεν μπορούμε να παίρνουμε επουράνιους θεϊκούς νόμους, να προβάλλουμε τα πλεονεκτήματά τους και να τους εφαρμόζουμε στη γη που δεν κατοικείται από αγγέλους.
- ☞ **«Δεν υπάρχει ηθική χωρίς απαγόρευση, ούτε νόμος χωρίς τιμωρία»** λέει ο Ντεμπρέ. Στη δημοκρατία έχουμε ένα στέρεο πλέγμα νόμων που είναι άκαμπτοι, απαράβατοι και σαφείς, όσο λειτουργούν. Γιατί η ανομία που πηγάζει από την ασάφεια και τη νομιμοφάνεια είναι πιο επικίνδυνη. Εάν όμως επινοηθούν καλύτεροι νόμοι, οι προηγούμενοι καταργούνται και δίνουν τη θέση τους στους καινούριους. Δηλαδή στην πραγματικότητα κυβερνούν οι νόμοι. Και οι άνθρωποι εφαρμόζουν τους νόμους. Αναφέρεται ένας διάλογος μεταξύ του Ξέρξη και του φυγάδα Σπαρτιάτη Δημάρατου. Λέει λοιπόν ο Δημάρατος στον Ξέρξη σαν συμπέρασμα του διαλόγου: «Στη Σπάρτη υπάρχει ο κυρίαρχος νόμος, που το φοβούνται οι Σπαρτιάτες πολύ περισσότερο από όσο εσένα οι δικοί σου υπήκοοι».
- ☞ Αυτό που λέει ο Δημάρατος, βέβαια δείχνει το σεβασμό στους νόμους και όχι στους βασιλείς, αλλά νομίζω ότι ξεκινάει από λανθασμένη βάση και δεν είναι απόλυτα σωστό. Γιατί νομίζω ότι θα έπρεπε να πολεμούν οι πολίτες, επειδή πιστεύουν σε

ιδανικά και όχι από το φόβο των νόμων. Γιατί, αν πολεμούν φοβούμενοι τους νόμους, σημαίνει ότι δεν το κάνουν με τη θέλησή τους, αλλά υποκύπτοντας στο φόβο της τιμωρίας. Και άρα, αν μπορούσαν να αποφύγουν την τιμωρία, θα απέφευγαν και τον πόλεμο με συνέπεια την ήττα και την εξ αυτής υποδούλωση και ταπείνωση. Αυτά ακριβώς, νομίζω, έκαναν τους Αθηναίους να πολεμούν, δηλαδή, για να αποφύγουν την ήττα και όχι ο φόβος των νόμων και η τιμωρία από τη μη τήρησή τους. Ο Περικλής στον Επιτάφιο τονίζει ότι **η ανδρεία των Σπαρτιατών ήταν προϊόν πειθαρχίας που επιβάλλεται, ενώ των Αθηναίων η ανδρεία πηγάζει αυθόρμητα από το αίσθημα της ελευθερίας.**

- Έχεις δίκιο. Υπάρχει τεράστια διαφορά μεταξύ του σεβασμού των νόμων και του φόβου των νόμων. Όταν σέβεσαι τους νόμους, είσαι ελεύθερος, νιώθεις ελεύθερος, ενώ όταν φοβάσαι τους νόμους, είσαι σκλάβος αυτών.
- Υπάρχει μία λογική σχετικά με τους νόμους, η οποία λέει: αν παραβείς τους νόμους του κράτους, δε θα τιμωρηθείς, εάν δε συλληφθείς. Αν παραβείς θρησκευτικούς νόμους, δε θα τιμωρηθείς, εάν δεν είσαι τόσο πιστός, που να σε ελέγχει η συνείδησή σου. Αν όμως παραβείς τους φυσικούς νόμους, τότε θα τιμωρηθείς οπωσδήποτε.
- Η φύση καιροφυλακτεί. Όπως το λιοντάρι κρυμμένο στα χόρτα παρακολουθεί, για να δει ποιο ζώο δείχνει αδυναμία ή κουτσαίνει, για να το κατασπαράξει, έτσι και η φύση παρακολουθεί κάθε απόπειρα βιασμού των νόμων της, για να τιμωρήσει τον παρανομούντα. Έτσι, η συμβίωση του ανθρώπου με τη φύση δεν θα είναι εφικτή, αν ο άνθρωπος δε σέβεται τους κανόνες της και δεν τους ενσωματώσει στους δικούς του. Έτσι θα φαίνεται κυρίαρχος ο άνθρωπος αλλά με κυρίαρχους τους φυσικούς νόμους. Βέβαια πολλά από τα ένστικτα, που αποτελούν στην πραγματικότητα φυσικές εντολές, μπορεί ο άνθρωπος να τα αμβλύνει, για να μη ματώνουν την κοινωνική του ζωή.
- Τα σύνορα του φυσικού και του υπερφυσικού ήταν πάντα ελαστικά και ασταθή. Ό,τι μπορούσε ο άνθρωπος να κατα-

νοήσει και με τη βοήθεια της επιστήμης και της απόδειξης, ανήκε στο φυσικό. Τα ακατανόητα ανήκαν στη ζώνη του υπερφυσικού. Η επιστήμη όμως και μαζί της η κατανόηση άνοιξαν δρόμους στη ζώνη των υπερφυσικών και ξεσκέπασαν πολλά μυστήρια και μυστικά της φύσης, για να γίνουν κτήμα στην ανθρώπινη νόηση. Έτσι καθημερινά το φυσικό επεκτείνεται και καταλαμβάνει εδάφη του υπερφυσικού.

- Έτσι είναι. Πρέπει λοιπόν στη δημοκρατία οι νόμοι του κράτους να αποκτήσουν στη συνείδηση του πολίτη ισχύ φυσικών νόμων. Και ο σεβασμός σ' αυτούς να είναι ανεξάρτητος από το φόβο της τιμωρίας, αλλά να θεωρείται υπέρτατο καθήκον. Εξάλλου η δημοκρατία κινείται μέσα σε πλαίσια νόμων. Η απόσταση αυτών των πλαισίων είναι αρκετά μεγάλη, για να υπάρχει ποικιλία διαφορετικών συμπεριφορών. Δηλαδή στη δημοκρατία η εφαρμογή των νόμων δε σημαίνει ότι όλο σκέφτονται και ενεργούν με τον ίδιο και απαράλλακτο τρόπο. Υπάρχουν διάφορες συμπεριφορές, που δεν ξεφεύγουν όμως έξω από τα δημοκρατικά και νομικά πλαίσια. **Η ανηθικότητα και η αδικία είναι πιο ισχυρά από την ηθική και το δίκιο, γιατί υποστηρίζονται από τα ισχυρά όπλα των ενστικτων.** Εάν επομένως θέλουμε να επικρατήσουν η ηθική και το δίκιο, πρέπει να αφοπλίσουμε την ανηθικότητα και την αδικία. Και αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσω της παιδείας. Η δημοκρατία είναι μία πλατιά φωτεινή λεωφόρος, που περνά μέσα από την άβυσσο. Τα άκρα της καθορίζονται από μία υποφερτή φτώχεια και τον πλούτο που δεν εξοβελίζει την αξιοπρέπεια. Δεξιά και αριστερά αυτών των ορίων καιροφυλακτεί το χάος. Από την πλευρά των φτωχών το χάος παίρνει τη μορφή της πείνας, του εξευτελισμού και της ταπείνωσης. Από την άλλη πλευρά το χάος παίρνει τη μορφή της αλαζονείας, του σαδισμού και της φρίκης. Μέσα σ' αυτά τα όρια της δημοκρατικής λεωφόρου οι ανταγωνισμοί είναι θεμιτοί και ωφέλιμοι για την πρόοδο, έξω απ' αυτά επέρχεται η κατάρρευση και η καταστροφή. Οι νόμοι χαράζουν το πλάτος αυτής της λεωφόρου. Μ' αυτό τον τρόπο η ανθρώπινη παρέμβαση μειώνει τις ανισότητες που δημιουργεί η φύση.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

- ☞ Όταν θέλησα να δώσω ένα παράδειγμα στο γιο μου σχετικά με την ελευθερία και τους νόμους, του είπα το εξής: η ελευθερία υπάγεται σ' ένα βασικό νόμο, στο νόμο του αλόγου. Δηλαδή το άλογο είναι τόσο ελεύθερο, όσο μακρύ είναι το σχοινί με το οποίο το δένουν. Το κράτος έχει το μοναδικό προνόμιο να εξασφαλίζει την τήρηση των αποφάσεών του με εξαναγκασμό και βία.
- ☞ Εγώ θα έλεγα πως έχουμε ελευθερία ίδια με την ελευθερία ενός κωπηλάτη μέσα σ' ένα ποτάμι. Έχει ελευθερία κίνησης ο κωπηλάτης, δεξιά και αριστερά, όσο του επιτρέπουν οι όχθες του ποταμού και ανάλογη με την επιδεξιότητα που ο ίδιος διαθέτει. Το πνεύμα του Έλληνα είναι εργατικό, δραστήριο γι' αυτό, όταν δεν έχει να κάνει κάτι εποικοδομητικό, δεν ξεπέφτει στην πνευματική ανεργία, αλλά στρέφεται προς την καταστροφική μανία και το ξερίζωμα όσων καλών έκανε. Σ' αυτό βοηθά και η σβελτάδα του νου του. Η δράση του δηλαδή πρέπει να κινείται μέσα σε πλαίσια.
- ☞ Δηλαδή η ελευθερία είναι σχετική και ανάλογη με την ψυχή και τη βαθύτερη φιλοσοφία του πολίτη, αλλά πάντα στα πλαίσια που η κοινωνία θέτει. **Είναι πολύτιμο το κράμα που βγαίνει από την ανάμειξη της πειθαρχίας με την ελευθερία, αρκεί να μπουν οι σωστές δόσεις.**
- ☞ Είναι πράγματι δύσκολο το πνεύμα να διεισδύσει και να κατανοήσει πλήρως τις συνθήκες μέσα από τις οποίες αναβλύζει η ιδέα της ελευθερίας. Το νερό της ελευθερίας το πίνουμε πολλές φορές χωρίς να συνειδητοποιούμε την αξία του. Και ενώ την επιθυμούμε για εμάς, τη στερούμε με ευκολία από τους άλλους. Λέγεται ότι οι Αμερικανοί έχουν δύο πάθη. α) Την ελευθερία τους και β) την υποταγή της ελευθερίας των άλλων λαών στη δική τους θέληση.

- ☞ Στον κόσμο, μεταξύ των κρατών, κάθε ελευθερία δε συνεπάγεται αναγκαστικά και δικαιοσύνη. Όταν ένα κράτος με σκοπό τη διατήρηση της δικής του ελευθερίας εξοπλίζεται υπερβολικά, κάποια στιγμή μπορεί να μπει στον πειρασμό να στερήσει άλλο κράτος απ' τη δική του ελευθερία. Η δικαιοσύνη δεν μπορεί να συγκατοικήσει με την αρχομανία, την ασυδοσία και τον άκρατο εγωισμό. Για την καθυπόταξη ενός λαού βέβαια δε φτάνει μόνο η εξωτερική δύναμη και βία. Είναι απαραίτητη και η εσωτερική βία που παίρνει πολλές μορφές, όπως ο μύθος, η θεική θέληση, η πείνα, η εξαθλίωση, η προπαγάνδα, ο σκοταδισμός, τα ναρκωτικά, ζωτικές ανάγκες, φόβος, άγνοια, επιθυμίες, συμφέρον, υποχρεώσεις κ.λπ.
- ☞ Η ελευθερία του ατόμου από τη στιγμή της γέννησής του περιορίζεται από την ανικανότητά του να τραφεί μόνο του. Και άρα δεν είναι ελεύθερο. Όσο μεγαλώνει, περιορίζεται από τα ήθη και έθιμα, από τις παραδόσεις, από τις συνήθειες, τους νόμους της κοινωνίας και της οικογένειας, άρα δεν είναι ελεύθερο. Τα Μ.Μ.Ε., η διαφήμιση, η προπαγάνδα και άλλες μορφές πνευματικών ρύπων δημιουργούν αποπνικτικές συνθήκες για την ελευθερία. Άρα πάλι δεν είναι ελεύθερο. **Τα Μ.Μ.Ε. σπέρνουν πάνω στα ένστικτα της επιθυμίας και της βούλησης πολύχρωμους σπόρους ανάγκης.** Κατόπιν λιπαίνουν τα φυτά που φυτρώνουν με κάθε είδους διαφημίσεις και δημιουργώντας υπερτροφικά τέρατα ανάγκης μολύνουν τις ρίζες των δυνατοτήτων μας και της ύπαρξής μας.
- ☞ Απόλυτα ελεύθερος θα ήταν ο άνθρωπος, εάν είχε εξοντώσει όλους τους συνανθρώπους του επί της γης και έμενε μόνος του. Από τη στιγμή όμως που θα υπάρχουν έστω και δύο μόνο άνθρωποι, δε θα είναι απόλυτα ελεύθεροι και θα πρέπει ο καθένας να σεβαστεί την ελευθερία του άλλου. Γι' αυτό η κοινωνία καθορίζει τα πλαίσια ελευθερίας και κίνησης του πολίτη μέσα σ' αυτήν, βάζει τα όρια που περιχαρακώνουν την ελευθερία αλλά και τα αδέρφια αυτής, που είναι η σωφροσύνη, η ηθική, η δικαιοσύνη και η αξιοπρέπεια. Έτσι είναι αναγκαίο το βασικό δικαίωμα της ελευθερίας να έχει πυρήνα το νομικό εξαναγκασμό, που, επειδή ισχύει για όλους, το δεχόμαστε σαν ανάγκη και μας δίνει την αίσθηση της σιγου-

ριάς και της ισότητας. Για να μην είναι η ελευθερία μόνο μία πολύ γοητευτική λέξη και κατάλληλη για χρήση μόνο στις ρητορικές προτάσεις, που εκπορεύονται κυρίως από τα μπαλκόνια στις προεκλογικές περιόδους, πρέπει να θωρακιστεί με φρουρούς ανελέητους σ' αυτούς που προσπαθούν να την εκπορθήσουν και να αλλοιώσουν το περιεχόμενό της. **Γιατί όταν η ελευθερία θέλει να αυτοκτονήσει, μετατρέπεται σε οχλοκρατία.**

- ⇒ Μιλάμε πολύ για την εξωτερική ελευθερία και παραμελούμε την εσωτερική. Δεν είναι βαριά και η σκλαβιά από τα πάθη; Το ποτό, τα ναρκωτικά, η χαρτοπαιξία είναι και αυτά φοβεροί δυνάστες της ψυχής. Αλλά και ο φανατισμός, οι προκαταλήψεις μουδιάζουν τη θέληση, σκλαβώνουν την ψυχή και δημιουργούν αδιαπέραστα εμπόδια για δυναμικές και υγιείς ενέργειες. Ένας άνθρωπος είναι εσωτερικά ελεύθερος κατά το μέτρο που ελέγχει και μπορεί να επιβληθεί στα πάθη, τις επιθυμίες και τους φόβους του.
- ⇒ Είναι καθαρό το φως που ακτινοβολεί η ελευθερία μαζί με τη δικαιοσύνη και την ισότητα και εξαγνίζει την ανθρώπινη φύση και της δίνει το διαβατήριο για την ευτυχία και την πρόοδο. Έτσι, χωρίς να είμαστε αιθεροβάμονες, πρέπει να περπατούμε στη γη, αλλά χωρίς βαρίδια στα πόδια.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

- H κοινωνία για να θέσει πλαίσια, πρέπει να έχει και τη λογική και την ικανότητα να το κάνει. Άρα πρέπει να εκπαιδεύεται δημοκρατικά με συνέπεια και συνέχεια.
- Όλοι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση να εκπαιδεύονται. Αυτό δε σημαίνει ότι όλοι είναι ικανοί και πρέπει να φτάσουν στις ανώτατες βαθμίδες. Το πρώτο σημαίνει ελευθερία, ισονομία, δημοκρατία. Το δεύτερο σημαίνει εξαναγκασμό, νόθευση της ελευθερίας, αποπροσανατολισμό, σκοταδισμό. Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν πρέπει να είναι ενιαίο με την έννοια της ισοπέδωσης. Αλλά ευλύγιστο και να δίνει στον καθένα ανάλογα με την απορροφητική του δύναμη και την ικανότητα χώνεψης του μυαλού του. Όταν στο μαθητή φορτώσουμε δυσβάσταχτο για τους ώμους του βάρος, δεν μπορεί να κερδίσει ούτε σύμφωνα με τις ικανότητές του, αλλά αντίθετα αντιπαθεί και αποκρούει κάθε γνώση που θα μπορούσε με άλλες συνθήκες να κάνει οικεία και χρήσιμη. Ούτε όμως έχουμε το δικαίωμα να περιορίσουμε τη ροή των γνώσεων στους ικανότερους με τη φιλοσοφία ότι έχουν τα ίδια δικαιώματα. Ένας πολύ ορεξάτος και φαγάς έχει τα ίδια δικαιώματα με έναν εκ φύσεως ολιγοφάγο. Δεν έχουμε όμως εμείς το δικαίωμα να αφήνουμε τον ορεξάτο νησικό και τον ολιγοφάγο να τον αρρωσταίνουμε στο φαϊ, επειδή και οι δύο έχουν τα ίδια δικαιώματα.
- Ένας από τους βασικούς σκοπούς της παιδείας είναι να δαμάσουμε τα πάθη και τα επικίνδυνα ένστικτά μας και να τα φυλακίσουμε στα μπουντρούμια της ψυχής, έτσι ώστε σιγά σιγά να ατονήσουν, να αποδυναμωθούν και να χάσουν τη μαχητική τους ικανότητα. Και, να αναδεικνύουμε και να δυνα-

μώνουμε τα προτερήματα, για να γίνουν ακοίμητοι και ανίκητοι φύλακες του χαρακτήρα. Όμως, η παιδεία έχει σκοπό και την ενδυνάμωση της κριτικής ικανότητας του πολίτη και της ικανότητάς του να προασπίζεται τη δημοκρατία και να μη γίνεται εύκολο θύμα της δικτατορίας της ρητορικής και του δόλου. **Ο μαθητής οφείλει να σέβεται το δάσκαλό του, όταν αυτός του διδάσκει τρόπους σκέψης, και να είναι επιφυλακτικός, όταν θέλει να του επιβάλει τη δική του σκέψη. Να κατανοεί και όχι να υπακούει σε ό,τι λέει.** Τα χαρακτηριστικά της ελληνικής παιδείας είναι οι συνεχείς δήθεν επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις, οι συνεχείς εκσυγχρονισμοί και από-συγχρονισμοί. Το συνεχές «ράβε ξήλωνει». Η παιδεία έχει βασικούς άξονες τη γνώση, την απόκτηση δημοκρατικής συνείδησης, την κοινωνικοποίηση του ατόμου, την άμβλυση κακών ενστίκτων κ.λπ. Και όλα αυτά αφορούν στο σύνολο των πολιτών. Άρα η παιδεία είναι φροντίδα όλων και δεν πρέπει να γίνεται μπαλάκι του κυβερνώντος κάθε φορά κόμματος. Πρέπει να είναι υπερκομματική και ίσως χωρίς Υπουργό Παιδείας. Ή να διευθύνεται από ένα υπερκομματικό όργανο, μια ανεξάρτητη δηλαδή αρχή.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ

- ☞ Στη σημερινή δημοκρατία ή τη μελλοντική δημοκρατία της τρίτης γενιάς, όπως την αποκάλεσες, τι πρέπει να προσεχθεί;
- ☛ Παρ' όλες τις συχνές λοξοδρομήσεις, το ανθρώπινο γένος βαδίζει μπροστά και ανυψώνεται πνευματικά. Δεν μπορούμε βέβαια να προβλέψουμε ποια θα είναι η θέση του σε κάθε ιστορική στιγμή και αυτό είναι ένα πρόσθετο εμπόδιο στην πρόβλεψη για το ποιο θα είναι το πολίτευμα του μέλλοντος. Σήμερα όμως με ένα εύρος απροσδιόριστης χρονικής περιόδου μπορούμε να πούμε ότι, αφού η δημοκρατία αξιοποιεί όλη την ανθρώπινη πνευματική ικανότητα και δεν καταστρέφει υγιείς δυνάμεις, θα είναι το καλύτερο και ευεργετικότερο για την ανθρωπότητα πολίτευμα. **Άρα πρέπει να προσεχθεί και να αξιοποιηθεί στο έπακρο το ανθρώπινο πνεύμα και κυρίως αυτό που κουβαλά τα σπέρματα της ανανέωσης και τα οράματα του μέλλοντος.** Είναι άχαρη η ζωή αυτού που ζει μονάχα για το παρόν. Που δεν ανοίγει λάκκους να φυτέψει τους σπόρους του μέλλοντος, που δε σκέφτεται σαν αθάνατος που θα απολαύσει τους καρπούς αυτών των σπόρων. Χωρίς συνεχή ανανέωση τα πάντα είναι καταδικασμένα στον αφανισμό. Πρόσεξε τα έλη. Δεν υπάρχει σ' αυτά ανανέωση και κινητικότητα. Εκεί караδοκεί ο θάνατος. Καλύτερη είναι μία λανθασμένη ενέργεια, της οποίας τις συνέπειες το μέλλον μπορεί να διορθώσει, παρά η απόλυτη αδράνεια.
- ☞ Η πολιτική είναι διακανονισμός και συμψηφισμός συμφερόντων ή πρακτική και ηθική πράξη;
- ☛ Η πολιτική είναι λίγο απ' όλα. Και ασκείται σωστά, όταν έχει ως γνώμονα το γενικό και όχι το ατομικό συμφέρον. Να δίνει τη δυνατότητα στον πολίτη να αναδείξει τις ικανότητές του, ακόμα κι αυτές που ούτε ο ίδιος δεν υποψιάζεται ότι διαθέτει,

να τις καλλιεργήσει και να τις επεκτείνει προς το γενικό συμφέρον. Αλλιώς αυτές θα μείνουν σαν τα θαυμάσια κοράλλια στο βάθος της θάλασσας ανεξερευνητες, χωρίς καμία προσφορά στο ανθρώπινο θησαυροφυλάκιο της σοφίας.

- ☞ Ποιον δε συμφέρει η αξιοποίηση όλου του ανθρώπινου δυναμικού, αφού όλοι καταλαβαίνουμε το κοινό συμφέρον;
- ☛ Μα προφανώς δε συμφέρει αυτούς που νιώθουν τη θέση τους επισφαλή. Αυτούς που δεν έχουν εμπιστοσύνη στις δικές τους ικανότητες. Και αντί να προσπαθούν να αυξήσουν τις δικές τους δεξιότητες και ικανότητες, να γίνουν καλύτεροι, προσπαθούν να μειώσουν τις ικανότητες μα και τις ευκαιρίες των άλλων, για να πετύχουν το ίδιο αποτέλεσμα. **Το χρήμα και η εξουσία ναρκώνουν τη συνείδηση. Και σε μια ναρκωμένη συνείδηση η ηθική δεν αναβλύζει σαν πηγαιό καθαρό συναίσθημα, αλλά σαν αρρώστια της λογικής.** Σήμερα οι περισσότεροι υπουργοί και λιγότερο βέβαια οι βουλευτές είναι γνωστοί. Έχουν τη λεγόμενη αναγνωρισιμότητα. Εάν λοιπόν απαγορευτεί κάθε είδους προεκλογική εκστρατεία ή οι νέοι άνθρωποι αποκλειστούν από τα Μ.Μ.Ε., πώς είναι δυνατόν αυτοί να γίνουν γνωστοί; Και πώς θα ψηφιστούν από τους ψηφοφόρους, αφού δε θα τους γνωρίζει ούτε ο θυρωρός της πολυκατοικίας τους; Εάν πάλι επιτρέπεται η προβολή, κερδισμένοι θα είναι όσοι έχουν την οικονομική ευχέρεια να προβάλλονται. Σήμερα όλο το πολιτικό παιχνίδι παίζεται σ' έναν κλειστό κύκλο, ένα κλαμπ επαγγελματιών ουσιαστικά πολιτικών. Μέσα σ' αυτόν τον κύκλο γίνονται οι ζυμώσεις που δίνουν κυβερνήσεις και αντιπολιτεύσεις, προβάλλονται ιδεολογίες, χαλκεύονται πεποιθήσεις και κινείται ουσιαστικά η πολιτική. Σε ανθρώπους αυτού του κύκλου επενδύουν οικονομικά κέντρα και βοηθούν στην άνοδο των εκλεκτών τους μέσα απ' αυτόν τον κύκλο. Η είσοδος και η έξοδος σ' αυτόν τον κύκλο είναι αργή και δύσκολη και αποτελεί την εξαίρεση για την επιβεβαίωση του κανόνα. Επομένως, οι άγνωστοι και οι φτωχοί, έστω κι αν είναι ικανότατοι, δεν έχουν πιθανότητα να εκλεγούν βουλευτές. Έτσι το πεδίο είναι ελεύθερο στους πλούσιους, στα παιδιά γνωστών οικογενειών και κυρίως πολιτικών οικογενειών και σ' αυτούς που έγιναν γνωστοί με κά-

ποιον άλλο τρόπο, όπως ποδοσφαιριστές, ηθοποιοί, κ.λπ. Και μαζεύτηκαν τόσο ποδοσφαιριστές και ηθοποιοί στα ψηφοδέλτια, που ο απλός πολίτης, που πάντα παίζει το ρόλο του θεατή, αναρωτιέται «γιατί να κάνουμε εκλογές»; Να βάλουν τα κόμματα τους ποδοσφαιριστές τους να δώσουν μεταξύ τους αγώνες και όποια ομάδα κερδίσει να αναδειχθεί κυβέρνηση ή αν θέλετε, να γίνεται φεστιβάλ κίνηματογράφου με ηθοποιούς των κομμάτων ή πασαρέλα με μανεκέν και να αναδεικνύεται κυβέρνηση. Επειδή όμως τα κόμματα χρειάζονται περισσότερο νεροκουβαλητές και όχι άξιους και ικανούς, που μπορούν να διεκδικήσουν τη θέση των αρχηγών, η επιλογή των υποψηφίων γίνεται με κριτήρια (να φέρουν ψήφους χωρίς να είναι ικανοί να διεκδικήσουν κάτι παραπάνω από το βουλευτικό αξίωμα). Έτσι και η πύτα είναι ολόκληρη και ο σκύλος είναι χορτάτος. Και η κατάσταση ανακυκλώνεται και ο χορός καλά κρατεί. **Έτσι λοιπόν αν μια δημοκρατία δεν έχει τη δύναμη να ανανεώνεται σε έμπυχο υλικό, δεν έχει τη δύναμη να εξουδετερώνει τους ληστές της πολιτικής δύναμης, χάνει την ουσία της και γίνεται μαριονέτα επίπλαστη και άβουλη, ανίκανη να λύσει προβλήματα. Διατηρεί μόνο την ικανότητα να τρέφει τους επιβήτορες της και να φράζει το δρόμο σε νέους πολιτικούς, οι οποίοι δεν έχουν διόδους προς τα κέντρα λήψης αποφάσεων, χωρίς δυνατότητα έκφρασης και ιδεολογικής προβολής.** Αυτή η εκτροπή της δημοκρατίας μπορεί να διορθωθεί. Να απαγορευτεί «δια ροπάλου» και με οποιονδήποτε τρόπο η πληρωμένη διαφήμιση. Να υποχρεωθούν όλα τα μέσα προβολής να φιλοξενήσουν όλους τους υποψηφίους και μάλιστα με τρόπο αντιστρόφως ανάλογο από την αναγνωρισιμότητά τους. Να μπορούν να προβάλουν οι πάντες τις θέσεις τους, τις ιδέες και τα πιστεύω τους χωρίς δυσκολίες και χωρίς προσκόμματα. Αλλιώς το γαϊτανάκι θα εξακολουθεί να κρατεί καλά. **Οι πολυδιαφημισμένοι και τεχνηέντως προβεβλημένοι θα κρατούν την εξουσία και οι δοξομανείς ετερόφωτοι, που δεν έχουν την ικανότητα να αποκτήσουν προσωπική ισχύ, θα γίνονται εθελοντές σκλάβοι και τσιράκια των ισχυρών, για να κλέψουν λίγη από τη δόξα τους και κάποια θέση στο**

δημόσιο. Μέσα στην ανηθικότητά της η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ορισμένων τάξεων και κατηγοριών θα είναι πιο ηθική, αφού δε θα εκτρέφει την υποκρισία. **Στην υπάρχουσα πολιτική κατάσταση και με τις μεθοδεύσεις των πολιτικών κομμάτων, ο πολίτης δεν είναι ελεύθερος να ψηφίζει αυτόν που θεωρεί ικανό, αλλά μεταξύ αυτών που προτείνουν τα κόμματα.** Άρα δεν αναδεικνύονται οι καλύτεροι, αλλά οι καλύτερα διαπλεκόμενοι. Και οι γόνοι των πολιτικών οικογενειών αναδεικνύονται ικανοί χωρίς να υποστούν την αντίστοιχη δοκιμασία, για να έχουν το πειστήριο της ικανότητας, γιατί διαθέτουν ισχυρότερο πειστήριο, αυτό της οικογενειοκρατίας. Και ο λαός, και εδώ είναι η απόδειξη της αντιδημοκρατικότητάς του και της τεράστιας ευθύνης του στη διαιώνιση αυτής της δημοκρατικής παρατυπίας, ψηφίζει χωρίς να υποστεί τη βάσανο της κρίσης και χωρίς ηθικούς ενδοιασμούς, αυτούς που του προτείνουν τα κόμματα.

- ☞ Όταν ένας πολιτικός αποκτήσει μεγάλη δύναμη, θέλει να την καρπωθεί με όλους τους δυνατούς τρόπους. **Θέλει πρώτα απ' όλα να κάνει μετάγγιση αυτής της δύναμης στους απογόνους του.** Έτσι, όχι απλώς δημιουργείται μία τάξη, μία φατρία πολιτικών, αλλά πιο ειδικά δημιουργείται μία μορφή οικογενειοκρατίας. Αυτή η ατέλεια της δημοκρατίας μπορεί να διορθωθεί μόνο με τον περιορισμό της θητείας των αρχόντων της εξουσίας σε όλα τα στάδια σε δύο τετραετίες, για να μην αποκτούν δύναμη περισσότερη του δέοντος. Η φύση ανακυκλώνει και με τα παλιά υλικά ανανεώνει το ζωτικό της δυναμικό και από μόνη της μας δείχνει τον τρόπο, για να καθυποτάξουμε την πρόοδο και την ευημερία. Κραυγάζει από την επιθυμία της αυτή. Απεχθάνεται όμως το βιασμό.
- ☞ Σήμερα ο πολιτικός στηρίζεται περισσότερο στον κομματικό μηχανισμό και λιγότερο στο λαό. Εάν βαφτιστεί στην κολυμπήθρα του κόμματος, γίνεται ικανός. Και ο λαός, δέσμιος του κόμματος, τον ψηφίζει. Έτσι η αξία του βουλευτή δεν είναι δεδομένη. Γιατί δε σφυρηλατήθηκε μέσα στο λαό, δεν έγινε βουλευτής από την άμεση κρίση του λαού, αλλά σαν προτεινόμενος ενός κόμματος. Και εδώ ισχύει απόλυτα αυτό που

είπε στις αμερικανικές εκλογές ο Κέννεντυ: «Στην Αμερική, είτε, υπάρχουν χιλιάδες πολίτες που θα μπορούσαν να γίνουν καλύτεροι πρόεδροι από εμένα. Εσείς όμως δεν έχετε άλλη επιλογή. Θα ψηφίσετε εμένα ή τον αντιπάλό μου και επειδή εγώ είμαι καλύτερος από αυτόν, θα ψηφίσετε υποχρεωτικά εμένα. Δηλαδή δε θα με ψηφίσετε, επειδή είμαι ο καλύτερος στην Αμερική, αλλά επειδή είμαι καλύτερος του σημερινού μου αντιπάλου». **Επειδή το μέλλον εξαρτάται από το παρόν, γίνεται συχνά θύμα του.** Οι μετριότητες στην πολιτική επηρεάζουν δυσμενώς το μέλλον με έργα του παρόντος και αφήνουν αρνητική κληρονομιά στις επερχόμενες γενεές.

- ☞ Όσες ικανότητες κι αν διαθέτει ένας νέος πολιτικός, είναι υποχρεωμένος να παλέψει σε πολλά μέτωπα. Οι ψηφοφόροι δεν τον ψηφίζουν εύκολα, γιατί δεν έχει την ευλογία του κόμματος και άρα δεν έχει πολλές πιθανότητες να γίνει βουλευτής (για να τους εξυπηρετήσει). Οι παλιοί πολιτικοί το σαμποτάρουν και τον πολεμούν, γιατί το θεωρούν εν δυνάμει αντίπαλο να τους πάρει τη θέση. Οι αρχηγοί των κομμάτων είναι απασχολημένοι στην προώθηση ατόμων του οικογενειακού ή του στενού πολιτικού τους περιβάλλοντος, για να εξασφαλίσουν τη δική τους θέση. **Έτσι η υποψηφιότητα του νέου πολιτικού κρίνεται από ανθρώπους, που προσπαθούν να εξασφαλίσουν τη δική τους πολιτική επιτυχία και άρα έχουν κάθε λόγο να προτιμούν όχι δυναμικούς και ικανούς αλλά ανθρώπους από τους οποίους θεωρούν ότι δεν κινδυνεύουν.** Φανταστείτε σε αγώνες δρόμου ένας αθλητής να είχε το δικαίωμα να διαλέξει τους αντιπάλους του. Ασφαλώς θα έβαζε αυτούς που θα πίστευε ότι δεν μπορούν να τον κερδίσουν. **Έτσι ικανότατοι πολίτες γίνονται τα επώνυμα θύματα ανώνυμων δημίων.**

- ☞ Ο πολίτης δεν πρέπει να είναι παθητικό υποκείμενο των πολιτικών ορέξεων και αυθαιρεσιών των κομμάτων, αλλά εν δυνάμει διαμορφωτής των πολιτικών δρώμενων. Όσο αυτό δε γίνεται πλήρως κατανοητό, θα αδρανοποιείται η πολιτική σκέψη και δε θα οξύνεται, με αποτέλεσμα την πλήρη και ολική απουσία του πολίτη από την πολιτική σκηνή, και τα κέντρα λήψης αποφάσεων θα μονοπωλούνται από επαγγελματίες

του είδους. Ο πολίτης πρέπει να διεκδικήσει τη συμμετοχή του όχι αποσπασματικά, αλλά με συνοχή και συνέπεια και να κάνει γνωστό σε όλους ότι **δεν είναι πολιτική περιουσία κανενός. Η ψυχή πρέπει να έχει γερά νεύρα ή να έχει εντελώς απονευρωθεί, για να αντέξει την υποτίμηση της αξιοπρέπειας.**

☞ Πολλές φορές τα κόμματα κάνουν μεταξύ τους συμψηφισμούς εξυπηρετήσεων και υποχωρήσεων προκειμένου να ψηφιστούν νόμοι, που εξυπηρετούν τα συμφέροντα των πατρώνων τους. Και ο απλός πολίτης σιωπά, γιατί δεν έχει τη δύναμη να εκφραστεί κι αυτός μέσα στη βουλή και να φέρει τις ανησυχίες και τους προβληματισμούς του λαού σ' αυτήν. Έχει μόνο το δικαίωμα να ακούει και όχι να μιλά και, επειδή τα πάντα εκφράζονται μέσω των κομμάτων, πολώνονται και διηθίζονται από αυτά, όλες οι ιδέες του λαού βγαίνουν ακρωτηριασμένες και με αλλοιωμένο νόημα και περιεχόμενο. Μ' αυτή την τακτική δεν πείθουν τους πολίτες, αλλά τους βάζουν χαλίναρι. Στα δημοκρατικά καθεστώτα η εξουσία διαφθείρει, όχι όμως καθολικά. Υπάρχουν πολλοί αγνοί δημοκράτες, που θέλουν να καταπολεμήσουν τη διαφθορά και την αδικία. Στα συγκεντρωτικά όμως καθεστώτα η διαφθορά είναι συνήθως καθολική, με ελάχιστες ίσως εξαιρέσεις. Γιατί οι κατέχοντες την εξουσία έχουν την ευχέρεια να συγκεντρώνουν πλούτο και να δημιουργούν τεράστιες οικονομικές ανισότητες και να βιάζουν την ηθική. **Γιατί παντού και πάντα, όταν επικρατεί ωμή βία, και οι βιαστές και τα θύματα ρέπουν προς την ανηθικότητα.**

◆ Ίσως να ήταν σκόπιμο να υπάρχουν «ειδικά κιτιά ιδεών» που ο κάθε πολίτης θα είχε το δικαίωμα προτάσεων και παραπόνων, τα οποία να ελέγχει μία ανεξάρτητη επιτροπή και να τα προωθεί στην κυβέρνηση για τα περαιτέρω.

☞ Η δημοκρατία από τη φύση της αποτελείται από άτομα αυτοτελή, μεμονωμένα, αυτόνομα και ανεξάρτητα. **Δεν χωρούν στη δημοκρατία ομάδες, κλίκες, κόμματα, συνδικάτα, γιατί αλλοιώνουν τη μορφή και τη φιλοσοφία της.** Η δημιουργία ομάδων δημιουργεί ομαδικά συμφέροντα που έρχονται σε

αντίθεση με τα συμφέροντα του συνόλου και άρα η ομάδα έρχεται σε αντίθεση με το σύνολο και δρα εναντίον των ανοργάνωτων και ανεξάρτητων πολιτών. Έτσι οι ομάδες στην προσπάθειά τους να αναβαθμίσουν τη δική τους θέση (δηλαδή των κοινών συμφερόντων εναντίον των μεμονωμένων, ανεξάρτητων και υπερήφανων πολιτών) βλάπτουν την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική γαλήνη. **Γιατί όλοι θέλουν την κοινωνική ειρήνη, όχι όμως με οποιοδήποτε κόστος, γιατί τότε γίνεται πλέον σκλαβιά.**

- ❖ Το κόμμα έχει κρυφό σκοπό την ανέλιξη και την επιδίωξη της επιτυχίας των μελών του σε βάρος του συνόλου των πολιτών. Άρα, τα κόμματα διχάζουν το λαό, φανατίζουν τους οπαδούς τους, για να τους κάνουν πειθήνια όργανά τους και έτσι προκαλούν εμφύλιες διαμάχες, εχθρότητα και τα παρεπόμενα. Κάποιοι στρατηλάτες έδιναν για αμοιβή το δικαίωμα στους στρατιώτες τους να πλιατσικολογούν, να βιάζουν, να αρπάζουν ζωές, όταν εκπορθούσαν μια πόλη. Σήμερα έχουμε εκπολιτιστεί: ο στρατηλάτης (κόμμα) με την εκπόρθωση της εξουσίας δίνει το δικαίωμα στο «στρατό των αφισοκολλητών» να καταλάβουν δημόσιες θέσεις σαν ανταμοιβή των προσφερόμενων υπηρεσιών τους. Αν λοιπόν προς το παρόν θεωρούμε τα κόμματα σαν αναγκαίο κακό για την πορεία της δημοκρατίας, μπορούμε τουλάχιστον να βελτιώσουμε την κατάσταση κάνοντας ορισμένες βαθιές τομές. Θα μπορούσαμε να προωθήσουμε π.χ. την εξής ιδέα: εκτός από τους υποψηφίους που προτείνουν τα κόμματα σε κάθε πόλη, να υπάρχει η δυνατότητα να τεθούν στην κρίση των πολιτών ως υποψήφιοι βουλευτές ανεξάρτητοι πολίτες και να εκλέγεται υποχρεωτικά ένα ποσοστό από αυτούς. Αυτούς τους ανεξάρτητους υποψηφίους θα έχουν τη δυνατότητα να τους ψηφίζουν ψηφοφόροι όλων των κομμάτων σαν μια επιλογή ανεξάρτητη από το κόμμα που ψηφίζουν. Δηλαδή, μαζί με το ψηφοδέλτιο του κόμματος που υποστηρίζει και ψηφίζει ο κάθε πολίτης να βάζει στην κάλπη το ψηφοδέλτιο των ανεξάρτητων με σταυρό προτίμησης σ' αυτόν που επιλέγει. **Έτσι, αν σε μια πόλη βγαίνουν π.χ. 10 βουλευτές, να βγαίνουν οι 8 από τα κόμματα και οι 2 να είναι ανεξάρτητες προσωπικότητες.**

Αυτοί οι ανεξάρτητοι βουλευτές θα είναι σταθεροποιητές της βουλής. Θα ψηφίζουν τους νόμους κατά συνείδηση και δε θα είναι υποχείρια των κομμάτων.

- ☞ Τα περισσότερα πολιτικά γραφεία των βουλευτών είναι για την εξυπηρέτηση των ψηφοφόρων-πελατών, τα φιλιά και οι εναγκαλισμοί έχουν σκοπό την παραπλάνηση και την απάτη από τη μεριά των βουλευτών και τη λύση προβλημάτων από τη μεριά των πολιτών. Έτσι όμως μειώνεται το κύρος και η αξιοπρέπεια και του βουλευτή και του πολίτη. **Ο βουλευτής πρέπει να στέκεται στο ύψος του με σοβαρότητα, εντιμότητα, αξιοπρέπεια και σταθερότητα και όχι στις εκλογές να δείχνει υποτακτικός και μετά τις εκλογές να είναι απόμακρος.** Μετά τις εκλογές, όσο και αν μετανιώσει ο ψηφοφόρος, τα πράγματα δε διορθώνονται. (Μετά την απομάκρυνση από την κάλπη κανένα λάθος δεν αναγνωρίζεται). Τις περισσότερες φορές οι ψηφοφόροι νιώθουν ότι έχουν πλάτες για παρανομίες και αποπήματα. Συνέβη το εξής γεγονός: Ζητάει ο ψηφοφόρος από το βουλευτή του μια εξυπηρέτηση. Και όταν ο βουλευτής του είπε ότι αυτό που ζητάς είναι παράνομο, ο ψηφοφόρος εκνευρισμένος του απαντά «Εγώ ήρθα σε σένα, επειδή αυτό που θέλω είναι παράνομο. Αν ήταν νόμιμο, θα το έκανα και μόνος μου».
- ☞ Τα περισσότερα πολιτικά γραφεία είναι τόπο παρανομιών και πρέπει άμεσα να καταργηθούν. Για τις νόμιμες υποθέσεις των πολιτών πρέπει να λειτουργούν ειδικά γραφεία, όπως αυτό της εξυπηρέτησης του πολίτη και όχι βουλευτικά για την εξυπηρέτηση των ημετέρων. Όταν ο θεός θέλει να καταστρέψει ένα κράτος, βάζει στο μυαλό των πολιτών τη ρουσφετολογία. Πρέπει να αποκατασταθεί καθαρός δεσμός εμπιστοσύνης μεταξύ ψηφοφόρου και πολιτικού και όχι δεσμός αμοιβαίου συμφέροντος επί τη βάση «σου δίνω, μου δίνεις, πατίσαμε».
- ☞ Το «καπέλωμα» ενός κόμματος από άτομα, ομάδες ή οικογένειες φθείρει τη δημοκρατία και την υποδουλώνει μετατρέποντάς την σε άτυπη τυραννία. Έχουμε μάθει να θεωρούμε δημοκρατία ορισμένους τύπους αυτής και παραμελούμε την ουσία της. Στη δημοκρατία πρέπει εύκολα ο ικανός απλός

πολίτης να γίνεται ηγέτης και ο εκλεγείς ηγέτης, εάν αποδειχθεί ανίκανος, να παίρνει το ρόλο του απλού πολίτη. Πρέπει, δηλαδή, να υπάρχει αμφίδρομη σχέση και βατή πορεία της κορυφής με τη βάση και αντιστρόφως και ανανέωση και τροποποίηση των ρόλων. Αυτά συνέβαιναν στην αθηναϊκή δημοκρατία:

- ❖ Όχι. Γιατί τότε ο πολίτης ήταν ταυτόχρονα κυβερνήτης και κυβερνώμενος. Είχε τη δυνατότητα της άμεσης επιλογής. Το σημερινό πολιτικό κλίμα θολώνει την πραγματικότητα. Αξίες χάνονται στο βωμό της σκοπιμότητας και του συμφέροντος. Εξάλλου, ο πόλεμος από τον ίδιο το χαρακτήρα είναι σκληρός και βάνουσος και άρα αντιαισθητικός, ακατάλληλος και μη συμβατός προς τις ευαισθησίες της δημοκρατίας. Και είναι εύκολο να ευνοηθούν καιροσκόποι της πολιτικής, γιατί η λαϊκή τύφλωση καταδιώκει, εξευτελίζει και γελοιοποιεί κάθε σοβαρό και αξιόλογο και αρέσκειται στην ευτέλεια των μύθων, την απάτη και την εξουσία. **Οι ανθρώπινες απαιτήσεις αυξάνονται με ταχύτερους ρυθμούς από τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να ικανοποιηθούν.** Και αυτό είναι ένα από τα ευάλωτα σημεία του ψηφοφόρου, που γίνεται εύκολο θύμα πολιτικών που του τάζουν τα πάντα και εδραιώνουν τη θέση τους και αρχίζουν να απομυζούν τους χυμούς της τυχοδιωκτικής τους καταξίωσης.
- ❖ Αυτό βέβαια αποτελεί μια μεγάλη αδυναμία της δημοκρατίας.
- ❖ Και βέβαια είναι τρωτό σημείο της δημοκρατίας η ευκολία με την οποία ο λαός ψηφίζει, χωρίς να ελέγχει σε βάθος, χωρίς να προσπαθεί να καταλάβει τις πραγματικές καταστάσεις, **τα ψηλά γράμματα. Αντίθετα πρέπει να ψηφίζει με λογική, χωρίς συναισθηματισμούς, να σκαλίζει, για να βρει τι κρύβεται κάτω από τη βαφή.** Ο Τσόρτσιλ έλεγε: τα μεγαλύτερα ψέματα λέγονται α) πριν από το γάμο, β) κατά τη διάρκεια του πολέμου και γ) μετά το κυνήγι. Αν αντικαταστήσουμε το δεύτερο με τη φράση «κατά την διάρκεια των εκλογών», θα είμαστε πιο σωστοί. Τα φαινόμενα τις περισσότερες φορές είναι η προσπάθεια που γίνεται, για να καλυφθούν οι πραγματικότητες που είναι εντελώς αντίθετες μ' αυτά. Αν δεν ψάξεις

βαθιά στα γεγονότα και δεν τα αντιμετωπίζεις με κριτικό μάτι, θα είσαι εύκολο θύμα των φαινομένων. **Το προεκλογικό πρόγραμμα με όλες τις σχετικές διευκρινίσεις του κάθε κόμματος πρέπει να έχει ενώπιον μιας ανεξάρτητης και ειδικής δικαιοσύνης την ισχύ συμβολαιογραφικής πράξης.** Αν αυτές οι δεσμεύσεις δεν εκπληρωθούν με την άνοδο του κόμματος στην εξουσία και εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος, η ποινική ρήτρα να είναι η παύση της κυβέρνησης ή εκείνου του πολιτικού που, ανεξάρτητα από την κυβέρνηση, έδωσε υποσχέσεις μη εφικτές. Κάποτε θα πρέπει να καταλάβουμε ότι ο πολιτικός λόγος πρέπει να είναι επενδυμένος με εντιμότητα, ηθική και αξιοπρέπεια. Γιατί είναι δίκαιο, όταν η κυβέρνηση δεν μπορεί να πραγματοποιήσει αυτά που υποσχέθηκε, ή είναι ανίκανη, οπότε πρέπει να φύγει, ή είναι ανήθικη που δίνει απραγματοποίητες υποσχέσεις, οπότε και πάλι πρέπει να φύγει. Από την άλλη, θεωρώ νηπιακής πολιτικής σκέψης, το να ψηφίζουμε με κριτήρια του τύπου: «ο άνθρωπος της διπλανής μας πόρτας» ή «ο φίλος κάποιου γνωστού μου» ή «ο άνθρωπος που θα με βοηθήσει». Οι σκέψεις αυτές, εκτός από το καθαρά ανήθικο πολιτικό όφελος που εμπεριέχουν, δίνουν και το στίγμα πολιτικής αφέλειας και καιροσκοπισμού, είναι και επιζήμιες. Γιατί, όταν δεν εκλέξουμε τους ικανούς, αλλά τους «δικούς μας», θα πάθουν ζημιά βέβαια οι μη φίλοι αλλά και εμείς. Αφού έτσι στρεφόμεστε ευθέως κατά της προόδου και οδηγούμε τη χώρα σε επικίνδυνες περιπέτειες. **Είναι σα να διαλέγουμε τον πιλότο του αεροπλάνου με το οποίο θα ταξιδέψουμε με κριτήριο φιλίας ή πολιτικής ιδεολογίας ή κομματικής τοποθέτησης και όχι της ικανότητάς του να πιλοτάρει καλά.**

- ∞ Το ένα έγκλημα φέρνει το άλλο. Ο πολιτικός που θα εκλεγεί, όχι με τις δικές του ικανότητες, αλλά βασιζόμενος σε άλλες δυνάμεις πολιτικές, οικονομικές κ.λπ. που όλες περιέχουν το στοιχείο της ανηθικότητας, γίνεται δέσμιος άλλων. Υπογράφει επιταγές λευκές, που κάποια στιγμή πρέπει να εξοφλήσει και ταυτόχρονα κλείνει το δρόμο σε άλλους πιο ικανούς.
- ◆ Τα προβλήματα της διαφθοράς, της διαπλοκής αλλά και της γραφειοκρατίας και τα παρεπόμενα αυτών, από τα οποία

πάσχει η δημόσια διοίκηση και η δημοκρατία δε λύνονται ευκαιριακά, εμβλασματικά από μία κυβέρνηση. Είναι προβλήματα φορτωμένα με ευθύνη και για τη λύση τους χρειάζεται ευρύτερη πολιτική συναίνεση. Χρειάζονται μόνιμους, ανεξάρτητους και σταθερούς μηχανισμούς ελέγχου με σταθερή παρακολούθηση και κολασμό κάθε παρεκτροπής, έστω και μικρής, για να ξεριζωθούν και για να γίνουν συνήθεια και μόνιμοι συνοδοί του πολιτικού βίου και της καθημερινότητας. Ίσως πρέπει να δημιουργηθεί ένα σώμα, ας πούμε, «υπερδικαστών». Προσφυγή σ' αυτό για πραγματικά γεγονότα ανεξάρτητα από δικαστική και νομική κάλυψη. Κάτι δηλαδή σαν δικαστήριο εφαρμογής άγραφων νόμων, σαν εφαρμογή ηθικών νόμων, που παραβιάζονται από τους οικονομικά και πολιτικά δυνατούς, στηριζόμενους στους νόμους. Σαν κατάχρηση, δηλαδή, πολιτικής και νομικής εξουσίας. Παράδειγμα: κρίνεται δικαστικά ότι ένα σπίτι είναι επικίνδυνο να κατοικηθεί. Από την απόφαση αυτή κάποιος κερδίζει και κάποιος χάνει. Εάν μετά από λίγο το σπίτι κατοικηθεί, προφανώς υπάρχει αντίφαση μεταξύ της νόμιμης δικαστικής απόφασης και της πραγματικότητας. Άρα, υπάρχει κενό δικαιοσύνης. Νομικά ο χαμένος δεν μπορεί να κινηθεί, γιατί όλα έγιναν νόμιμα. Η πραγματικότητα όμως είναι αντίθετη. Τι πρέπει να γίνει λοιπόν; Εξάλλου ο πολιτικός πρέπει να κρίνει όχι με το βλέμμα προσηλωμένο στην ψηφοθηρία, αλλά με κριτήρια που ευνοούν το γενικό συμφέρον, την ηθική και τη δικαιοσύνη. **Αντί η πολιτική να εμφανίζεται σα γενική άμυνα κατά της διαφθοράς, πρέπει να φτάσει να εμφανίζεται σα γενική επίθεση υπέρ της προόδου της ζωής.**

- ☞ Εάν ο πολιτικός βίος είναι καθαρός και δεν είναι υπόθεση λίγων οικογενειών, που κάνουν τα πάντα να έχουν μόνιμα τη δύναμη της εξουσίας και να ρυθμίζουν όλη την πολιτική, την οικονομική και τη δύναμη των μέσων μαζικής ενημέρωσης που σιγοντάρουν αυτή τους την προσπάθεια με το αζημίωτο, τότε και άλλοι πολίτες θα ενδιαφερθούν γι' αυτή και η διαλογή θα γίνεται από περισσότερους και άρα με καλύτερα αποτελέσματα.

- Έτσι είναι. Μια κοινωνία που δεν αξιοποιεί στο σύνολό της την ελίτ της διανοήσης, της επιστήμης και των ικανών είναι σαν ένας άνθρωπος με μισό εγκέφαλο. Ο αποκλεισμός αξιολογών, ικανών στελεχών από τη δημιουργία κοινωνικού πλούτου, επειδή δεν ανήκουν στο κόμμα που κυβερνά, εκτός από απόδειξη μνησικακίας, ρεβανσισμού και ανευθυνότητας, είναι και φραγμός στην πρόοδο. Δεν πρέπει οι πολιτικοί να δουλεύουν με στόχο το πολιτικό τους μέλλον, αλλά το μέλλον του συνόλου. **Γι' αυτό και δεν πρέπει να αποκτούν με την εξουσία σχέσεις αιώνιας πίστης και αγάπης, αλλά να την εγκαταλείπουν σε καθορισμένο χρονικό διάστημα**, π.χ. σε δύο τετραετίες. Από την άλλη, πολίτες που επί χρόνια είναι αποκλεισμένοι από την πολιτική εξουσία, έχουν κατά ένα τρόπο αποδεχθεί αυτό τον αποκλεισμό, πείστηκαν ότι δεν μπορούν να μπουν στο σκληρό πυρήνα των ιθυνόντων και γι' αυτό αποστεοποιήθηκε αυτή τους η επιθυμία. Μπορούν να γίνουν πάλι χρήσιμοι, μόνο αν άλλοι δυνατοί της στιγμής τους βάλουν στους μηχανισμούς άσκησης της εξουσίας. Οι Έλληνες διαθέτουν πολλά προσόντα. Πρέπει να ενεργούν προς την ίδια κατεύθυνση. Γιατί, αν οι μισοί στρέφονται εναντίον των άλλων, το παραγόμενο έργο θα είναι μηδέν. Οι θεοί ήταν ανοιχτοχέρηδες και έδωσαν στους Έλληνες πολλά χαρίσματα. Αλλά κατόπιν σκέφτηκαν πως, αν αυτά τα χαρίσματα τα αξιοποιήσουν οι Έλληνες, όχι μόνο θα κατακτήσουν την οικουμένη, αλλά θα γκρεμίσουν και τους θεούς από τους θρόνους τους. Έτσι, αποφάσισαν και έστειλαν στην Ελλάδα τη διχόνοια, που σαν υποβόσκουσα, ύπουλη, κραταιά δύναμη καιροφυλακτεί δίπλα σε κάθε σοβαρή επιτυχία, για να την ευτελίσει.
- **Νομίζω ότι, αν δεν είσαι κληρονόμος εξουσίας με τα σημερινά δεδομένα, πρέπει να ξεκινήσεις σαν αφισοκολλητής.** Και όπως στο στρατό, θα προχωρείς με επετηρίδα. Θα καταλαμβάνεις μια θέση, αφού αδειάσει από τον προηγούμενο κάτοχό της, ο οποίος ή έχει αποστρατευτεί ή έχει καλύψει μια πιο πάνω θέση. Οι αξιοπρεπείς όμως άνθρωποι αρνούνται να μπουν σ' αυτή την διαδικασία. Έτσι, αξιολογότερες δυνάμεις περιθωριοποιούνται και δεν αξιολογούνται και επει-

δή δεν πέρασαν από το στάδιο της αφισκοκόλλησης, είναι μη εξελίξιμες, πολιτικά παραγκωνίζονται από τους προπορευόμενους, έστω κι αν αυτοί οι προπορευόμενοι είναι ανίκανοι. Έτσι θάβεται η αξιοκρατία και θριαμβεύει η φαυλοκρατία και επιπλέει η μετριότητα. **Και η μετριότητα σαν άγριο, πεινασμένο αρπακτικό ζώο, είναι πιο ικανή στις ίντριγκες, τις μηχανοραφίες και τους ευνουχισμούς των ικανών, για να μη χάσει την καρέκλα της.**

- Πράγματι, αυτοί που ξεκινούν στα κόμματα από τις αφίσες και οργανώνονται σ' αυτά, είναι σαν τους οπαδούς ποδοσφαιρικών ομάδων, που δε βλέπουν στην ομάδα τους στραβά και λάθη και την υποστηρίζουν με φανατισμό και πείσμα. Έτσι, και αν το κόμμα τους ακολουθεί καταστρεπτική για το έθνος πολιτική, αυτοί θα στηρίξουν το κόμμα, θα δικαιολογούν τα λάθη του και θα γίνουν συνένοχοι στην καταστροφή, για να μη χάσουν τη «δεδηλωμένη». Αν δε φτάσουμε στο σημείο να μπορούμε να κρίνουμε τις πράξεις των κομμάτων από μία απόσταση χωρίς συναισθηματισμούς, προγονολατρεία και φιλαθλοποιημένη νοοτροπία, αν δεν απαγκιστρωθούμε από τη σκέψη ότι «αυτό το κόμμα είναι δικό μας», δεν έχουμε ελπίδα ανόδου ως έθνος. Πρέπει λοιπόν να αναθεωρήσουμε ως πολίτες πολλές από τις ιδέες μας, οι κυβερνώντες να τροποποιήσουν πολλούς από τους νόμους μας, να δημιουργήσουμε καινούρια πλαίσια δράσης, πιο διευρυμένα και μεστά από καινούριες σκέψεις με μακροχρόνια προοπτική, απαλλαγμένα από πολιτικές εμπάθειες και συμφεροντολογικές δεσμεύσεις, εμπλουτισμένα με σύνεση, δικαιοσύνη, αξιοκρατία και αξιοπρέπεια. **Η δουλική φρασεολογία ορισμένων βουλευτών σε συνδυασμό με την ευκαμψία στο σπάσιμο της μέσης - αποτέλεσμα εντατικής και ειδικής γυμναστικής - και τα υποκριτικά χαμόγελα απέναντι στους αρχηγούς τους, τους κατατάσσουν μάλλον στην τάξη των ηθοποιών παρά στην τάξη των ηγητόρων, που είναι ικανοί, που έχουν τη λεβεντιά και την τόλμη να βγάλουν τη χώρα από τα αδιέξοδα.** Συγχρόνως όμως, μας δίνουν τη φύση της δημοκρατίας, όπως αυτοί την εννοούν, που είναι μάλλον δικτατορική δημοκρατία και αρχή ενός ανδρός. Τα κόμματα

δεν πρέπει να λειτουργούν σα θερμοκήπια εκτροφής δικτατορικών νοοτροπιών, αλλά σαν εργαστήρια δημιουργίας δημοκρατικής συνείδησης. **Όταν επιβάλλεις στον πολίτη τη δική σου σκέψη, του αφαιρείς τη δική του ελευθερία.** Και ο πολίτης είναι υπεύθυνος για τα έργα του που έχει την ελευθερία να τα κάνει. Και η ελευθερία του Έλληνα είναι αγκιστρωμένη στο βαθύτατο συναισθηματικό του κόσμο και έτσι γίνεται εύκολο θύμα της απάτης, της πλάνης και της προπαγάνδας. **Και η ανήθικη προπαγάνδα είναι ισοδύναμη με την ωμή βία.** Το θέμα απασχόλησε έντονα και τους προγόνους μας, που βρήκαν σαν ασφαλιστική δικλείδα (πην γραφή παρανόμων), που δείχνει το άγχος του λαού να μην παρασυρθεί από δημαγωγούς και ψηφίσει νόμους βλαβερούς για το κράτος. Κτυπάει δηλαδή ευθέως την ανευθυνότητα και τη δημαγωγία. Καθιστά υπεύθυνους τους πολίτες γι' αυτά που λένε και υποστηρίζουν και τους αποθαρρύνει να λένε επιπολαιότητες. Έτσι, από τη μια με το δικαίωμά τους να μιλούν ελεύθερα και να εκφράζουν τη γνώμη τους και από την άλλη με την ασφαλιστική δικλείδα (πην γραφής παρανόμων) τους καθιστά χρήσιμους και υπεύθυνους πολίτες.

- ☞ Είναι εκτροπή της δημοκρατίας η ρουσφετολογία και η πελατειακή σχέση. Δεν υπάρχει αδικημένος που να μη μισεί τον αδικούντα. Και αν αυτός που αδικεί είναι το ίδιο το κράτος ή εκπρόσωπος αυτού, στρέφει το λαό εναντίον του. Έτσι το κράτος αυτοπαγιδεύεται και, για να κρατηθεί, πρέπει να διαπράξει κι άλλο ολισθημα, το ολισθημα της βίας και της απολυταρχικότητας. Κι έτσι βήμα το βήμα θα φέρει κάποια στιγμή την καταστροφή ή την επανάσταση. **Την υποχρέωση της δημοκρατικής συμπεριφοράς έχουν όλοι οι πολίτες, κυρίως όμως αυτοί που έχουν τη δύναμη και τις συνθήκες για να μπορούν να μην την εφαρμόζουν.** Προτού πάμε στην κάλπη, πρέπει όλοι μας να αναλογιστούμε όχι μόνο ποιος θέλουμε να κυβερνήσει, αλλά και γιατί θέλουμε να κυβερνήσει αυτός. Πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί έναντι εκείνων των πολιτικών που για την ανέλιξή τους στηρίζονται στα ταπεινά ένστικτα και εκμεταλλεύονται στιγμιαίες εκρηκτικές καταστάσεις των πολιτών, όπως είναι η οργή, ο ρεβανσισμός και η εκδίκηση. Γιατί

αυτοί είναι επικίνδυνοι και πρέπει να αποβάλλονται από το πολιτικό σώμα. Η μόνη σταθερή βάση ανόδου ενός πολιτικού είναι η κρίση και η έντιμη και αξιοπρεπής ενημέρωση και στάση απέναντι στα γεγονότα.

•• Η δημοκρατία ανιχνεύεται στην πολιτική ατμόσφαιρα από το γεγονός ότι ο πολίτης μπορεί ελεύθερα να πει ότι δεν υπάρχει δημοκρατία. **Όταν η δημοκρατία αναβλύζει αβίαστα και αυθόρμητα από τα βάθη της ψυχής των πολιτών, χωρίς τη μεσολάβηση του μηχανισμού της λογικής και χωρίς ρυθμιζόμενη έξωθεν συμπεριφορά, τότε έχουμε το δικαίωμα να λέμε ότι είμαστε γνήσιοι δημοκράτες.** Η απόδειξη της ύπαρξης της δημοκρατίας φαίνεται παντού, γιατί είναι τρόπος ζωής, είναι συνείδηση, είναι φιλοσοφία, βρίσκεται στα κύτταρα, στο DNA και είναι απαραβίαστη σε όλες τις εκφάνσεις, σε όλες τις πρακτικές, βρίσκεται στην καθημερινότητα. Όταν έτσι είναι εδραιωμένη η δημοκρατία, τότε, κι αν ακόμη πάψει να λειτουργεί, αυτό θα είναι πρόσκαιρο, γιατί η δυναμική της θα ανατρέψει τα δεδομένα και θα επανέλθει δριμύτερη, φρέσκια και επιθυμητή, γιατί δεν μπορεί να εκριζωθεί από την ψυχή και το μυαλό. Στο DNA των Ρώσων, των Κινέζων και άλλων λαών δεν είναι πουθενά γραμμένη η λέξη δημοκρατία. Γιατί στη μακρά ιστορία τους δεν τη δοκίμασαν ποτέ. Και τώρα προσπαθεί η δημοκρατία να ανθίσει σε παρθένο έδαφος. Θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο για τους λαούς αυτούς, να μελετήσουν την αρχαία ελληνική δημοκρατία, για να αποκτήσουν βάση για την εφαρμογή της.

•• Ποιος είναι ο ρόλος των αιρετικών στη δημοκρατία;

•• Στην πραγματική δημοκρατία οι πολίτες δεν είναι τα αθώα πρόβατα που ακολουθούν το κοπάδι, έστω κι αν αυτό οδηγείται από το βοσκό στον γκρεμό. Μια δυνατή δημοκρατία χρειάζεται τους αιρετικούς της, τους αμφισβητίες της. Χρειάζονται οι δυναμικοί που ζωντανεύουν την αντιπαράθεση και το διάλογο. Που προκαλούν την έρευνα, που δυναμιτίζουν την αταραξία και δημιουργούν προϋποθέσεις επανεξέτασης και επανελέγχου. Η δημοκρατία είναι συνεχής διαδικασία βελτίωσης της ποιότητας ζωής αλλά και της δικής της ποιότη-

τας. **Η δημοκρατία πρέπει να διδάσκει τη δημοκρατία.** Και εμείς πρέπει να σπουδάσουμε τη δημοκρατία, να την κατανοήσουμε και όχι απλά να εκπαιδευτούμε σ' αυτήν. Η διαφορά είναι όποια και η διαφορά μεταξύ ενός οδηγού ερασιτέχνη ή επαγγελματία, που ξέρει απλώς να οδηγεί το αυτοκίνητό του και του τεχνίτη, που κατέχει τη λειτουργία του αυτοκινήτου. Γιατί δεν αρκεί κανείς να θέλει να είναι δημοκράτης, να επιθυμεί την ισότητα, την ισηγορία, την ισονομία, τη δικαιοσύνη. Αλλά πρέπει να μάθει πώς αυτά λειτουργούν και να τα εφαρμόζει. Πάντα υπήρχε η απορία «το αβγό έκανε την κότα ή η κότα έκανε το αβγό»; Τι δηλαδή πρέπει να προηγηθεί, η δημοκρατία ή η σωστή παιδεία; Γιατί η σωστή δημοκρατία προϋποθέτει και σωστή παιδεία, η σωστή όμως παιδεία - κυρίως η πολιτική παιδεία - θέλει σωστή δημοκρατία. Νομίζω λοιπόν ότι αυτά αλληλεξαρτώνται και πηγαίνουν, όπως λέμε, «πακέτο». Αλληλοβοηθούνται, ανεβαίνουν ποιοτικά και σταθεροποιούνται. **Χρειαζόμαστε σωστή πολιτική για την παιδεία και όχι πολιτική με την παιδεία.** Η δημοκρατία και η δικαιοσύνη είναι βασικά συστατικά της παιδείας, η οποία αρχίζει από την οικογένεια, συνεχίζεται στο σχολείο και κατόπιν στη ζωή με την αλληλεπίδραση.

ΠΑΛΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

- ☞ Σε αντίθεση με το σώμα, το πνεύμα όσο πιο καλά τρέφεται, τόσο πιο δυνατό, λεπτό και ευλύγιστο γίνεται. Το πνεύμα τρέφεται βασικά από την παιδεία. Όσο ισχυρό κι αν είναι το πνεύμα ενός ανθρώπου, ποτέ δεν θα αναβλύσει από αυτό η φλόγα που κατακαίει το σκοταδισμό, αν δεν υπάρξει το σπίρτο της παιδείας. Η παιδεία γονιμοποιεί το πνεύμα, δίνει τη μαγιά, δίνει την ώθηση που χρειάζεται, για να λειτουργήσει στη σωστή κατεύθυνση των στροφών κι όχι ανάποδα. Διότι, αν πάρει ανάποδες στροφές, θα γίνει τόσο επικίνδυνο, όσο πιο δυνατό είναι. Η παιδεία πρέπει να ανανεωθεί ριζικά. Να της δοθεί σαφής δημοκρατικός προσανατολισμός, για να αποτελεί την ακλόνητη βάση της δημοκρατίας μας. Γέννημα και θρέμμα της παιδείας είναι και ο πολιτισμός, ο οποίος δεν είναι μόνο τα φεστιβάλ, τα βιβλία, τα θέατρα και οι πίνακες ζωγραφικής **αλλά και οι λεπτές αποχρώσεις της σκέψης και η ευγένεια της ψυχής**. Η ανθρωπότητα πορεύεται με δύο μάτια, το ένα είναι οι αισθήσεις και το άλλο είναι το πνεύμα. Αυτά με τη βοήθεια της κατάλληλης παιδείας αναμειγνύονται και παράγουν πρόοδο, ιδέες και φιλοσοφίες. Η αναλογία ανάμειξης δεν είναι σταθερή, γι' αυτό και το αποτέλεσμα δεν είναι πάντα το ίδιο.
- ☞ Η παιδεία στη δημοκρατία έχει προσανατολισμό και την πολιτική μόρφωση, εκτός από τη συσσώρευση γνώσεων και την ωρίμανση της κριτικής ικανότητας. Η ύπαρξη, διακίνηση και επικράτηση δημοκρατικών ιδεών σαρώνει κάθε σκέψη και διάθεση σε επίδοξους τυράννους για εκτροπή της δημοκρατίας.
- ☞ Κάθε κράτος δημιουργεί την παιδεία ανάλογα με το καθεστώς που επιθυμεί να έχει. Στη δημοκρατία η παιδεία είναι δημοκρατική, υπερκομματική. Πρέπει λοιπόν να υπάγεται σε μια ανεξάρτητη αρχή. Η κυβέρνηση να συντονίζει και οι ειδικοί να αποφασίζουν. **Αν δε ρέει όμως η γνώση στα κανάλια της**

αρετής, της αιδούς και της αξιοπρέπειας, γίνεται χυδαία και θρασύς. Η μόρφωση δεν είναι μόνο η συσσώρευση γνώσεων και εμπειριών, αλλά και η καλλιέργεια της «αρετής», της «αιδούς», της «δίκης» και ο περιορισμός των κακών ενστίκτων και η σταθεροποίηση και ενίσχυση των καλών. Διπλή λοιπόν να είναι η θωράκιση της δημοκρατίας: α) με πλαίσια νόμων και β) με την πνευματική καλλιέργεια.

- Όσο οι πολίτες δε θα είναι πολιτικά αυτόφωτοι, θα είναι εξαρτώμενοι από πολιτικούς και κόμματα. Όταν η κοινωνία ανυψωθεί στο επίπεδο της γνώσης, δε θα δανείζεται φως, αλλά θα παράγει μόνη της και οι πολίτες θα αλληλοενημερώνονται και με την αλληλεπίδραση θα προχωρούν. Όμως όσο κι αν οι νόμοι θέλουν την ισότητα στη μάθηση, αυτό είναι μόνο εν μέρει εφικτό. Γιατί η μάθηση δεν εξαρτάται μόνον από εξωτερικούς παράγοντες και προϋποθέσεις, όπως είναι οι δάσκαλοι, τα σχολεία, τα βιβλία κ.λπ. Αλλά εξαρτάται κατά το μεγαλύτερο ποσοστό από τον ίδιο το μαθητή. Γιατί οι μαθητές διαφέρουν ως προς τις ικανότητες, την ευφυΐα, τη θέληση. Πάντα επομένως θα υπάρχουν σε ίσες συνθήκες άνισα αποτελέσματα. Πάντα θα αιωρείται το εύλογο ερώτημα για τη σχέση καθηγητή και μαθητή: «Ποιος είναι ο ανίκανος, ο καθηγητής, γιατί δεν τα είπε καλά ή ο μαθητής, που δεν τα κατάλαβε»; **Γενικά η κοινωνία μας είναι υπεύθυνη στο μέτρο που οι νέοι μας δεν κατάλαβαν αυτά που θα μπορούσαν να καταλάβουν, εάν τους τα διδάσκαμε σωστά.**

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΑΓΩΓΙΑ

- ☞ Πρέπει οι μαθητές μας να μάθουν να τρέφονται όχι με έτοιμες σκέψεις, αλλά να μάθουν τον τρόπο παραγωγής τους. Πρέπει να κεντρίσουμε τις δυνατότητες και τις ικανότητές τους, για να μη γίνουν παράσιτα ιδεών και μεθόδων. Πρέπει να καταβάλλεται προσπάθεια σ' όλους τους χώρους της εκπαίδευσης, για να μη γίνονται οι μαθητές μας εύκολα θύματα δημαγωγών. **Γιατί η δημαγωγία και η τυραννία είναι δύο όψεις του αυτού νομίσματος.**
- ☞ Πράγματι, η δημοκρατία, που έχει τροφό τη ρητορική, είναι μεγάλη δύναμη. Πολλές φορές και οι ίδιοι οι δημαγωγοί παρασύρονται από την ορμή του πλήθους και αρχίζουν να πιστεύουν και οι ίδιοι σ' αυτά που λένε, αν και ξέρουν από πριν ότι δεν είναι αλήθειες. Ο λαός λέει: «στην αρχή του χωριού είπε κάποιος δημαγωγός ένα ψέμα και διαδόθηκε τόσο γρήγορα και πειστικά, ώστε, όταν έφτασε στην άκρη του χωριού, το πίστεψε και ο ίδιος». Τα αποτελέσματα της ρητορικής εξαρτώνται από τις διαθέσεις του κατόχου της. Πάντως η θωράκιση του πολίτη απέναντι στο ρήτορα, που με υποκρισία και φατριασμό θέλει να αλώσει τη θέλησή του, είναι η δύναμη της γνώσης και η ενδυνάμωση της κριτικής του ικανότητας μέσω της γνώσης. **Γιατί η γνώση δεν είναι μόνο δύναμη αλλά και ελευθερία.** Η πειθώ είναι άλλη μορφή εξαναγκασμού. Δεν έχει την αγριότητα του εξαναγκασμού. Έχει πιο ήπια μορφή, αλλά οδηγεί στο ίδιο αποτέλεσμα. Έτσι οι επαγγελματίες πολιτικοί, που σπουδάζουν την πειθώ, που ξέρουν τις μορφές και τη δύναμή της, είναι και αυτοί εξίσου τυραννικοί μ' αυτούς που χρησιμοποιούν τη βία. Πρέπει να προσέχουμε. **Γιατί οι χθεσinoί σωτήρες μπορούν να γίνουν οι σημερινοί μας δυνάστες.**

- ∞ Όταν η ρητορική και η αλήθεια συμβαδίζουν, παράγουν εκπληκτικά έργα που ψυχαγωγούν και διδάσκουν. **Όταν όμως η ρητορική συμμαχήσει με την αρχομανία και χρησιμοποιηθεί στο βωμό της πόλωσης, παράγει πολιτική απάτη. Μπορεί εύκολα να γκρεμίσει ό,τι η σωφροσύνη έκτιζε χρόνια.**

ΠΑΙΔΕΙΑ

- ⇨ Εκτός από την όξυνση της κριτικής ικανότητας των νέων μας με τη διδασκαλία, πρέπει να γίνει κατανοητή από αυτούς η αναγκαιότητα, η χρησιμότητα και τα ευεργετήματα των νόμων. Όσο κι αν οι νόμοι μας φαίνονται καταναγκαστικοί, αυτοί αποτελούν τις προϋποθέσεις της ελευθερίας μας. Η παιδεία και οι νόμοι μας πρέπει να παράγουν αντισώματα εναντίον των ασθενειών της δημοκρατίας. **Πρέπει να λειτουργήσει ο μηχανισμός της αυτοθεραπείας, να μάθει να αυτορυθμίζεται και να δειωνίζεται.**
- ⇨ Μέσω της παιδείας μπολιάζουμε τα ένστικτά μας με ανώτερες μορφές σοφίας και λογικής, ώστε να κατακτήσουμε την αρετή και να γαληνέψει η ψυχή μας. **Γιατί οι ρίζες της ζωής είναι βουτηγμένες στον πόνο και την οδύνη, απ' αυτά τρέφεται και αναπτύσσεται και σ' αυτά οφείλει την ύπαρξή της.** Η ψυχή μας είναι φλόγα ακόρεστη, αχόρταγη, που οι αγέρηδες των παθών και των επιθυμιών μας τη φουντώνουν σε βαθμό που μπορεί να κατακάψει το ίδιο μας το «είναι» .
- ⇨ Η παιδεία είναι ο διαιτητής στους σκληρούς αγώνες μεταξύ του πνεύματος και της ψυχής μας. **Γιατί το πνεύμα μας λέει: «αυτό δεν είναι σωστό», η ψυχή μας όμως το θέλει με πάθος κι έτσι η σύγκρουση είναι μοιραία.**

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΝΣΤΙΚΤΑ

- ☞ Ένα από τα πιο ισχυρά ένστικτα της ανθρώπινης φύσης είναι το ένστικτο της επιβολής. Είναι η απόλυτη επιθυμία του να κυριαρχεί πάνω στα πάντα, ακόμα και στους συνανθρώπους του. Είναι ένα ένστικτο που δεν μπόρεσαν να εκριζώσουν η εξέλιξη και οι οργανωμένες κοινωνίες. Ένα ένστικτο που βασάνισε και βασανίζει την ανθρωπότητα ανελέητα, που ξεθεμελίωσε πόλεις, έθαψε πολιτικούς και βύθισε στο αίμα και το πένθος επανειλημμένα μεγάλα τμήματα της ανθρωπότητας. Αυτό το ένστικτο μαζί με την αναγκαιότητα και τη μόδα πήγαν πίσω την πρόοδο της ανθρωπότητας. Τα ένστικτα πρέπει να βρουν ή να διαμορφώσουν και το κατάλληλο περιβάλλον, για να οξυνθούν ή να αμβλυνθούν, ανάλογα βέβαια και από το πόσο ισχυρά είναι. Γι' αυτό και το βαθμό στον οποίο ένας άνθρωπος είναι ενάρτεος δεν τον κρίνουμε μόνο από τα έργα του, που είναι φανερά, αλλά και από τις μάχες που έδωσε στον εσωτερικό του κόσμο, για να επικρατήσει πάνω στα πάθη του και τα ένστικτά του. Μπορεί κάποιος να φαίνεται ενάρτεος, επειδή η ένταση των παθών του είναι μειωμένη λόγω ειδικών συνθηκών και καταστάσεων (γέρος, άρρωστος, κ.λπ.). Γενναίος είναι αυτός που επικρατεί στα πάθη του και μάλιστα τόσο γενναίος, όσο πιο έντονα είναι αυτά. **Τα ένστικτα δεν έχουν κρίση, είναι δύναμη σκοτεινή, χωρίς ευελιξία, με πορεία προς μία μόνο κατεύθυνση.** Δεν προσπαθούμε να σκεπάσουμε τα κακά ένστικτα, για να μην φαίνονται, όπως τα σκουπίδια κάτω απ' το χαλί, αλλά προσπαθούμε να τα αφανίσουμε, να τα εκριζώσουμε, να τα μηδενίσουμε.
- ☞ Ο φόβος και η πείνα είναι δυο καταστάσεις που εξαχρειώνουν τον άνθρωπο. Το ένστικτο της αυτοσυντήρησης οξύνεται και αχρηστεύει όλα τα άλλα. Τότε βγαίνουν στην

επιφάνεια συμπεριφορές που εκπλήσσουν. Και ακόμα περισσότερο, όταν υπάρχουν ακραίες καταστάσεις, όπως ένας σεισμός, ένας πόλεμος, ένας λοιμός, τότε αναδεικνύεται το βίαιο των ανθρώπινων ενστίκτων και η επικράτησή του σε βάρος της λογικής. Τότε είναι δύσκολο να συγκρατηθεί ο όχλος και να τιθασεύτεί μέσα σε πολιτισμένα πλαίσια. **Και ο ανεξέλεγκτος όχλος, που καθοδηγείται μόνο από τα ένστικτά του, είναι άκρα δικτατορία.** Χρέος της παιδείας μας είναι η άμβλυνση των κακών ενστίκτων, για να μπορεί η δημοκρατία να ρέει ανενόχλητη στα κανάλια της νομιμότητας, της ηθικής και της σωφροσύνης.

ΠΑΙΔΕΙΑ – ΓΛΩΣΣΑ – ΙΣΤΟΡΙΑ

- ⇒ Μια άλλη βασική υποχρέωση της δημοκρατίας είναι μέσω της παιδείας να δημιουργήσει πολίτες ικανούς να χειρίζονται την ελληνική γλώσσα και να γνωρίζουν την ελληνική ιστορία. «Πλούσιες ιδέες φτωχά ενδεδυμένες», λέει ο λαός. **Ο μηχανισμός σκέψης κάθε λαού είναι απόλυτα προσαρμοσμένος στη γλώσσα του.** Όσο πιο τέλεια, ακριβής και λεπτή είναι η γλώσσα, τόσο πιο τέλειος, ακριβής και ευφυής είναι αυτός ο μηχανισμός και αντίστροφα. Ο Έλληνας έχει το πλεονέκτημα να έχει μία γλώσσα δυναμική, πληθωρική, γλαφυρή, ποιητική και ευέλικτη, η οποία έχει την ικανότητα να συλλαμβάνει λεπτές έννοιες και φιλοσοφικές λογικές. Αυτό το βοήθησε να θέσει τις βάσεις όλων σχεδόν των φιλοσοφικών συστημάτων πριν από 2.500 χρόνια και τα οποία σήμερα είναι επίκαιρα και βασικά. Η γλώσσα έχει πολλά περιθώρια ανύψωσης, για να μπορεί να εκφράσει πολύπλοκες σκέψεις και συναισθήματα. Η αρμονική συνεργασία σκέψης και γλώσσας δίνει ιδανικές δυνατότητες έκφρασης και επικοινωνίας. Αντιθέτως, τα φτωχά λεξιλόγια πνίγουν πολλές ιδέες, αφού δε βρίσκουν τις κατάλληλες λέξεις για να «ντυθούν». Ο λαός παρατηρεί: «φαίνεται σοφός όποιος δε μιλάει καθόλου και αλάνθαστος όποιος δεν κάνει τίποτα». Αυτά βέβαια για αυτόν που δεν μπορεί να εκφραστεί και είναι ανίκανος να πράξει κάτι.
- ⇒ Πράγματι, αν δεν μπορώ να βρω λέξεις αντίστοιχες με τα νοήματα που συλλαμβάνει η σκέψη μου, τότε αυτά τα νοήματα είναι καταδικασμένα να αφανιστούν. Οι λέξεις και ο τρόπος εκφοράς τους σηματοδοτούν το πνευματικό περιεχόμενο, δίνουν ζωή στις σκέψεις και τις ιδέες και δυνατότητα να διεισδύσουν στο μέλλον. Ειδικά η ελληνική γλώσσα είναι λεπτότατο εργαλείο, που βοήθησε και το χριστιανισμό να εκφραστεί και να διατυπώσει τις αρχές του. Και εξελισσόμενη γίνεται

φυσική δεξαμενή και φορέας πολιτισμικών, φιλοσοφικών και πολιτικών αξιών. Βέβαια, σαν όλα τα εργαλεία η ελληνική γλώσσα μεστή και ελκυστική δίνει πολλά μονοπάτια διαφυγής σ' αυτούς που δε θέλουν να πουν την αλήθεια, σ' αυτούς που κάτω από τον μανδύα της αληθοφάνειας κρύβουν τα πραγματικά γεγονότα, σ' αυτούς τους λαοπλάνους που τη χρησιμοποιούν για παραπλάνηση. Ο Νίτσε σημειώνει: **«είμαστε λάτρεις όχι τόσο της ρητορικής χρήσης της γλώσσας, όσο της λογικής σωκρατικής χρήσης αυτής».**

- ☞ Το ότι βέβαια η ελληνική γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για σκοπούς σκοτεινούς δεν αποτελεί λόγο για να μην την αναπτύξουμε. Μαζί όμως με την ανάπτυξη της πρέπει να αναπτύξουμε τη δημοκρατία και την ελευθερία, που είναι το ιδανικό περιβάλλον, που αποτελεί το πλαίσιο περιστολής της κακής χρήσης της. **Ασθένεια της γλώσσας είναι η ανίατη ακράτεια ηλιθιοτήτων.**
- ☞ Αν θέλεις να καταστρέψεις ένα λαό, κόψε τις ρίζες του. Η ιστορία είναι οι ρίζες του έθνους και η γλώσσα προωθεί τους χυμούς σ' όλο το δένδρο, για να μην καταστραφεί. Η ιστορία γράφεται, όπως γίνεται το κρασί. Μετά το βρασμό του μούστου, που αφήνει στον πάτο του βαρελιού τα δισεκατομμύρια νεκρά ένζυμα που καθαρίζονται και πετιούνται τα πτώματα των ενζύμων, γίνεται η διαύγηση του κρασιού. Κι όταν το κρασί μπει στο μπουκάλι, τίποτα δεν προδίδει το μακελειό που έγινε για τη μετατροπή του μούστου σε κρασί. **Όταν θαυμάζουμε τα ιστορικά μνημεία, πρέπει το πνεύμα της σκέψης μας να δεισδύσει και στις συνθήκες μέσα στις οποίες έγιναν αυτά. Τότε μαζί με το θαυμασμό θα νιώσουμε και ένα ρίγος από συγκίνηση, από αγανάκτηση και αηδία για το αίμα και τον ιδρώτα των σκλάβων και των κατακτημένων που ενσωματώθηκε σ' αυτά, και να αναγνωριστεί σ' αυτούς, μαζί με τη συγγνώμη μας, η τιμή της δημιουργίας αυτών των μνημείων.** Κανένα ζώο δεν έχει να επιδείξει τόσο μεγάλη ντροπή στην ιστορία του, όσο το ανθρώπινο γένος. Είναι πρωταρχικό στοιχείο για τους Έλληνες η ιστορία τους. Όχι μόνο για να καμαρώνουν για τα επιτεύγματα των προγόνων τους, όσο για να μάθουν για τα λάθη τους και τις καταστρεπτικές πτυ-

χές του χαρακτήρα τους. Την Κωνσταντινούπολη δεν την άλωσε ο Μωάμεθ, αλλά την παρέδωσαν οι Έλληνες σ' αυτόν, αφού με το φθόνο, τη φιλαργυρία, τη δίψα για αξιώματα, τις εμφύλιες συρράξεις υπέσκαψαν τη δύναμή της και με τη διχόνοια και τη φιλαργυρία την ωρίμασαν προς υποταγή. Οι Βυζαντινοί γαιοκτήμονες και οι πλούσιοι της Κωνσταντινούπολης δεν είχαν καταλάβει ότι ο πλούτος ήταν δικός τους κατά το μέτρο που το Βυζάντιο ήταν σε θέση να αμυνθεί εναντίον εκείνων που το επιβουλεύονταν. Εξοντώνοντας λοιπόν τους δουλοπάροικους και τους φτωχούς με τις εις βάρος τους αδικίες και καταπιέσεις, ουσιαστικά έκοβαν το κλαδί πάνω στο οποίο κάθονταν. Γι' αυτό έφτασαν στο σημείο να εξωθήσουν το λαό σε τέτοια οικονομική εξασθλίωση, που θεωρούσε τους Τούρκους πολιορκητές της Κωνσταντινούπολης ως απελευθερωτές-σωτήρες.

- ☞ Ήταν μεγάλη κατάντια για τον ελληνισμό η πτώση της Κωνσταντινούπολης, αν σκεφτεί κανείς τον τρόπο, με τον οποίο κατέκτησαν οι Έλληνες τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Ο Οράτιος λέει: «οι ξεπεσμένοι Έλληνες θα ξαναπάρουν το κέντρο βάρους από τη Ρώμη, όχι βέβαια στην Αθήνα αλλά στην Κωνσταντινούπολη και η αντικατάσταση των Ρωμαίων από τους Έλληνες θα γίνει με την επιβίωση του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους, με το βαθμιαίο εξελληνισμό του. Έτσι οι Έλληνες θα γίνουν για δεύτερη φορά τώρα με θαυμαστό τρόπο κληρονόμοι μιας νέας αυτοκρατορίας, της Ρωμαϊκής, που είχε διαδεχθεί την ελληνική του Μεγάλου Αλεξάνδρου» .
- ☞ Ήταν τόσο μεγάλος ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός ώστε, παρόλο που η Ελλάδα κατακτήθηκε από τη Ρώμη και έγινε ο γνωστός κόσμος, ένα μείγμα υπό τη Ρώμη, σαν το βούτυρο στο γάλα που χτυπιέται, επέπλευσε και η χειμαρρώδης ελληνική ευφυΐα με τη βοήθεια της ελληνικής γλώσσας και της αρχαιοελληνικής παιδείας έγινε ηγέτιδα της παγκόσμιας ρωμαϊκής δύναμης. **Οι κατακτητές Ρωμαίοι κατακτήθηκαν από τους κατακτημένους Έλληνες.** Και όμως το καταπληκτικό απόκτημα των Ελλήνων κατάφερε η απληστία και ο εγωισμός να το παραδώσει σα δώρο στους Τούρκους και να σύρει τον ελληνισμό στη δουλεία.

ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

- ☞ Η εμπειρία μπορεί να είναι άμεση ή έμμεση. Την έμμεση την παίρνουμε από το παρελθόν μέσω της ιστορίας και είναι σημαντική στην πορεία μας για το μέλλον. Η φαρέτρα μας γεμίζει με βέλη, για να χρησιμοποιηθούν. Και αν μερικά από τα όπλα μας θεωρηθούν ξεπερασμένα, γιατί θα έχουν δημιουργηθεί καινούρια, πάλι αυτά τα καινούρια θα έχουν τις ρίζες τους στην πείρα του παρελθόντος. **Γι' αυτό λέμε: «το παρελθόν στηρίζει το παρόν και φωτίζει το μέλλον».**
- ☞ Ποτέ όλες οι συνθήκες μιας εποχής δεν είναι ίδιες με τις συνθήκες μιας άλλης εποχής. Ποτέ δεν μπορείς να δώσεις ίδιες λύσεις στα ίδια προβλήματα διαφορετικών εποχών. Θα είναι λάθος με βάση πάντα το τι συνέβη στο παρελθόν να προβλέψουμε και το τι θα συμβεί στο μέλλον: **η ιστορία ποτέ δεν επαναλαμβάνεται.**
- ☞ Αυτό βέβαια, δεν αναιρεί την αξία της ιστορίας. Γιατί οι λύσεις των προβλημάτων του παρελθόντος μας βοηθούν στο να επινοήσουμε λύσεις για τα προβλήματα του παρόντος. Αποτελεί λοιπόν ύψιστο καθήκον και αβάστακτη υποχρέωση της κυβέρνησης και της παιδείας να δώσει στον ελληνικό λαό το πρωταρχικό στοιχείο της ύπαρξής του, τη μεγαλύτερη και πιο αξιόλογη κληρονομιά που άφησαν οι πρόγονοί του, που ονομάζεται ιστορία, καθώς και τη γνήσια ιστορική συνείδηση και εμπειρία. Η ιστορία πρέπει να είναι το πρωτεύον μάθημα στο σχολείο. Απαλλαγμένη από σκοπιμότητες, με τόλμη και διαφάνεια να διδάσκεται και να αναλύεται διεξοδικά, για να μαθαίνουν οι νέοι μας και εμείς τα λάθη της πατρίδας μας και να τα αποφεύγουμε. Να είναι σε θέση όλοι οι Έλληνες με επιχειρήματα να αποδεικνύουν τα δίκαια της πατρίδας μας. **Όλοι που ταξιδεύουν ή μένουν στο εξωτερικό να είναι πρεσβευτές του ελληνικού πολιτισμού σε όλο τον κόσμο.** Να γυριστούν

ταινίες ιστορικές και να προβάλλονται στην τηλεόραση με σχετικές αναλύσεις και διευκρινίσεις, για να είναι κατανοητές απ' όλους: **η ιστορία δεν πρέπει να σιωπά.**

- Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, αλλά με διαφορές στα χαρακτηριστικά τους. Γι' αυτό, αν θέλουμε να πετύχουμε τη μεγιστοποίηση της απόδοσης και της προόδου, πρέπει να αναθέσουμε την κάθε δουλειά στους καλύτερους γι' αυτή τη δουλειά. Ο λαός αναγνώρισε ειδικότητες, όπως του ξυλουργού, του κυβερνήτη πλοίου, κ.λπ. Δεν αναγνώρισε όμως ειδικότητα στην πολιτική. Η γνώση, τα επιστημονικά επιτεύγματα δίνουν ώθηση στην πρόοδο ενός λαού. Ταυτόχρονα όμως προκαλούν αλλαγές. Ο ειδικός αποκτά και πολιτική δύναμη. Γίνεται απαραίτητος, γίνεται το αφεντικό, γίνεται αυτός που καθορίζει την πολιτική πορεία. Γι' αυτό πρέπει η δημοκρατία να έχει πάντα μπροστά της το παλιό γνωμικό που λέει σύμφωνα με το Robert Dahl: **«οι ειδικοί πρέπει πάντα να έχουν το χέρι τους διαθέσιμο και όχι να έχουν το πάνω χέρι».**

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- ☞ Η δημοκρατία έχει να κάνει πολλή δουλειά. Πρέπει πάντα να είναι σε ετοιμότητα, να προσέχει προς όλες τις κατευθύνσεις. **Να προσέχει τους επαγγελματίες επαναστάτες, γιατί αυτοί είναι οι εκκολλαπτόμενοι εξουσιαστές.** Αυτοί είναι που περιμένουν τους κυρίαρχους της εποχής να πέσουν και να πάρουν τη θέση τους.
- ☞ Τη δημοκρατία την αγαπούν πολλοί, όπως ο βιαστής αγαπά το θύμα του, όπως ο κυνηγός αγαπά το θήραμά του. Και αν μπορούν, δε θα διστάσουν να τη δολοφονήσουν και να γίνουν δικτάτορες, να σκλαβώσουν τον λαό. Βασική επιδίωξη της κοινωνίας είναι η αποφυγή κατάληψης της εξουσίας από έναν τύραννο ή λίγους αριστοκράτες. Αυτό βέβαια είναι πιθανόν να γίνει μέσα από μια απρόσεχτη δημοκρατία. Μια δημοκρατία εξουθενωμένη από συνεχή σκάνδαλα, βιαιότητες, παρανομίες, δολοπλοκίες, εκβιασμούς, καταστάσεις που εκμεταλλεύονται οι αετονύχηδες της πολιτικής και με το πρόσωπο του σωτήρα επιβάλλουν τη θέλησή τους. **Αλλά μπορεί να γίνει και από ισχυρές πολιτικές οικογένειες, που επιβάλλουν τη θέλησή τους και ουσιαστικά κυβερνούν σα μονάρχες με το μανδύα του κοινοβουλευτισμού.**
- ☞ Όταν ένας λαός κυβερνάται από έναν τύραννο, αργά ή γρήγορα θα το ρίξει και θα απαλλαγεί απ' αυτόν, εάν έχει μορφωθεί δημοκρατικά. Το επικίνδυνο είναι να δημιουργηθούν μέσα στην κοινωνία πολλοί κρυφοί και φανεροί τυραννίσκοι. Τότε η κοινωνία διαφθείρεται ανεπανόρθωτα. Κανένας πολίτης μόνος του δεν μπορεί να συγκρουστεί με οργανωμένες συμμορίες ή οργανωμένα συμφέροντα. Η άμυνα εναντίον αυτών των συμφερόντων είναι επείγουσα και σημαντική υποχρέωση του κράτους. Όταν όμως το ίδιο το κράτος είναι διεφθαρμένο, τότε είναι σαν να βάζουμε το λύκο να φυλάει τα πρόβατα.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

- ❖ Επανορθώνεται η διαφθορά σε βάθος χρόνου. Υπό το καθεστώς του φόβου ενός τυραννικού καθεστώτος συσσωρεύεται επικίνδυνη δύναμη στο λαό. Αν αυτή δεν έχει βαλβίδα ασφαλείας, αν δε διοχετευτεί προς κατακτήσεις και πρόοδο, θα εκραγεί και θα συντρίψει τον τύραννο. Αυτό λέγεται επανάσταση.
- ∞ Και η επανάσταση σαν τη δημοκρατία, έχει μεγάλη ποικιλία εκδηλώσεων και μορφών. Αρχίζει από την απελευθέρωση ενός έθνους και τελειώνει στη σκλαβιά ενός λαού. Η ελληνική επανάσταση του 1821 ήταν απελευθερωτικός αγώνας ενός έθνους.
- ❖ Δεν έχει σημασία πως τη λέμε, σημασία έχει το τι είναι. **Νομίζω ότι γενικά η επανάσταση είναι η επίσπευση μιας αναπόφευκτης γέννας με όλες τις συνέπειες ενός πρόωρου τοκετού.**
- ∞ Να υποθέσω ότι είσαι εναντίον των επαναστάσεων;
- ❖ Είμαι υπέρ των συνεχών και μικρών επαναστάσεων. Αυτών που χωρίς να διαταράζουν τη δημοκρατία, την ωθούν προς την τελειοποίησή της χωρίς κραδασμούς, χωρίς τυμπανοκρουσίες, χωρίς επικίνδυνα άλματα. Η επανάσταση είναι δράση και σαν τέτοια δημιουργεί αντίδραση. Και όταν αυτές οι δύο δυνάμεις που είναι σφοδρές συγκρούονται, αφήνουν πίσω τους ερείπια. **Οι επαναστάσεις δεν πρέπει να προηγούνται των δυνατοτήτων της εποχής τους.** Πρέπει δηλαδή να ωριμάσουν στο μυαλό και τη συνείδηση όχι μόνο των αρχηγών, αλλά και του πλήθους των οπαδών τους. Τότε δε μιλούμε για επανάσταση, αλλά για πρόοδο. Βέβαια οι απελευθερωτικοί αγώνες δεν είναι δυνατό να γίνονται με μικρά βήματα. Εδώ μιλάμε για επαναστάσεις, που γίνονται για τη λύση των προβλημάτων της δημοκρατίας.

- ☞ Πάντα οι επαναστάσεις προχωρούν πιο πέρα από τους σκοπούς τους. Κάνουν υπερβάσεις, ξεφεύγουν από τα όριά τους. Έτσι αρχίζει η φθορά.
- ☞ Πράγματι, η επανάσταση έχει μέσα της συσσωρευμένη ορμή, η οποία δεν εξαντλείται με την επιτυχία της. Ένα μέρος αυτής της ορμής γίνεται ενέργεια και κτυπά την ίδια την επανάσταση, γι' αυτό και λέμε ότι: **«η επανάσταση τρώει τα παιδιά της»**.
- ☞ Εάν οι κατέχοντες πλούτο και εξουσία ήταν πιο έξυπνοι και λιγότερο άπληστοι κι αν έδιναν ένα μέρος αυτών στις μάζες που χρειάζονται τα αγαθά αυτά, για να θεραπεύσουν τη μιζέρια τους, δε θα γινόταν εύκολα επαναστάσεις κι αναταραχές και η πρόοδος θα ήταν απρόσκοπτη, ουσιαστική και σίγουρη.
- ☞ Για την Ελλάδα βέβαια η επανάσταση ήταν μονόδρομος. Οι αγώνες των επαναστατημένων Ελλήνων κάτω από το ρομαντισμό της Ευρώπης ταυτίζονται με τους αγώνες στη Σαλαμίνα και το Μαραθώνα. Αυτή η συσχέτιση λειτουργεί για τους Ευρωπαίους σαν καταλύτης και γεννά φιλελληνικά αισθήματα, που βοηθούν με διάφορους τρόπους την ελληνική επανάσταση και την απελευθέρωση. **Να λοιπόν πώς οι αρχαίοι Έλληνες έβαλαν και πάλι το χεράκι τους, για να ελευθερωθούμε από τους Τούρκους.**

ΔΟΥΛΕΙΑ

- ☞ Ο θεσμός της δουλείας δεν καταργήθηκε ούτε από επαναστάσεις των δούλων, ούτε από τη φιλανθρωπία των ελεύθερων, αλλά επειδή κρίθηκε περιττός με την πλατιά διάδοση των νέων παραγωγικών μέσων.
- ◆ Ας μη γελιόμαστε. Η δουλεία δεν καταργήθηκε ποτέ. Απλώς, άλλαξε μορφή. Ή μάλλον η δουλεία είναι σκλαβιά με πολλά πρόσωπα. Είμαστε σκλάβοι του φόβου, του έρωτα, των περιστάσεων, της πείνας, της αρχομανίας, του ποτού, των ναρκωτικών, του χρήματος, της ανάγκης, του κέρδους, του πάθους, της εκδίκησης κ.λπ. Παντού υπάρχουν δούλοι και δε θα πάψουν να υπάρχουν, εάν δεν καταδικαστεί η δουλεία και δεν εκριζωθεί από τις ψυχές των ανθρώπων. **Γιατί είναι τέτοια η φύση του ανθρώπου που, αν πάψει να είναι δούλος, ψάχνει να βρει δούλους για τον εαυτό του.** Πρέπει λοιπόν ο άνθρωπος να υπερβεί τη φύση του, η οποία του υπαγορεύει να είναι δούλος ή δουλοκτήτης. Γιατί δεν ψάχνουν μόνο οι καπτάτσοι αδύναμους, για να κυβερνήσουν, αλλά και οι αδύναμοι ψάχνουν καπτάτσους, για να κυβερνηθούν. Πάλι καταλήγουμε στο ίδιο. Η δημοκρατία με βάση την παιδεία πρέπει να φωτίσει τις σκοτεινές γωνιές του ανθρώπινου εγκεφάλου και να εκδιώξει αυτά τα κατάλοιπα των ενστίκτων των σκοτεινών χρόνων της ανθρώπινης ιστορίας. Η ανθρωπότητα πρέπει να απαλλαγεί από τους δύο μόνιμους, βίαιους και επικίνδυνους τυράννους της, την αμαθία (ανοησία) και την αμάθεια.

ΕΓΩΙΣΜΟΣ

- ☞ Πώς θα μπορέσουμε να αλλοιώσουμε τα κακά στοιχεία του χαρακτήρα του Έλληνα, όπως είναι ο εγωισμός, και να κρατήσουμε τα καλά, αφού πολλά από τα κακά το δόξασαν και πολλά από τα καλά τον ταπείνωσαν; Είναι μόνο θέμα παιδείας.
- ☞ **Πράγματι, το «εγώ» του Έλληνα είναι ατίθασο και ορμητικό, όταν όμως βρει τον κατάλληλο γητευτή, ανορθώνεται σε ορμή και τόλμη, σαρώνει και κατακτά τη δόξα.** Το ποντιακό πείσμα που συνοδεύεται από μία λεπτή και ποιητική διάθεση δεν έχει καμία σχέση με τον εγωισμό και είναι πηγή δημιουργίας και προόδου. Έδωσε δύναμη στον ποντιακό ελληνισμό να κρατηθεί στη ζωή και να μεγαλουργήσει. Με αξιοπρέπεια και υπερηφάνεια, με απaráμιλλο ηρωισμό κρατήθηκε μέσα στην καρδιά των πιο αφιλόξενων τοπογραφιών. Δεν είναι απαραίτητο να ευνουχίσουμε τον εγωισμό του Έλληνα, αλλά να το μεταλλάξουμε σε αξιοπρέπεια και υπερηφάνεια, να τον κατευθύνουμε σε παραγωγικό έργο. Γιατί, όταν αυτός ο εγωισμός δε βρει το δρόμο του, γίνεται εκρηκτικό μείγμα και σωριάζει στην εξαθλίωση το έθνος. Και αυτό συνέβη πολλές φορές στην ιστορία του ελληνισμού.

Έλληνα
Ντροπή και δόξα σου ο εγωισμός.
Αυτός σε σκλάβωσε, σε ταπείνωσε,
αλλά και αυτός σε απελευθέρωσε.
Αυτός σου έδωσε φτερά θριάμβου
στις δύσκολες σου ώρες,
αλλά ο ίδιος σου τα έκοψε,
όταν πετούσες πιο ψηλά
απ' όσο έπρεπε και έπτεσες
στην άβυσσο της ταπείνωσης,
την ώρα της άφταστης δόξας σου.

Κατέκτησες τις υψηλότερες βαθμίδες
της γνώσης, της νόησης.
Έζησες με αξιοπρέπεια
αλλά και κυλίστηκες
στο βούρκο του εξευτελισμού.
Λαβύρινθος ανεξιχνίαστος η ψυχή σου.
Στο άρμα του πεπρωμένου σου,
ζεμένα τα άλογα του εγωισμού
και του συναισθηματισμού σου
τρέχουν σα δαίμονες,
χωρίς προορισμό,
χωρίς τελικό σκοπό.
Γέννησες την κωμωδία,
και απάλυνες τη βαθύτατη οδύνη σου.
Διασκέδασες τους φόβους σου
αλλά και δημιούργησες την τραγωδία
σαν αντιστάθμισμα,
για να βρεις την ελευθερία.
Είσαι ο αρχέγονος καλλιτέχνης,
σπορέας κάθε φιλοσοφίας,
αλλά και γκρεμιστής.
Έχτισες παλάτια δόξας
και τα γκρέμισες,
κατακτημένος από το ένστικτο
της διονυσιακής σου τρέλας
και τον άπματο στιγμιαίο σου εγωισμό.
Οι φλογερές παρορμήσεις σου
δημιουργοί και δήμιοι ταυτόχρονα
του ωραίου, του αξιοπρόσεκτου, του ένδοξου.
Η ανθρώπινη ιστορία
στις μεγάλες της στιγμές,
συγκλονίστηκε από τα βίαια ρεύματα
της δικής σου σκέψης.
Το πνεύμα σου γεννοβολούσε ιδέες
και συστήματα σε στείρες εποχές
της ανθρωπότητας.
Και στείρευσε, όταν το πνεύμα
της ανθρωπότητας άρχισε να γεννοβολά,
γονιμοποιημένο από τις δικές σου ιδέες.
Με συναισθηματική φόρτιση, με χαρά,
τρέχεις στην αυτοκαταστροφή σου,

στο θάνατο, όταν σε συνοδεύουν
 οι γοητευτικές σειρήνες του επταίνου,
 μα και του καθήκοντος.
 Στην ψυχή σου υπάρχει εφεδρεία
 ακατάβλητων δυνάμεων
 που παραμένουν αήττητες από το χρόνο,
 τις συνθήκες του εξωτερικού κόσμου,
 της φαινομενικότητας,
 που μορφοποιούν το χαρακτήρα σου.
 Έτσι, με την απροσμέτρητή σου δύναμη,
 υπέταξες τους θεούς
 και τους έκανες ομοίους σου.

Η λογική και η επιθυμία συγκρούονται στα βάθη της ψυχής με έπαθλο την κυβέρνηση του «εγώ». Προσπάθεια της παιδείας μας είναι να μπει η ατομικότητα σε πλαίσια λογικά, όχι όπως στο βουδισμό. **Στο βουδισμό εξαφανίζεται η ατομικότητα αλλά με τρόπο παθητικό, ανυπαρξιακό, με αδιαφορία και όχι όπως στην ελληνική τραγωδία με τρόπο ενεργητικό, ζωντανό, με ακόρεστη επιθυμία για ζωή.** Βεβαίως, η παιδεία αμβλύνει, όπως όλα τα πάθη, και τον εγωισμό.

- ☞ Η έντονη λατρεία του Έλληνα για την ελευθερία έχει σαν παράπλευρη συνέπεια και την έντονη ατομικότητά του, η οποία εντάθηκε ακόμη περισσότερο και από τη μορφολογία του ελληνικού χώρου. Συνέπεια της ατομικότητας είναι και η επιδίωξη της ισότητας και άρα και της δημοκρατίας.
- ☞ Έχω τη γνώμη ότι η ατομικότητα και η ισότητα μόνο μέσα σε μια υγιή δημοκρατία μπορούν να συνυπάρχουν. Αν μπορούσαν οι Έλληνες να αθροίσουν τις ικανότητές τους, θα είχαν ένα τρομακτικό άθροισμα. Γιατί όμως σήμερα ως λαός δε δείχνει αυτές τις ικανότητες; Γιατί απλά αυτές αλληλοαναιρούνται από τα τρομακτικά του μειονεκτήματα. Από την έλλειψη συνεργασίας, από την τάση μας να αλληλοφθονούμαστε, από τη ζήλια του ενός για τον άλλον δε δεχόμαστε εύκολα την ιδέα ότι η αρχηγία ανατέθηκε σε άλλον κι όχι σε μας.
- ☞ Μια ηπειρωτική παροιμία λέει: **«ρωμαίικος καβγάς τούρκικος χαλβάς»**. Μέσα στα κακά του ατομικισμού του Έλληνα ήταν και η τάση του για αλληλοεξόντωση με τους ομοεθνείς. Κα-

τάντησε προδότης των ομοεθνών του, για να κερδίσει την εύνοια της Πύλης. Κατάντησε να διαβάλλει τους δικούς του ανθρώπους για το χρήμα και τα αξιώματα. Έτσι χαιρόνταν οι Τούρκοι, όταν τους έβλεπαν να επιβουλεύονται ο ένας τον άλλον και να μαλώνουν. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας έχει υποτιμηθεί τόσο πολύ η πολιτική ικανότητα των Ελλήνων να αυτοδιοικηθούν, ώστε και σοβαροί άνθρωποι, όπως ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, να έχουν αμφιβολίες γι' αυτό.

- Είναι γεγονός ότι ο Έλληνας είναι ευμετάβλητος. Από την άκρα αισιοδοξία περνά στην απελπισία, χωρίς τα δεδομένα να αλλάζουν δραματικά. Όμως ο άκρατος εγωισμός του, η λατρεία του για ελευθερία, το αχόρταγο πάθος του για διαφοροποίηση, δεν τον άφησαν να ταυτιστεί με τους κατακτητές του. Πώς θα ήταν δυνατό να γίνει αυτό από ένα λαό που το θεωρούσε κατώτερό του, ένα λαό νωχελικό, δεσποτικό και ύπουλο, τον τουρκικό λαό; Ο εγωισμός και το φιλότιμό του αντέδρασαν.

Η γραφίδα της ιστορίας και των αιώνων κατέγραψε στην ψυχή του Έλληνα μερικές ιδέες και στο χαρακτήρα του μερικές συνήθειες που έμειναν και θα παραμείνουν ανεξίτηλες παρακαταθήκες, κληρονομιά στους νεότερους και απώτερους κληρονόμους. Μέσα λοιπόν στο κλίμα της δημοκρατίας και με σοβαρή και σαφή παιδεία θα εκριζωθούν τα επικίνδυνα ένστικτα και τα βλαβερά ζιζάνια του χαρακτήρα του, για να αναγκάσει τους σοφούς της γης να ανακράξουν και πάλι, όπως ο Μαρξ: «θα είμαστε υποχρεωμένοι στη φιλοσοφία, καθώς και σε πολλούς άλλους τομείς, να επανερχόμαστε συνεχώς στα επιτεύγματα του μικρού εκείνου λαού, που το καθολικό ταλέντο και η δράση του εξασφάλισαν στον ίδιο μια τέτοια θέση στην ιστορία της ανάπτυξης της ανθρωπότητας, που δεν μπορεί να την διεκδικήσει κανένας άλλος λαός (Marx-Engels, τόμος 11, σελ. 340).

- Οι Έλληνες έκαναν πολλά λάθη. Παραδειγματίστηκαν από αυτά;
- Τα λάθη, όταν γίνονται, τα αναλύουμε, τα επεξεργαζόμαστε, τα βάζουμε στο μικροσκόπιο και αξιοποιούμε τα συμπερά-

σματα. Έτσι, για να μη ξανακάνουμε τα ίδια. Και μάλιστα αυτά τα συμπεράσματα πρέπει να γίνονται κτήμα του λαού και να μη μένουν στα συρτάρια σαν ιδιωτική περιουσία και για «ιδίαν χρήση». Στη δημοκρατία πρέπει να υπάρχει πλήρης γνώση των πολιτών για τα προβλήματα και τις δυσκολίες. Αλλιώς, οι επιτήδειοι αρχίζουν να ειδικεύονται και να γίνονται επαγγελματίες της πολιτικής, να πιστεύουν οι ίδιοι και να πείθουν και το λαό ότι είναι οι μοναδικοί κατάλληλοι για την εξουσία. **Οι πολίτες πρέπει να φτάσουν σε ανεκτά επίπεδα γνώσης και μόρφωσης έτσι ώστε, και αν οι ίδιοι δεν κυβερνούν, τουλάχιστον να έχουν την ικανότητα της επιλογής αυτών που θα τους κυβερνήσουν.** Όταν ο λαός παρακολουθεί την εξελικτική πορεία της δημοκρατίας, ωριμάζει μαζί της και δε γίνεται εύκολο θύμα των λαοπλάνων, των φανερών ή καμουφλαρισμένων δικτατορίσκων. Κανείς δε θα μπορούσε να γίνει τύραννος, αν δεν το βοηθούσαν οι τυραννίσκοι φανεροί και κρυφοί, που επιδιώκουν να πάρουν μερίδα της εξουσίας, χωρίς να υποψιάζονται ίσως ότι βάζουν εκρηκτικά στα θεμέλια του κράτους. Και όταν καταλάβουν τα αποτήματα τους, έχουν γίνει ήδη συνυπεύθυνοι και δέσμιοι του φόβου για την τιμωρία.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ Μ.Μ.Ε.

- ☞ Τι βλάπτει περισσότερο τη δημοκρατία;
- ◆ Για να κατανοήσουμε τις αδυναμίες της δημοκρατίας, πρέπει να κατανοήσουμε τον τρόπο λειτουργίας της. Ποια λοιπόν είναι τα βασικά συστατικά της λειτουργίας της δημοκρατίας; Η βασική αρχή είναι «η αρχή της πλειοψηφίας», δηλαδή ένας τρόπος για να εκμαιεύουμε την κρατούσα θέληση και επιθυμία του λαού. Ο λαός όμως αποτελείται από μονάδες. Το κάθε άτομο εκφράζει τη θέλησή του μέσα από ορισμένες συνθήκες διαβίωσης, που επηρεάζουν την κρίση του. Άλλο είναι να πας στην κάλπη πεινασμένος, να ξέρεις ότι η οικογένειά σου υποφέρει, ότι την άλλη μέρα δεν έχεις δουλειά, δεν έχεις να πληρώσεις το ενοίκιο, και άλλο είναι να έχεις λύσει τα προβλήματά σου και να πας χαρούμενος και χορτάτος στην κάλπη. Στην πρώτη περίπτωση είσαι εξαρτώμενος απ' αυτούς, από τους οποίους προσδοκάς να σου βρουν δουλειά και να λύσουν τα προβλήματά σου. Στη δεύτερη περίπτωση είσαι πιο ανεξάρτητος για να ψηφίσεις πιο ελεύθερα. Αλλά και όταν έχουμε την ψευδαίσθηση ότι είμαστε ελεύθεροι να ψηφίσουμε, πάλι μπορεί τα πράγματα να είναι αλλιώς. Γιατί, αν δεν είμαστε πλήρως ενημερωμένοι για την πραγματική πολιτική κατάσταση, τα Μ.Μ.Ε. και γενικά η προπαγάνδα βομβαρδίζουν το μυαλό μας, αστυνομεύουν τη σκέψη μας, αποπροσανατολίζουν την κρίση μας, δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες μέσα στις οποίες αναπτύσσονται χυδαίοι λαϊκισμοί και επικίνδυνα εκφυλιστικά φαινόμενα. Και με τις λεπτές χειρουργικές επεμβάσεις της διαφήμισης νομίζουμε ότι ψηφίζουμε ελεύθερα, αλλά στην πραγματικότητα πηγαίνουμε στην κάλπη σαν κουρδισμένα πορτοκάλια με το μυαλό μας ελεγχόμενο και σκλάβο της άγνοιας και της προπαγάνδας.

- ☞ Αφού δόθηκε στα Μ.Μ.Ε. η εξουσία και η ευχέρεια να διαμορφώνουν πολιτική, να καθοδηγούν την κρίση του λαού με τη μυθοποίηση ανίκανων και την εξόντωση ικανών, θα πρέπει να υπάρχει και αντίστοιχη άμυνα της κοινωνίας με αυστηρότατα πλαίσια νόμων, που να εξοντώνουν τους επίορκους δημοσιογράφους, που συσκοτίζουν αντί να διαφωτίζουν τις πραγματικές καταστάσεις. Γιατί η κοινωνία ασφυκτιά στη μέγερη ανίκανων και διεφθαρμένων και πληρωμένων Μ.Μ.Ε. Η μη σωστή ενημέρωση είναι δέσμευση της ελευθερίας. Η ανήθικη προπαγάνδα είναι ισοδύναμη με την ωμή βία. Λαθρεπιβάτες της εξουσίας δεν είναι μόνο αυτοί που πήραν την εξουσία με τη βία, αλλά και αυτοί που κατάφεραν να παραπλανήσουν το λαό με δημαγωγία και κακή πληροφόρηση. Γιατί, και όταν ο πολίτης έχει σοφές ιδέες, με την πολύπλευρη και μαζική πλύση εγκεφάλου που μπορούν να κάνουν τα Μ.Μ.Ε. αλλά και τους πολίτες που έχουν ήδη πειστεί, αρχίζει να αμφιβάλει για τις ιδέες του, τις εγκαταλείπει, για να μη φανεί αναχρονιστικός, προσχωρεί σε αντίθετες ιδέες και έτσι νομίζει ότι σώζει την αξιοπρέπειά του και τη δουλειά του. Έτσι τα Μ.Μ.Ε., οι επαγγελματίες προπαγανδιστές, οι πληρωμένοι στατιστικολόγοι και ρήτορες αποθρασύνονται, κάνουν προπαγάνδα άγαρμπη και αχαρακτήριστη, αφού έχουν πειστεί και οι ίδιοι για την έλλειψη κρίσης και υπευθυνότητας του πολίτη. Μια και απευθύνονται πλέον σε πολίτες όχι ελεύθερους και κριτικούς, αλλά σε πολίτες μαζικοποιημένους, οχλοποιημένους, με μοναδική σκέψη την κατανάλωση και βασικό χαρακτηριστικό την αδιαφορία .
- ☞ Η σωστή πληροφόρηση είναι βασική αρχή της δημοκρατίας. Άρα, όταν τα Μ.Μ.Ε. παραπληροφορούν σκοπίμως το λαό, διαπράττουν σοβαρό πολιτικό και ηθικό ατόπημα και βάλλουν ευθέως στην καρδιά της δημοκρατίας. Εάν λοιπόν η σκέψη του πολίτη δεν αποκτήσει θωράκιση από την οικογένεια και το σχολείο, θα είναι ευάλωτη στην επίδραση που ασκούν τα Μ.Μ.Ε. και η οποία τις περισσότερες φορές δεν είναι ηθικοπλαστική.

- ☞ Η τηλεόραση πρέπει να έχει και παιδευτικό χαρακτήρα. Να προβάλλει αξίες, να επαινεί την ηθική, τη δικαιοσύνη και να προβάλλει πρότυπα προς μίμηση.
- ☞ Υπάρχουν και πολλά θετικά στοιχεία της τηλεόρασης. Αυτή απομυθοποίησε την πολιτική. Έτσι ο απλός πολίτης ανέβηκε πολιτικά και οι πολιτικοί έχασαν τα θεϊκά βάρη τους και άρχισαν να αντιμετωπίζονται σαν κοινοί θνητοί. Ένας φίλος έλεγε για τον κοινό μας φίλο βουλευτή: «ήταν τυχερός γιατί περιεβλήθη το φωτοστέφανο της καλής φήμης, το οποίο διατήρησε για πολύ καιρό, γιατί είχε την ευτυχία να μη δημιουργηθούν οι συνθήκες που να επιβάλουν την επαλήθευση, αφού ποτέ δεν εκλήθη από την TV. **Πράγματι, όταν ένας πολιτικός παράγει ανοησία περισσότερη από αυτήν που μπορεί να κρύψει, τότε εκτίθεται.** Και τα Μ.Μ.Ε. βοηθούν προς αυτή την κατεύθυνση. Έχει λοιπόν η τηλεόραση εξαιρετική δύναμη. Το αποτέλεσμα εξαρτάται από την καλή ή κακή χρήση της. Κατά την άποψη του Althusser «τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν μαζί με το εκπαιδευτικό σύστημα τον κυριότερο ιδεολογικό μηχανισμό και καθορίζουν τους όρους και την κατεύθυνση προς την οποία διαμορφώνεται κάθε φορά η λεγόμενη κοινή γνώμη».
- ☞ Η πολωμένη κοινή γνώμη, η μονοδιάστατη δηλαδή προσέγγιση της αλήθειας, αποτελεί βρόγχο για τη δημοκρατία. Τα κέντρα πολιτικής εξουσίας αρχίζουν να χάνουν έδαφος υπέρ των κέντρων οικονομικής εξουσίας, τα οποία μπορούν να ελέγχουν τα Μ.Μ.Ε. και μέσω αυτών να προσπαθούν να καθυποτάξουν την πολιτική εξουσία. Αν λοιπόν η πολιτική εξουσία δε συνέλθει και δε λάβει μέτρα ικανά να συνεφέρουν τα Μ.Μ.Ε. που παρανομούν, οι υπουργοί και οι βουλευτές θα γίνουν άβουλοι υπαλληλίσκοι στην εξουσία της πληροφορικής, η οποία θα στεγάζει νεκρόφιλους και ηδονοβλεψίες. Όταν η εξουσία και τα Μ.Μ.Ε. συμπλέκονται, το μείγμα είναι εκρηκτικό και αργά ή γρήγορα οδηγεί σε αδιέξοδο. Ο επηρεασμός της κοινής γνώμης από τα Μ.Μ.Ε. είναι προφανής. Ένας καλός ηθοποιός ή τραγουδιστής ή αθλητής προβαλλόμενος από την τηλεόραση αποκτά σίγουρο προβάδισμα στην πολιτική έναντι ενός άριστου επιστήμονα, γνώστη της οικονομικής και πολιτικής ζωής του τόπου.

- ⇒ Η απαίτηση του πολίτη για καθαρή και ειλικρινή ενημέρωση είναι πάντα επίκαιρη. Ο Θεοτόκης επιμένει: «η Αργώ δεν έπαψε ποτέ να ταξιδεύει με τον ίδιο σκοπό ως τα πέρατα του κόσμου». Παρ' όλα αυτά, για την τηλεόραση ισχύει αυτό που είπαν οι Lazarsfeld και Merton: «όποιος πληρώνει τη μουσική συνήθως καθορίζει τις νότες ή διαλέγει τα τραγούδια». Σήμερα σε αντίθεση με την αρχαία Ελλάδα ο πλούτος παράγει αξιοποιήσιμο πλούτο, με τελικό στόχο τον πλούτο και όχι μόνο τη δόξα. Έτσι καθίσταται προβληματική η σχέση του πλούτου με την εξουσία και γίνεται έντονη η διαπλοκή. Άρα και οι τρόποι και τα μέσα απελευθέρωσης της εξουσίας από τον πλούτο πρέπει να είναι πιο σαφή, πιο έντονα και πιο σκληρά. Να μην αφήνουν κενά, χαραμάδες και ευκαιρίες να εισχωρήσει η διαπλοκή.
- ⇒ Το δικαίωμα εργασίας δεν πρέπει να αποτελεί κάθε φορά δικαίωμα των οπαδών του κυβερνώντος κόμματος. Δεν πρέπει η επιλογή να γίνεται με κομματική κάρτα ή κομματική προσφορά. Η νομιμοφροσύνη προς ένα κόμμα και όχι στο κράτος είναι σκληρά δεσμά, που πληγώνουν τη δημοκρατία. Το άτομο χάνει την ελευθερία του και σιγά σιγά και την εντιμότητα και αξιοπρέπειά του, που είναι βασικά συστατικά της δημοκρατίας. **Ο λαός είναι ένα δυνατό, καλοκάγαθο θηρίο. Όταν όμως οι δημαγωγοί ή οι ειδικές συνθήκες τον ισοπεδώσουν, το μετασχηματίζουν σε μάζα, γίνεται επικίνδυνος χωρίς λογική κρίση, ασυνείδητος δικτάτορας, έτοιμος να κατασπαράξει εχθρούς και φίλους με την ίδια ευκολία.** Γκρεμίζει όλα τα εμπόδια του νόμου και γίνεται τύραννος.
- ⇒ Τα βασικά στοιχεία της δημοκρατίας, ο διάλογος, ο συμβιβασμός, η αρχή της πλειοψηφίας, ο σεβασμός της μειοψηφίας, ο σεβασμός στην κριτική και την αμφισβήτηση παύουν να έχουν ισχύ και επικρατεί το δίκιο του ισχυροτέρου. Και η δημοκρατία από πεφωτισμένο σύστημα διακυβέρνησης γίνεται η ίδια το πρόβλημα. Ο νόμος καταργείται, τα ψηφίσματα και η οχλοκρατία θριαμβεύουν. **Η αναρχία δεν είναι συμφυής με τη δημοκρατία αλλά αρρώστια της δημοκρατίας** και το φάρμακο για τη θεραπεία της είναι η αυστηρή τήρηση του νόμου. Εξάλλου, βασικός εχθρός της δημοκρατίας και κατ' επέκταση

της ελευθερίας είναι η πίστη ότι ο κόσμος κυβερνάται από υπερβατικές δυνάμεις και η μοιρολατρία. Αλλά και τα ναρκωτικά και κάθε άλλου είδους εξάρτηση περιορίζουν την ελευθερία και άρα και τη δημοκρατία, όπως επίσης και η υπερβολή και η έλλειψη μέτρου πληγώνουν τη δημοκρατία. Η αυτοεξαιρέση ενός πολίτη από την άσκηση των πολιτικών του δικαιωμάτων είναι πράξη δειλίας και ανευθυνότητας. Βασικός επίσης, εχθρός της δημοκρατίας είναι η απόρριψη ή η έγκριση ιδεών με κομματικοποιημένη κρίση. **Πρέπει να ξεχωρίζουμε τα προτεινόμενα από την πολιτική ταυτότητα του προτείνοντος.** Μην καταδικάζετε τις καλές προτάσεις, **επειδή και μόνο** τις κάνει άνθρωπος που δεν ανήκει στο κόμμα που συμπαθείτε. Και μην επαινείτε κακές προτάσεις, **επειδή και μόνο** τις κάνει πολίτης που ανήκει στο κόμμα που υποστηρίζετε.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΚΟΜΜΑΤΑ

- ☞ Πολύς λόγος γίνεται για το δικομματισμό. Ποια είναι η γνώμη σου;
- ☛ Ο δικομματισμός είναι καλύτερος μόνο από το μο-νοκομματισμό, τη δικτατορία και τη βασιλεία. Όταν υπάρχουν δύο μόνο ισχυρά κόμματα, περιορίζεται σημαντικά ο ζωτικός χώρος της ελευθερίας και της ανεξάρτητης σκέψης. Γιατί είσαι υποχρεωμένος ως πολίτης να ενταχθείς ή να υποστηρίξεις έμμεσα ή άμεσα θέσεις και ιδέες με τις οποίες δε συμφωνείς απόλυτα. Δηλαδή θα πάρεις θέση υπέρ μιας πρότασης ενός κόμματος που θεωρείς καλύτερη από τη θέση άλλου κόμματος, έστω κι αν αυτή η θέση δε σε εκφράζει απόλυτα. Όταν όμως υπάρχουν περισσότερα κόμματα, θα υπάρχουν για το ίδιο θέμα περισσότερες προτάσεις. Και άρα θα υπάρχει πρόταση πιο κοντινή στη δική σου προτίμηση. Ένας ισχυρός λόγος και ακλόνητο επιχείρημα του λαού να μη θέλει τη βασιλεία με οποιαδήποτε μορφή είναι η μονιμότητα. Γιατί είναι πιθανό ένας βασιλιάς να είναι πράγματι εμπνευσμένος και να προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στον τόπο. Ποιος όμως μας εγγυάται ότι ο διάδοχός του δε θα είναι ανίκανος και θα καταστρέψει τον τόπο; Θεωρητικά ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας που αντικαθιστά το βασιλιά ως εκλεγμένος θα είναι ικανός. Αν δεν αποδειχθεί ικανός, θα αντικατασταθεί από άλλον στη λήξη της θητείας του, πράγμα που δε γίνεται στην περίπτωση της βασιλείας και βέβαια και της δικτατορίας. Στο κέντρο της εξουσίας ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα έπαιζε σημαντικό ρόλο, εάν εκλεγόταν κατευθείαν από το λαό και δεν είχε υποχρεώσεις σε κόμματα. Αυτά όλα βέβαια γίνονται θεωρητικά. Γιατί, αν οι μηχανισμοί που προωθούν την οικογενειοκρατία, που κινούνται από τα διαπλεκόμενα συμφέροντα και τις πάσης φύσεως σκοπιμότητες νοθεύουν αυτή τη λογική, τότε καταλήγουμε στο ίδιο αποτέλεσμα, τη βασιλεία με περισσότε-

ρους του ενός «βασιλείς», που γι' αυτό το λόγο είναι και πιο εύκολο λόγω του ανταγωνισμού να ελεγχθούν και να είναι πειθήνια όργανα οργανωμένων συμφερόντων πάσης μορφής. Ο πολιτικός δηλαδή πόλεμος γίνεται στο σκοτάδι και με μονομάχους συμφέροντα τρίτων. Και ο αρχηγός του κόμματος, προτού γίνει πρωθυπουργός, δίνει εξετάσεις νομιμοφροσύνης, για να πάρει την υποστήριξη παραγόντων που θα το βοηθήσουν στην άνοδό του στην εξουσία. Σ' αυτό το σημείο γίνεται και το ξεκαθάρισμα των υποψηφίων βουλευτών και επιλέγονται εκείνοι που τα συμφέροντα νομίζουν ότι θα είναι πιο βολικοί και συνεργάσιμοι. Βέβαια από το κόσκινο ξεφεύγουν και πολλοί που δεν είναι της αρεσκείας τους. Αυτούς τους περιμένουν άλλες εκπλήξεις στην πορεία τους. Οι εκάστοτε ισχυροί άντρες δεν παύουν να έχουν τα χαρακτηριστικά, τα γνωρίσματα και τις αδυναμίες των ανθρώπων. Η μεγάλη δύναμη που αποκτούν πολλές φορές τους δίνει το αίσθημα ότι διαφέρουν από τους άλλους, **με αποτέλεσμα να αποκτούν καθεστωτικές και κρυπτοαπολυταρχικές νοοτροπίες**. Οφείλει ο λαός να βάλει βαρίδια στην αλαζονεία τους και φραγμό στις επικίνδυνες ορέξεις τους, ώστε να μην κυβερνούν ισόβια και καταστήσουν αιθεροβάμονες. Οφείλει ο λαός να τους βάλει πλαίσια που να μη μπορούν να τα υπερβούν χωρίς συνέπειες. Οφείλει ο λαός να επαγρυπνεί.

- ☞ Τα άλλα καθεστώτα βοήθησαν περισσότερο από τη δημοκρατία τις χώρες στις οποίες δεν επικράτησαν;
- ☞ Ο υπαρκτός σοσιαλισμός βοήθησε στο μέγιστο βαθμό το εργατικό και άλλα κινήματα, αλλά σε χώρες στις οποίες δεν επικράτησε. Γιατί αυτά τα κινήματα πίεσαν τις κυβερνήσεις των χωρών τους, για να πετύχουν την κοινωνική ευημερία σε μεγάλο βαθμό. Αυτό δε θα συνέβαινε, αν δεν υπήρχε ο υπαρκτός σοσιαλισμός να δρα σαν καταλύτης και να προκαλεί το φόβο της επικράτησής του σε αντισοσιαλιστικές κυβερνήσεις και οικονομικά ισχυρούς. Κάθε κοσμοθεωρία γεννά τις θυγατρικές της. Και επειδή οι κοσμοθεωρίες είναι απόλυτες, ονομάζει αυτές υποτιμητικά αιρέσεις ή παραμάγαζα. Σ' αυτή την κατηγορία βρίσκεται ο αυτοδιαχειριζόμενος σοσιαλισμός, ο οποίος δεν έχει πρακτικό μοντέλο ή έστω μια θεωρητική βάση στήριξης, για να είναι σε θέση να αντέξει την

εφαρμογή. Γι' αυτό και όπου επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί, π.χ. στη Γιουγκοσλαβία, προτού καταρρεύσει, έτεινε να μετασχηματιστεί σε «ομαδικό καπιταλισμό». Πολλά λοιπόν καθεστώτα βοήθησαν τη δημοκρατία, γιατί η σύγκρισή τους με αυτήν έδειξε την υπεροχή της. **Οι ώρες της δυστυχίας είναι πιο γόνιμες και γεννούν ρωμαλέες και γνήσιες ιδέες.** Όλοι όμως προτιμούν την ευτυχία. Ίσως κάποια στιγμή στο μέλλον να συναντηθούν οι δρόμοι της δημοκρατίας και του σοσιαλισμού. Το φάσμα των πολιτικών ιδεολογιών από την άκρα αριστερά μέχρι την άκρα δεξιά θα υπάρχει, όσο θα υπάρχουν πολίτες από την άκρα φτώχεια μέχρι τον ακραίο πλούτο. Δε σημαίνει βέβαια αυτό ότι η πολιτική τοποθέτηση ταυτίζεται πάντα με την οικονομική διαστρωμάτωση. Αλλά η οικονομική ανισότητα δημιουργεί και την ποικιλία της πολιτικής ιδεολογίας.

- ☞ Ποια είναι η δυνατότητα αντίδρασης και ποια η ευθύνη του λαού;
- ☞ **Ο λαός έχει την απόλυτη δύναμη να αλλάξει τις καταστάσεις, όταν ενεργεί με σύνεση, σοβαρότητα, απαγκιστρωμένος από φανατισμούς και κομματικές εξαρτήσεις.** Γι' αυτό οι ιθύνοντες προσπαθούν με παράνομα ρουσφέτια και χαριστικές τοποθετήσεις σε καιρίες θέσεις να κάνουν το λαό συμμετοχο στις ευθύνες. Έτσι το δεσμεύουν, για να μην αντιδράσει και να είναι πάντα υποχείριό τους. Έτσι βέβαια υποτιμάται βάνουσα η λαϊκή νοημοσύνη, κακοποιείται ασύστολα η αλήθεια και κυρίως, όταν οι δημιουργοί της κόπρου της διαφθοράς προβάλλουν σαν ταγοί της προσπάθειας για κάθαρση. **Μοιάζουν τότε με το δολοφόνο των γονιών του που ζητούσε την επιείκεια του δικαστηρίου, γιατί ήταν ορφανός.** Είναι πεπαιγμένη και επικίνδυνη η νοοτροπία και η φιλοσοφία της πίστης του πολίτη σε ένα κόμμα. Είναι σα να θέτει ο πολίτης τον εαυτό του στις διαθέσεις ενός κόμματος χωρίς τη συμμετοχή του ίδιου στις αποφάσεις. Γίνεται έτσι περιουσιακό στοιχείο του κόμματος και μάλιστα μεταβιβαζόμενο «κληρονομικό δικαίωμα». Και ο ίδιος ο πολίτης δίνει ουσιαστικά την εντολή και πληρεξουσιότητα στον αρχηγό του κόμματος, δηλαδή στον κομματικό κληρονόμο, να διαχειρίζεται εν λευκώ την τύχη των απογόνων του. Αφού αυτούς (τους απογόνους

του) με διάφορους τρόπους συναισθηματικούς κ.λπ. τους κάνει οπαδούς και μάλιστα οπαδούς φανατικούς, αφού δε διανοούνται να αλλάξουν κόμμα, θεωρώντας ότι έτσι προδίδουν τη μνήμη των γονιών τους. Χωρίς να υποτιμούμε τους προγόνους μας και με πλήρη αγάπη στη μνήμη τους, δεν είμαστε υποχρεωμένοι να ακολουθούμε όλες τις προτροπές τους και να πιστεύουμε τυφλά σε όλα όσα αυτοί πίστευαν. Γιατί τα δικά τους «πιστεύω» διαμορφώθηκαν σε συνθήκες άλλης εποχής και με τα δεδομένα εκείνης της εποχής. Αν οι παππούδες μας ζούσαν στη σημερινή εποχή, ασφαλώς πολλά από τα «πιστεύω» τους θα τα είχαν τροποποιήσει. Στα παιδιά μας δεν πρέπει να επιβάλουμε άμεσα ή έμμεσα να γίνουν οπαδοί ή συμπαθούντες ενός πολιτικού σχηματισμού. Γιατί αυτά τα γεγονότα που επηρέασαν εμάς για να αποκτήσουμε πολιτική πεποίθηση είναι γεγονότα άλλης γενιάς και δεν επαναλαμβάνονται στη γενιά των παιδιών μας και των εγγονών μας. Τα παιδιά μας πρέπει να αποκτήσουν τη δική τους πολιτική ιδεολογία στηριζόμενοι στη δική τους εμπειρία και τα δεδομένα της δικής τους γενιάς. Μόνο να προσπαθούμε να μη παρασυρθούν **από τους γόντες της πολιτικής απάτης**. Γιατί οι φανατισμοί των προηγούμενων γενεών ήταν τόσο ισχυροί, ώστε οι γονείς με τη γένεση του παιδιού, προτού ακόμα του δώσουν το όνομα, έβαζαν στην κούνια του μικρού χαρτάκι με το όνομα του κόμματος, στο οποίο ήταν υποχρεωμένο, μόλις μεγάλωνε, να ανήκει. Γίνεται δηλαδή κάτι ανάλογο με τη δουλεία: **τα παιδιά των δούλων είναι δούλοι των παιδιών των αφεντικών των πατεράδων τους**. Τα κόμματα σήμερα είναι ανώνυμες εταιρείες. Όποιος ή όποιοι αποκτήσουν την πλειοψηφία των μετοχών, διευθύνουν σαν απόλυτοι άρχοντες. Οι βουλευτές γίνονται πiónια στην απόλυτη θέληση των διευθυντών, οι οποίοι μπορούν να κυβερνούν σα μονάρχες από το προσκήνιο ή το παρασκήνιο, να διαπλέκονται εν αγνοία των βουλευτών και του λαού, να τιμωρούν με διαγραφές βουλευτές που αντιστάθηκαν στη θέλησή τους και **να μεταβιβάζουν την εξουσία τους στους απογόνους τους με ισχυρούς μάλιστα τίτλους ιδιοκτησίας**. Και ο λαός που δεν έχει απόλυτη ελευθερία, για λόγους συναισθηματικούς, οικο-

νομικούς ή άλλους ψηφίζει σαν οπαδός μιας ποδοσφαιρικής ομάδος και όχι με κρίση πολιτικής ευθύνης.

☞ Στις ιδρυτικές διακηρύξεις ενός κόμματος υπάρχει μια συγκεκριμένη ιδεολογία. Με την πάροδο του χρόνου όμως διαπιστώνεται ότι πολλά από τα αρχικά «πιστεύω» του κόμματος αλλάζουν. Είτε διότι είναι αδύνατο εκ των πραγμάτων να εφαρμοστούν στην πράξη είτε διότι μπαινοντας καινούρια μέλη φέρνουν καινούριες προτάσεις που μπολιάζουν τις αρχικές, είτε διότι αλλάζουν τα πρωτοκλασάτα στελέχη και γεννιέται καινούρια σύνθεση. Έτσι πολλά κόμματα βγαίνουν με καινούριες διακηρύξεις, που είναι εκ διαμέτρου αντίθετες προς τις ιδρυτικές του κόμματος. Εγώ λοιπόν, ο απλός πολίτης, που εντάχθηκα ή ψήφισα ένα κόμμα, γιατί μου άρεσαν οι αρχικές ιδρυτικές του διακηρύξεις, είμαι υποχρεωμένος να εξακολουθώ να το ψηφίζω, για να μη θεωρηθώ προδότης; Ποιος στην προκειμένη περίπτωση είναι παραβάτης, εγώ ή το κόμμα, που τα έργα του δεν έχουν την ίδια βαρύτητα με τα λόγια του και βρίσκονται σε πλήρη αναντιστοιχία;

☞ **Η κομματικοποίηση είναι «μαντροποίηση».** Οι μισθοφόροι πολιτικών ανωνύμων εταιρειών που έχουν σκοπό την εκμετάλλευση της χώρας, σαν να είναι μία επιχείρηση, στην οποία κατέχουν το μεγάλο μέρος των μετοχών συγκεκριμένες οικογένειες, τις οποίες μετοχές μεταβιβάζουν στους κληρονόμους τους και δίνουν λίγες απ' αυτές σε πρόσωπα προβεβλημένα, διάσημα, για να θολώσουν το πολιτικό τοπίο. Και όπως όλες οι ανώνυμες εταιρείες προσπαθούν η μία να εξοντώσει την άλλη, έτσι και τα κόμματα φροντίζουν για την εξόντωση των αντιφρονούντων σπέρνοντας τον εθνικό διχασμό, το μίσος, το φθόνο και την αλληλοεξόντωση των Ελλήνων σε όσους τομείς είναι αυτό εφικτό. Και όπως σε όλες τις ανώνυμες εταιρείες επιλέγουν προσωπικό, ανθρώπους έμπιστους, έτσι και στο κράτος πλαισιώνουν όλες τις αξιόλογες δημόσιες θέσεις με πολίτες, κομματικά στελέχη της εμπιστοσύνης τους. **Τα στημένα πολιτικά ιερατεία μεσαιωνικού τύπου, νοοτροπίας και σκληρότητας,** που στεγανοποιούν τον πολιτικό τους χώρο, για να μην κινδυνεύουν από ικανούς εισβολείς να χάσουν τα πρωτεία, είναι τροχοπέδη για τη δημοκρατία και την πρόοδο. Η πολιτική διαφορά μεταξύ των κομμάτων δεν ήταν

ποτέ τόσο μεγάλη, όσο ήθελαν να την εμφανίσουν τα ίδια τα κόμματα. Αλλά τα κόμματα στην προσπάθειά τους να μαντρώσουν, όσο ασφαλέστερα μπορούσαν, τους οπαδούς τους μεγαλοποιούσαν αυτές τις διαφορές. Έβαζαν δηλαδή ισχυρά συρματοπλέγματα στα μαντριά τους. Πρέπει να αλλάξουμε τον τρόπο και τη φιλοσοφία με την οποία πολιτευόμαστε, για να είμαστε σίγουροι ότι η πολιτική έχει μέλλον. Στην πολιτική δεν πρέπει να υπάρχουν φίλοι και εχθροί. **Και αν υπάρχουν ομοϊδεάτες, θα είναι σε συγκεκριμένα θέματα και για ορισμένο χρόνο μικρό ή μεγάλο.** Η κοινή προσπάθεια των πολιτικών πρέπει να είναι η αναβάθμιση του κοινού αγαθού. Οι πολίτες πρέπει να σπάσουν τα δεσμά των κομματικών σκοπιμοτήτων, να δώσουν νέα πνοή στην πολιτική ηθική, να διαλέγουν ανθρώπους με βάση τις ικανότητές τους και όχι της κομματικής τους ταυτότητας. Το μέλλον πρέπει να χαραχθεί από εμάς και όχι από τους παππούδες μας, που έζησαν σε άλλες εποχές, σε άλλες συνθήκες και σε άλλες συγκυρίες. Και να τροποποιείται με την αλλαγή των συνθηκών. Τα κόμματα δεν πρέπει να κρίνονται μόνο με βάση την ιστορία τους και αυτούς που τα κυβέρνησαν. Αλλά με τις ικανότητες και τις ιδέες αυτών που τώρα είναι αρχηγοί, αλλά και τα δεδομένα της στιγμής σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο. **Τα κόμματα δεν πρέπει να λειτουργούν σαν πολιτικές κλίκες με μοναδικό στόχο την κατάληψη της εξουσίας** και τη διανομή των προνομίων σ' αυτούς που βοήθησαν όχι από ιδεολογία αλλά απλά και μόνο για να έχουν πολιτικά οφέλη. Δεν πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα στα κόμματα να τακτοποιούν τους οπαδούς τους σε βάρος της αξιοκρατίας. Αυτή η τακτική αποτελεί βαρύ ολίσθημα και σοβαρή ασθένεια της δημοκρατίας. Η μόνιμη δικαιολογία των κομμάτων, όταν παίρνουν την εξουσία είναι ότι, για να εφαρμόσουν την πολιτική και τα οράματά τους, πρέπει να έχουν στις θέσεις-κλειδιά δικούς τους ανθρώπους. Έτσι δικαιολογούν τους διορισμούς σε χιλιάδες θέσεις, που δεν είναι θέσεις όπου παράγεται πολιτική, αλλά θέσεις ανταμοιβής για τις προσφερθείσες και τις προσδοκώμενες εργασίες.

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΘΟΡΑ

- ☞ Πρέπει να υπάρχουν επαγγελματίες πολιτικοί;
- ❖ Αντίθετα, στην πολιτική πρέπει τα πρόσωπα να εναλλάσσονται και σε τακτά χρονικά διαστήματα να αποχωρούν παραχωρώντας τις θέσεις τους σε νέα πρόσωπα με νέες ιδέες, με κέφι για δουλειά. Όσον αφορά στα κόμματα, αν και τα θεωρώ και αυτά επιζήμια και ανασταλτικά της προόδου, προς το παρόν τουλάχιστον θα θεωρηθεί μεγάλη και επικίνδυνη επανάσταση να πούμε ότι πρέπει να καταργηθούν. Πρέπει όμως να υπάρχει σ' αυτά συνεχής εναλλαγή προσώπων, συνεχής αιμοδοσία και εμπλουτισμός με νέες ιδέες και οράματα. Όταν ένας πολιτικός έχει το δικαίωμα να εκλέγεται απεριόριστες φορές, τότε γίνεται ουσιαστικά επαγγελματίας και ο επαγγελματίας πολιτικός με την επιτυχημένη συνθηματολογία του ηλεκτρίζει τις αισθήσεις και παραλύει τη λογική και πετυχαίνει να τον ακολουθεί ο λαός ακόμα και στην καταστροφή του, ακόμα και στον πλήρη αφανισμό του. **Και όπως όλοι οι επαγγελματίες, θέλουν και οι πολιτικοί να μεταβιβάσουν τις δουλειές τους, αφού έχουν «γραφεία με έτοιμη πελατεία».** Έτσι γίνεται μια νέα κάστα, η κάστα των επαγγελματιών πολιτικών, που σιγά σιγά ξεχωρίζει και απομακρύνεται από το λαό και αυτοανανεώνεται και διαιωνίζεται. Οι μεγάλες πολιτικές οικογένειες και τα κατεστημένα μέσα στα κόμματα κάνουν την πολιτική απόρθητο φρούριο για τους πολίτες και απωθούν πολλούς ικανούς να ασχοληθούν με αυτήν. Με τα σημερινά δεδομένα ακόμα και οι γόνοι παλιών πολιτικών οικογενειών πρέπει να αποκλείονται από τα παλιά κόμματα, γιατί ανατράφηκαν με ιδέες που έδωσαν οι γονείς τους στα κόμματα. Άρα οι καινούριες ιδέες είναι καινούριες στο περιτύλιγμά τους και παλιές στην ουσία. Τα νερά στα έλη φέρνουν την αρρώστια, επειδή δεν ανανεώνονται. Και η σιγουριά του κατόχου

μιας επίκαιρης πολιτικής θέσης φέρνει την αδράνεια που πηγάζει από την καθεστωτική νοοτροπία. Καταλήγουμε πάλι στο ίδιο συμπέρασμα: Ο χρόνος άσκησης της εξουσίας από οποιαδήποτε θέση να έχει χρόνο λήξης. Και αν τα κόμματα δε δίνουν χώρο για νέες ιδέες, τότε οι νέες ιδέες χρειάζονται καινούρια κόμματα, για να εκφραστούν. Και η θεωρία της χαμένης ψήφου δεν επιτρέπει τη δημιουργία καινούριων κομμάτων.

☞ Τι είναι η χαμένη ψήφος;

☛ Προσπάθεια παραπλάνησης του πολίτη, προσπάθεια εκτροχιασμού της σκέψης από τις ράγες της λογικής της, προσπάθεια εξαπάτησης. Ανήκει και αυτή η προσπάθεια στην αδυναμία της δημοκρατίας να φράξει το δρόμο σ' αυτούς που εν ονόματι της δημοκρατίας προσπαθούν να φιμώσουν την ίδια τη δημοκρατία. Προσπάθεια εξόντωσης των άλλων κομμάτων, στέρηση του ζωτικού χώρου για δημιουργία άλλων κέντρων ανάπτυξης ιδεών. Προσπάθεια διατήρησης της μονιμότητας των ισχυρών κομμάτων. Έτσι ο πλουραλισμός στις ιδέες ασφυκτιά, αφού ισχυροποιείται ο μηχανισμός της πόλωσης. Και βέβαια αποτελεί φαρσοκωμωδία ο ισχυρισμός του προοδευτισμού, αφού η σκέψη είναι σφιχτά εναγκαλισμένη με το παρελθόν.

☞ Και τι γίνεται με τη διαφθορά;

☛ **Όλοι οι άνθρωποι είμαστε δάσκαλοι και μαθητές ταυτόχρονα.** Διδάσκουμε με τη συμπεριφορά μας και διδασκόμαστε από τη συμπεριφορά των άλλων. Αυτοί βέβαια, που έχουν μεγαλύτερο ακροατήριο, έχουν τη μεγαλύτερη ευθύνη για τη σωστή διαπαιδαγώγηση των νέων και όχι μόνο. Και αυτοί είναι οι με τη μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα, οι δυνατοί και οι διάσημοι. **Όταν λοιπόν τα κοινωνικά πρότυπα διδάσκουν τη διαφθορά, είναι εύκολο αυτή να περάσει σαν τρόπος ζωής, σα μαγκιά, σαν κατασοσύνη, σαν εξυπνάδα και να τη μιμηθούν οι νέοι, οι θαυμαστές των προτύπων.** Η ευθύνη της διαφθοράς βαραίνει όλους, αλλά τον καθένα σε βαθμό ανάλογο με τη θέση που κατέχει και τη δύναμη που έχει. Μεγαλύτερη λοιπόν ευθύνη σ' αυτήν έχουν οι άρχοντες

και οι διαπλεκόμενοι. Όταν ένας ψηφοφόρος υποστηρίζει έναν υποψήφιο βουλευτή με την υπόσχεση ότι θα τον τακτοποιήσει σε κάποια θέση, ήδη και ο ψηφοφόρος είναι διαπλεκόμενος και διεφθαρμένος στον ίδιο βαθμό με το βουλευτή. Οι Έλληνες απελευθερώθηκαν από τον τουρκικό ζυγό. Τώρα πρέπει να απελευθερωθούν και από τη διαφθορά και από τα κατάλοιπα που άφησε η διαφθορά. Όποιοι κι αν είναι οι νόμοι της καταστολής των εγκλημάτων, αν οι πολίτες δε συνειδητοποιήσουν το δικό τους ρόλο και δε βοηθήσουν για μια δίκαιη και σωστή κοινωνία, λίγα πράγματα μπορούν να διορθωθούν. Η διαπλοκή και η διαφθορά σ' όλα τα σημεία που διαπράττεται είναι φαινόμενο ανησυχητικό. **Περισσότερο όμως ανησυχητική είναι η συνήθεια μιας κοινωνίας στη διαφθορά, όταν αυτή θεωρείται πλέον φυσιολογική κατάσταση.** Αποφασίσαμε ότι τίποτα δεν μπορούμε ν' αλλάξουμε, άρα το δεχόμαστε ως μοιραίο, θεόσταλτο και αναπόφευκτο. Μια κοινωνία, που αντιμετωπίζει με απάθεια την αδικία, την απάτη και το ψέμα, είναι καταδικασμένη στον αφανισμό της. **Πρέπει να μας ανησυχούν οι κλοπές, οι ληστείες και τα ναρκωτικά. Και περισσότερο πρέπει να μας ανησυχούν οι αιτίες που τα γέννησαν.** Αυτοί που πρέπει να γίνουν πρωτεργάτες της εξυγίανσης είναι οι κυβερνήτες. Αυτοί πρέπει να σπάσουν το φαύλο κύκλο - διαφθορά - διαπλεκόμενος - θύμα. Και πρέπει να σκεφτούν ότι στη διαφθορά υπάρχει αρχή, αλλά δεν υπάρχει τέλος. Αλλιώς θα διαφθείρουμε ακόμα και τον αέρα που αναπνέουμε. Κύριοι, που η συγκυρία σας έκανε σήμερα ισχυρούς, μην παραχωρείτε κρατικά δικαιώματα, γιατί δε σας ανήκουν, αφού ανήκουν στο λαό, σε οικονομικά ισχυρούς ή άλλους. Τα δικαιώματα αυτά δεν είναι οικόπεδά σας, για να τα δώσετε με αντιπαροχή και να επωφεληθείτε πολιτικά ή οικονομικά ή με άλλους τρόπους. Ήδη έχουμε αλλάξει ακόμα και το νόημα των λέξεων, για να εξυπηρετούν τη νέα πραγματικότητα. Την αλητεία την ονομάσαμε μαγκιά, το θράσος ικανότητα, τη σύνεση δειλία και την εντιμότητα ηλιθιότητα. Δημιουργήσαμε ένα φαύλο κύκλο αιτίου και αποτελέσματος. Μπερδευτήκαμε με ποιους να πάμε. Με τους λίγους έντιμους με κίνδυνο να μας εκμεταλλεύονται οι ανέντιμοι ή με τους

ανέντιμους και να μας κυνηγούν οι έντιμοι; Έλεγε κάποιος: «είναι τόσοι πολλοί οι διεφθαρμένοι που προσπαθώντας να τους διορθώσω έγινα κι εγώ ένας από αυτούς». **Γιατί είναι πιο ισχυροί οι δεσμοί μεταξύ των διεφθαρμένων παρά μεταξύ των εντίμων και μπλέκεις σαν τη μύγα στον ιστό της αράχνης.** Και η διαφθορά σαν γίγαντας της εποχής μας, όπως όλοι οι γίγαντες των παραμυθιών, ήπια και μέθυσε από το αίμα της ανθρώπινης δυστυχίας και αισθανόμενη ακατανίκητη θέλησε να κατακτήσει την ανθρωπότητα. **Δεν είναι αρκετό να επισημάνουμε, να υπογραμμίσουμε και να φωνάξουμε σε όλους τους χρωματικούς τόνους της φωνής μας την ύπαρξη του προβλήματος, αλλά να πιστέψουμε στο βάθος της ψυχής μας ότι υπάρχει λύση και να αποφασίσουμε ότι πρέπει να αγωνιστούμε πιέζοντας προς κάθε κατεύθυνση για τη λύση του.** Όλα τα κόμματα λεκτικά συγκλίνουν στην επιθυμία τους να ανορθώσουν την απονευρωμένη, αποχαυνωμένη και βαθιά διεφθαρμένη κρατική μηχανή, η οποία διαπρέπει με ιδιαίτερη επιτυχία στη ρεμούλα. Η διεθνής κοινότητα με ιδιαίτερο ζήλο μας προβάλλει αμείλικτα σαν παράδειγμα προς αποφυγή. Καταρρακώνει σε παγκόσμιο επίπεδο την αξιοπρέπεια και την εντιμότητά μας πολλές φορές και μόνο για ανταγωνιστικούς λόγους. Πάντα όμως με τη δική μας βοήθεια. Σε μας εναπόκειται η ευθύνη για την ανόρθωση της χαμένης μας τιμής και της ικανότητας στην ανταγωνιστικότητα. Και πρώτα απ' όλα πρέπει να απεγκλωβιστεί η πολιτική από την οικονομία. Δεν πρέπει οι οικονομικά ισχυροί να έχουν τρόπους επηρεασμού της πολιτικής περισσότερους από τους οικονομικά ασθενείς. Η πολιτική πρέπει να είναι απόλυτα στεγανοποιημένη, να μην υπάρχουν κρυφά ή φανερά κανάλια επηρεασμού από τα πάσης φύσεως συμφέροντα. Όταν ένας που κατέχει μια επίκαιρη θέση προσπαθεί να σε διαφθείρει, αυτό σημαίνει ότι προσπαθεί να καλύψει τη δική του διαφθορά συμψηφίζοντάς την με τη δική σου. Κλέβει ο ένας δισεκατομμύρια και, αν σε βοηθήσει να κλέψεις κι εσύ λίγα, σε κάνει συνένοχο. Αυτή είναι η μέθοδος για τη δημιουργία πολλών διεφθαρμένων, για να κρύψουμε τη δική μας διαφθορά αλλά και να αποκτήσουμε το επιχείρημα «πι να κάνω, αφού

ζούμε σε διεφθαρμένη κοινωνία, έγινα κι εγώ διεφθαρμένος». **Οι κανόνες του βρώμικου παιχνιδιού είναι πιο σκληροί και αλύγιστοι.** Εξοντώνουν με βαναυσότητα τους παραβάτες και τους ρίχνουν βορά στον ανυποψίαστο πολίτη. Η εντιμότητα, που αποτελεί εξαίρεση, επιβιώνει τυχαία, γιατί ξεφεύγει από τους ασίδες, κατεργάρηδες και επαγγελματίες συκοφάντες, μηχανορράφους και χαμερπείς, οι οποίοι δημιουργούν κλίκες που σαν τον ιστό της αράχνης πιάνουν τα ανυποψίαστα θύματά τους. Κάθε μεγάλο και ελεύθερο πνεύμα αφανίζεται μέσα σ' αυτό το περιβάλλον. Και όλα γίνονται κάτω από το βλέμμα των αυτοαποκαλούμενων ειρηνόφιλων πολιτών, αυτών που βλέπουν να διαπράττονται δίπλα τους τερατουργήματα και πάσης φύσεως αδικίες και δεν παίρνουν θέση, για να μην μπλέξουν.

ΥΠΕΡΒΑΣΗ

- ☞ Πόσο εύκολο είναι ο κάτοχος μιας εξουσίας να την παραδώσει εθελοντικά; Αφού αυτός, εκτός του ότι την απολαμβάνει και αρέσκεται σ' αυτό, έχει ίσως φόβους πως οι διάδοχοί του δε θα τα καταφέρουν σωστά.
- ☛ Εάν το νομικό πλαίσιο δεν επιτρέπει στον πολιτικό να συνεχίσει να κατέχει πολιτική θέση, του δίνεται ο απαραίτητος χρόνος να συνηθίσει στην ιδέα ότι θα ζήσει ως απλός πολίτης, όταν λήξει η θητεία του. Έτσι φεύγει με το κεφάλι ψηλά, γιατί δεν τον απέρριψαν οι ψηφοφόροι, αλλά έπρεπε να φύγει συμμορφούμενος στις επιταγές της δημοκρατίας. Εάν όμως θέλει να συνεχίσει να προσφέρει στα κοινά, μπορεί να το κάνει και όταν ακόμα βρίσκεται εκτός εξουσίας. **Για την περίπτωσή αυτή πρέπει να δημιουργηθούν ορισμένα σώματα, στα οποία θα συμμετέχουν πρώην πρωθυπουργοί, πρώην υπουργοί, πρώην βουλευτές κ.ά.** Ένα σώμα να είναι των πρώην πρωθυπουργών, που θα συνεδριάζει κατά τακτά χρονικά διαστήματα, θα βγάζει συμπεράσματα που θα έχουν συμβουλευτικό χαρακτήρα για τον εν ενεργεία πρωθυπουργό. Το ίδιο να γίνεται και για τους υπουργούς, ιδιαίτερα των νευραλγικών υπουργείων, καθώς επίσης και για τους βουλευτές. Έτσι οι ικανοί πολιτικοί μπορούν να προσφέρουν μέσα από τα σώματα αυτά και συγχρόνως να νιώθουν ότι δεν παροπλίστηκαν, αλλά ότι συμμετέχουν στα δρώμενα της πολιτείας. Τίποτα δεν είναι αυτονόητο. Αυτά που σήμερα εμφανίζονται ως αυτονόητα έγιναν μέσα από διαδικασίες και ζυμώσεις αιώνων. Και αυτά που επεξεργάζεται με δυσκολία η ζωή αύριο θα είναι εύκολα και αυτονόητα.
- ☞ Για να υπάρχει το νομικό πλαίσιο που θα απαγορεύει τη διαβίου άσκηση της εξουσίας, πρέπει αυτό να ψηφιστεί από τη

Βουλή. Πρέπει δηλαδή να ψηφίσουν οι βουλευτές νόμους που στρέφονται εναντίον τους κι αυτό δεν είναι εύκολο.

⇒ Οι ικανότητες, τα ταλέντα και οι ιδιαίτερες αξίες των ατόμων που αποτελούν μια κοινωνία θεωρούνται κοινό κεφάλαιο και σαν τέτοιο πρέπει να αναδεικνύεται, να προστατεύεται και να αξιοποιείται. Οι όποιοι είδους ανταγωνισμοί και σκοπιμότητες δεν πρέπει αυτό το κοινό κεφάλαιο να το παραμελούν ή να το θάβουν. Πάντα η αρχή για ιστορικές αποφάσεις είναι δύσκολη, στην ιστορία όμως μένουν αυτοί που παίρνουν ιστορικές αποφάσεις. Η ελληνική δημοκρατία πήρε πολλές φορές τέτοιες ιστορικές αποφάσεις. Ο Έλληνας έχει πολλά κουσούρια, έχει όμως και μεγάλες στιγμές. Και αυτές εμφανίζονται με τη μορφή του καθήκοντος και του φιλότιμου. Εάν λοιπόν ο λαός αποφασίσει για μια τέτοια αλλαγή στον πολιτικό βίο και γίνει αυτό εμφανές, θα είναι δυνατό να το αποδεχθούν οι πολιτευόμενοι. Η ελληνική δημοκρατία έδειξε σ' όλο τον κόσμο ότι μερικές ιδέες, που αρχικά φαίνονται σαν ουτοπίες, στην πραγματικότητα είναι άνετα εφαρμόσιμες. Προτού εφαρμοστεί η ιδέα της λαϊκής συμμετοχής στα κέντρα λήψεως αποφάσεων, φάνταζε σαν ουτοπία. Η εφαρμογή της όμως είχε ιδανικά αποτελέσματα. Σωτήρες και αυτοκράτορες πρέπει να μπουν στην ιστορία σαν κειμήλια. Οι μόνοι αυτοκράτορες που ταυτίστηκαν απόλυτα με το λαό τους είναι ο Αδάμ και ο Ροβινσώνας, γιατί οι ίδιοι ήταν και αυτοκράτορες και λαός. Η εξουσία πρέπει να ταυτιστεί απόλυτα με το λαό, για να φέρει τα ιδανικά αποτελέσματα. Όσο πιο πολύ μεγαλώνουμε την απόσταση μεταξύ λαού και εξουσίας, τόσο περισσότερο χρώμα ρίχνουμε στον τάφο της δημοκρατίας.

⇒ Πρέπει να είμαστε πιστοί σε ιδεολογίες;

⇒ Η ιδεολογία δεν είναι ευαγγέλιο. Τα κέντρα που την προωθούν έχουν ταυτότητα πολιτική και είναι γέννημα των αναγκών μιας εποχής και της συγκυρίας. Αυτοί που θέλουν να εφαρμόσουν μια ιδεολογία τηρώντας πιστά τους κανόνες της, χωρίς κρίση, χωρίς δικές τους πρωτοβουλίες, χωρίς την απαλλαγή αυτής από τα στοιχεία που δεν ισχύουν πια στη συγκεκριμένη εποχή της εφαρμογής της και τα στοιχεία της υπερβολής που

μοιραία ενσωματώνονται σ' αυτή, είναι αυτοί που την καταστρέφουν. Γιατί εφαρμόζοντας και τα αδύνατα και παράλογα στοιχεία της την ευτελίζουν και τη συκοφαντούν. Αυτό που προσφέρουν οι διαφωνούντες είναι ο εξαναγκασμός των κυβερνώντων να είναι πιο προσεκτικοί και να αναθεωρούν πρακτικές που είναι επιζήμιες. Κάθε κόμμα μπορεί να έχει ως βάση μια ιδεολογία (αλλά πάντα μέσα σε δημοκρατικά πλαίσια), όχι όμως και να ταυτίζεται απαραίτητα μ' αυτήν και να εγκλωβίζεται σ' αυτήν. Μπορεί και να συνθέτει δική του ιδεολογία παίρνοντας στοιχεία από πολλά ιδεολογικά ρεύματα ανάλογα με τις ανάγκες της συγκεκριμένης εποχής. Και οι πολίτες διατηρούν το δικαίωμα να κρίνουν κάθε στιγμή τα κόμματα. Να μην είναι δηλαδή δεδομένοι πολιτικά. Από αυτή την άποψη, πιστεύω ότι οι αναποφάσιστοι είναι η μελλοντική δύναμη του τόπου, οι άδολοι και προβληματισμένοι. Αυτοί που δε δέχτηκαν να μπουν σε μαντριά. Αυτοί που σήκωσαν τη σημαία της επανάστασης απέναντι στους τσοπάνηδες που θέλησαν να τους κάνουν πρόβατα. Η αξιοπρέπειά τους δεν τους άφησε να μπουν στη σειρά για ρουσφέτια και εξυπηρητήσεις σε βάρος των συμπολιτών τους και να πουλήσουν την ψήφο τους, για να γίνουν αρεστοί και να κερδίσουν ανταλλάγματα. Δεν έχασαν την ευαισθησία τους, διατήρησαν το δικαίωμα να σκέφτονται. Είναι ελεύθεροι. Βέβαια παντού υπάρχουν εξαιρέσεις. Μπορεί να είναι αναποφάσιστοι και αυτοί που θεωρούν τον εαυτό τους αδικημένο ή ριγμένο ενός κόμματος κι άλλοι. Όταν τα κόμματα καταλήγουν να είναι περιουσιακά στοιχεία των αρχηγών και μάλιστα ατελώς μεταβιβαζόμενα στους διαδόχους, τότε αυτά νοθεύουν την έννοια της δημοκρατίας και αποτελούν εμπόδιο στην εξέλιξή της.

ΠΩΣ ΘΩΡΑΚΙΖΕΤΑΙ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- ∞ Πρέπει οι νόμοι να είναι αμετάβλητοι;
- Οι νόμοι κάθε κράτους εξελίσσονται και αλλάζουν, αφού οι συνθήκες και η ζωή αλλάζουν. Άρα το να θέλουμε σταθερούς νόμους για πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα είναι σα να θέλουμε να «δέσουμε» την πρόοδο και να καθηλώσουμε την εξέλιξη. Οι Αθηναίοι δε φιλοδοξούσαν να κάνουν νόμους σταθερούς και αιώνιους. Αντίθετα όλοι οι νόμοι μπορούσαν να αντικατασταθούν ή να βελτιωθούν. Είχαν τη συνεχή τροποποίηση, τον έλεγχο, τη βελτίωση με στόχο να πετύχουν την τάξη και την αυτονομία. Ας το πούμε αλλιώς. Η δημοκρατία είναι ένας μηχανισμός διοίκησης. Η θέληση του λαού εισάγεται σ' αυτό το μηχανισμό ως πρωτογενής δύναμη και δημιουργεί προϋποθέσεις και κατάλληλο κλίμα, για να ανθίσει η κοινωνική προκοπή και ευτυχία. Αυτός ο μηχανισμός ξεπερνιέται κατά καιρούς από τα γεγονότα και θέλει βελτιώσεις ανάλογα με την εποχή και τις νέες ιδεολογίες και ανακαλύψεις τρόπων άσκησης της εξουσίας. **Χρειάζεται λοιπόν η μηχανή της δημοκρατίας συνεχείς βελτιώσεις.** Οι νόμοι έχουν χρόνο λήξης, είναι πρόσκαιροι, συγκυριακοί και ισχυροί για ορισμένο χρονικό διάστημα, μεγάλο ή μικρό. Οι άγραφοι νόμοι έχουν μεγαλύτερη διάρκεια και σταθερότητα. Μόνο οι φυσικοί νόμοι είναι παντοτινοί και, αν δεν τους υπακούς, θα συντριβείς, γιατί δεν μπορείς να τους καθυποτάξεις. Το επικίνδυνο είναι η βίαιη και άκαιρη ανατροπή των νόμων, που γίνεται ή από τυράννους ή από το λαό, που και αυτός μετατρέπεται σε τύραννο και σαν πλημμύρα συντρίβει ό,τι βρει στο διάβα του. Η εσωτερική ισχυρή δημοκρατική δομή του λαού είναι φράγμα που συγκρατεί τη βίαιη ανατροπή των νόμων.

- ∞ An όλoi oi άνθρωποι ήταν έντιμοι, ενάρετοι, ηθικοί και αξιοπρεπείς, δε θα χρειάζονταν οι νόμοι, που είναι περιοριστικοί παράγοντες της ελευθερίας.
- Θεμέλιο της δημοκρατίας είναι η αρετή. Η ανθρωπότητα πρέπει να τείνει προς την ουτοπία της απόλυτης αρετής, της απόλυτης ηθικοποίησής της και της απόλυτης επικράτησης της δικαιοσύνης.

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

- ☞ Μπορούμε να θεωρήσουμε ως ελαφρυντικό σε έναν άνθρωπο τη μειωμένη του συνείδηση, εξαιτίας της οποίας έκανε μια αξιόποινη πράξη, αφού δεν είχε την άμυνα ενός ανασταλτικού μηχανισμού; Εάν δηλαδή δύο άνθρωποι κλέψουν, για να φάνε κι ο ένας έχει πολύ μεγάλη όρεξη, ενώ ο άλλος δεν έχει, έχουν και οι δύο την ίδια ευθύνη; Διέπραξαν και οι δύο του ίδιου μεγέθους αξιόποινη πράξη;
- ☞ Ο νόμος είναι άκαμπτος, χωρίς συναισθηματικούς προβληματισμούς. Γι' αυτό δεν έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται κάθε φορά στις ιδιαίτερες συνθήκες και καταστάσεις, στις ιδιαίτερες ψυχολογίες και ελυσσόμενος να επιβάλει την άκρα δικαιοσύνη. Δύο ίδιες παρανομίες επιφέρουν την ίδια τιμωρία σε διαφορετικά άτομα που, αν εξετάσεις όλες τις παραμέτρους, τις συγκυρίες και την ψυχολογική τους σύνθεση, θα καταλάβεις ότι κάπου έγινε λάθος. Γι' αυτό εύστοχα ο λαός λέει: «η άκρα δικαιοσύνη είναι άκρα αδικία». Την αδυναμία του νόμου καλούνται να διορθώσουν οι δικαστές, όσο αυτό είναι δυνατό. Εκτός αυτού η τιμωρία των ενόχων πρέπει να είναι ανάλογη της θέσης που κατέχει ο ένοχος στην κοινωνία. Θα μπορούσε να λειτουργήσει για τις ποινές ο τύπος $A=Ka^2$, όπου A , ας πούμε ότι είναι η επιβαλλόμενη τιμωρία σε ημέρες. K είναι μία σταθερά, δηλαδή η ποινή για κάθε αδίκημα και a είναι η θέση του κατηγορούμενου στην κοινωνική κλίμακα. Αν, ας πούμε, για την κλοπή ενός ποδηλάτου ο νόμος προβλέπει τριάντα μέρες φυλάκιση, τότε είναι $K=30$. Εάν το παράπτωμα το έκανε ένας διανοητικά καθυστερημένος, θα είναι το $a=0,5$, δηλαδή η τιμωρία του θα είναι $A=Ka^2=30 \times 0,5^2 = 30 \times 0,25 = 7,5$ ημέρες. Εάν το ίδιο παράπτωμα το διαπράξει ένας μέσος πολίτης, τότε το a να είναι ίσο με τη μονάδα, δηλαδή $a=1$ και η ποινή γίνεται $A=30 \times 1 = 30$ ημέρες. Εάν όμως την ποινή τη διέπραξε κάτοχος υψηλής θέσης, να είναι $a=2$ και η ποινή $A=30 \times 2^2 = 120$ ημέρες κλπ.

ΠΑΛΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- ☞ Αν ο λαός θελήσει κάποια στιγμή την κατάργηση της δημοκρατίας, είναι δημοκρατικό να επέμβουν δυνάμεις και να ακυρώσουν αυτή την επιθυμία του λαού; Σύμφωνα με τη δημοκρατία οι πολιτικοί πρέπει να ενεργούν με βάση τη θέληση του λαού. Εάν ο λαός κάνει λάθος και ο πολιτικός το ξέρει, με ποιον τρόπο πρέπει να ενεργήσει; Να κάνει το θέλημα του λαού, αφού υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύει το λαό, έστω κι αν αυτό είναι λάθος ή να εναντιωθεί στο λαό με κίνδυνο να χαρακτηριστεί αντιδημοκρατικός;
- ☞ **Ο μόνος απαράβατος κανόνας της δημοκρατίας είναι αυτός που επιβάλλει τη δημοκρατία.** Όποιος λοιπόν θέλει την παραβίαση αυτού του **κανόνα**, δεν μπορεί να είναι δημοκράτης. Και η δημοκρατία αμύνεται και πολεμά τους εχθρούς της. Αυτό που προβλημάτισε τη δημοκρατία ήταν το αν θα έπρεπε να αναγνωρίζει ελευθερία στους εχθρούς της. Το πρόβλημα που ετέθη από την αρχή: εάν η δημοκρατία δώσει ελευθερία στους εχθρούς της, συμπράττει στην κατάλυσή της. Εάν αντίθετα λάβει μέτρα εναντίον των εχθρών της, αρνείται τη φύση της. Εχθρός της δημοκρατίας μπορεί να είναι και μία κυβέρνηση που εξελέγη με δημοκρατικές διαδικασίες, αν αποκτήσει δύναμη και θελήσει να στρωθεί μόνιμα στην εξουσία. Και αυτό είναι μια αδυναμία της δημοκρατίας. Όταν ένας άνθρωπος αποκτήσει απόλυτη εξουσία, αυτοπέιθεται και με τη βοήθεια και τα λιβανίσματα των κολάκων του αποκτά νοοτροπίες υπεράνθρωπου. Θεωρεί τους πολίτες ανίκανους και άξιους για κάθε υποταγή και ταπεινωτική συμπεριφορά. Αποσπάται από τα επίπεδα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, χάνει την επαφή με την πραγματικότητα και καταντά άγριο θηρίο με μεγάλη δύναμη, που κατασπαράζει τα θύματά του με την πεποίθηση ότι προσφέρει υπηρεσίες αγαθές και πολύτιμες. Γίνεται δηλαδή κι αυτός θύμα της κατάστασης και

εγκλωβίζεται στα έργα του. **Πρέπει λοιπόν η εξουσία να ελέγχεται από πολλά κέντρα, για να είναι αδύνατη η δημιουργία μοναρχών.** Η δημοκρατία δεν είναι εύκολο να καταργηθεί σε ένα λαό που μορφώθηκε, γαλουχήθηκε και μεγάλωσε με το όραμά της. Κι αν κάποια στιγμή η συγκυρία επιτρέψει να γίνει κάτι τέτοιο, θα είναι θέμα χρόνου η επάνοδος της και μάλιστα στην περίπτωση αυτή θα επιστρέψει ανανεωμένη, ζωντανή, ελκυστική και πιο ποθητή. Κύριος φορέας της εξουσίας είναι η κυβέρνηση. Υπάρχουν όμως κι άλλα κέντρα εξουσίας που μπορούν να ελέγχουν την κυβέρνηση, όπως είναι το Συμβούλιο Επικρατείας και η αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων. Για την πλήρη προστασία όμως της δημοκρατίας πρέπει να αναδυθούν και άλλα κέντρα εξουσίας, που να παίζουν σημαντικό ρόλο στο ατελές δημοκρατικό μας πολιτεύμα, **αρκεί αυτά να μη λειτουργούν σαν θυγατρικές εταιρείες ισχυρών πολιτικών πηγών εξουσίας.** Πρέπει δηλαδή να είναι αυτές εντελώς ανεξάρτητες και να δημιουργηθεί έτσι ένα δίκτυο αλληλοελέγχου αυτών των εξουσιών, έτσι ώστε να μην μπορεί κανένα από αυτά να αποκτήσει μεγάλη δύναμη και να επιβληθεί στις άλλες. Για παράδειγμα, να γίνει ένα ειδικό σώμα δικαστών, που θα ελέγχει τις προεκλογικές υποσχέσεις, θα καταγράφει τα προγράμματα των κομμάτων και των υποψηφίων βουλευτών και θα τιμωρεί τη μη τήρησή τους. Θα ελέγχει τις προεκλογικές διαπλοκές υποψηφίων και οικονομικών παραγόντων που τους βοηθούν με την υποχρέωση να βοηθηθούν κι αυτοί με ρουσφέτια και εξυπηρητήσεις. Έτσι ενδυναμώνεται και θωρακίζεται η δημοκρατία. Κάθε κυβέρνηση αλλά και μεμονωμένα κάθε υπουργός και βουλευτής πρέπει να είναι υποχρεωμένοι να απολογούνται για ό,τι έκαναν στη διάρκεια κάθε θητείας τους, για τις παραλείψεις τους, για τις υποσχέσεις που έδωσαν και δεν μπόρεσαν να τηρήσουν και να συντάσσουν έκθεση, που να υπόκειται στην κριτική κάθε ενδιαφερομένου. Ο Τσόρτσιλ ερωτηθείς για τα προσόντα που πρέπει να έχει ένας καλός πολιτικός απάντησε: « να έχει την ικανότητα της πρόβλεψης. Αλλά το βασικότερο είναι να μπορεί να δικαιολογεί το γιατί δεν έγιναν τα πράγματα, όπως τα προέβλεψε». Εμείς δε θέλουμε πολιτικούς κατά τις προδια-

γραφές που ορίζει παραπάνω ο Τσόρτσιλ. Αλλά η προσπάθεια των πολιτικών μας πρέπει να είναι η αποφυγή των λαθών και των σφαλμάτων και όχι η δικαιολόγησή τους. Και να υπολογίζουν περισσότερο από το πολιτικό κόστος το « ηθικό κόστος». **Ένα ανώτατο πολιτικό ελεγκτικό δικαστήριο ανανεωμένο, με δικαιοδοσία ελέγχου της δημοκρατικότητας στο εσωτερικό των κομμάτων θα βοηθούσε τη δημοκρατία.** Οι μηχανισμοί ελέγχου της εξουσίας, για να είναι αποτελεσματικοί, πρέπει να είναι πιο δυνατοί από την εξουσία και να ελέγχουν την εξουσία και στον πυρήνα της, δηλαδή και μέσα στη λειτουργία των κομμάτων.

⇒ Η τάξη και η αυτονομία είναι δύο έννοιες με εκρηκτικές αντιθέσεις. Αυτές τις αντιθέσεις καλούνταν να συμφιλιώσει ο Αθηναίος πολίτης, που ήθελε μια πολιτεία ελεύθερη, λειτουργική μέσα στα πλαίσια της τάξης.

⇒ Και σήμερα η συμφιλίωση της τάξης με την αυτονομία του πολίτη, δηλαδή της ατομικότητας του πολίτη με το ομαδικό συμφέρον, είναι πρωταρχική έννοια της δημοκρατίας. Όπως επίσης είναι απαραίτητος ο γάμος μεταξύ της οικονομίας της αγοράς με την κοινωνία της αλληλεγγύης. Ζητούμενο λοιπόν της δημοκρατίας είναι η εύρεση των πηγών, της αυτονομίας και της τάξης και των κοινών σημείων αυτών που αποτελούν τις γέφυρες της σύνθεσής τους που οδηγούν στην πρόοδο. Η ελευθερία της αγοράς δε σημαίνει ασυδοσία. Και η κατοχύρωση και ο σεβασμός των συμβάσεων σημαίνει την αυστηρή προστασία των πολιτών από καταχραστές και καιροσκόπους, από αεριτζήδες και σαλταδόρους της αγοράς. Κάθε παρεκτροπή, κατάχρηση και εκμετάλλευση συνθηκών πρέπει να εκριζώνεται και με αυστηρή τιμωρία να αποτρέπεται η επανάληψή τους.

⇒ Ποιο είναι το πραγματικό πολίτευμα της Ελλάδας;

⇒ **Θα έλεγα χωρίς δισταγμό πως σήμερα το πολίτευμα της Ελλάδας είναι η «κληρονομική οικογενειοκρατία».** Σε μια δημοκρατία στην οποία οι πολιτικοί αποκτούν δύναμη, που ξεπερνά ορισμένα όρια, εγκαθίσταται ουσιαστικά με δημοκρατική μορφή η τυραννία. Δεν πρέπει να συγκεντρώνεται η

εξουσία σε λίγα χέρια και να δημιουργούνται μεγιστάνες της εξουσίας. Τότε υπάρχει ο κίνδυνος η ηθική να παραμερίζεται και ο σεβασμός της πλειοψηφίας για τη μειοψηφία να είναι ασθενικός. βέβαια στο όνομα της ισότητας δεν μπορούν να ισοπεδώνονται τα πάντα. Όπως π.χ. τα πτυχία και άλλοι τίτλοι σπουδών που δίνονται στους φοιτητές και αντιπροσωπεύουν ικανότητες και αξίες δεν μπορούν να αγοράζονται από μπακάλικα και από τα καλάθια στις λαϊκές αγορές. Πρέπει να υπάρχει διαβάθμιση ανάλογα με την προέλευση και την πραγματική τους αξία.

- ☞ Η έλλειψη ανταγωνισμού σε μια κοινωνία επιφέρει τη στασιμότητα και καταδικάζει την πρόοδο. **Ο ανταγωνισμός δημιουργεί δυναμική, αλλά δεν πρέπει να μετατρέπεται σε ασυδοσία. Και γι' αυτό πρέπει να υπάρχουν ασφαλιστικές δικλείδες.**
- ☞ Στην πραγματική δημοκρατία πρέπει να υπάρχει έντονη και συνεχής κινητικότητα από πάνω προς τα κάτω και αντιστροφή. Αυτή δεν επιτρέπει τη δημιουργία πολιτικής κρούστας από ανθρώπους που καπελώνουν τη δημοκρατία, η οποία δημιουργεί ασφυκτικό περιβάλλον στην ελευθερία και την εξέλιξη. Τα ικανά πνεύματα καθηλώνονται από τις ομάδες κυριαρχίας, οι οποίες προωθούν δικούς τους ανθρώπους, για να έχουν το συνεχή έλεγχο και την κυριαρχία. Και όταν η δημοκρατία δεν έχει ως βασικό της μέλημα να ανακαλύψει και να αξιοποιήσει τα ικανά της στελέχη, τα talenta σε όλους τους τομείς, είναι αποτυχημένη και αργά ή γρήγορα μετασχηματίζεται σε τυραννία. **Παντού και πάντα η δύναμη ηδονίζει.**
- ☞ Η αυριανή κοινωνία θα είναι πολύ διαφορετική από τη σημερινή. Τα παιδιά και τα εγγόνια μας θα έχουν περισσότερα οράματα, θα είναι πιο ηθικά, πιο ανεξάρτητα από δουλείες και πολιτικές του παρελθόντος.
- ☞ Σ' αυτή την κατεύθυνση πρέπει να βοηθηθούν από εμάς. Δεν πρέπει εμείς να γίνουμε βαρίδια στην εξέλιξη. Δεν πρέπει από καθαρά κομματικές δεσμεύσεις να φορτώσουμε τα παιδιά μας με ενοχές ότι προδίδουν εμάς τροποποιώντας ή αλλάζοντας τις πολιτικές τους πεποιθήσεις, εναρμονίζοντάς τις

προς τις μελλοντικές εξελίξεις. Δεν πρέπει να εξαναγκαστούν συναισθηματικά να ταξιδεύουν στο τρένο με το βλέμμα πίσω.

- ⇒ Ούτε βέβαια να καβαλάνε το γάιδαρο ανάποδα. Να ξεκολλήσουμε από το παρελθόν παίρνοντας από αυτό την πείρα αλλά όχι και τις πεπταλαιωμένες θέσεις και αντιλήψεις.
- ⇒ Το παρελθόν είναι ένα μαγαζί που τα έχει όλα. Πρέπει να φωνίζουμε και να μάθουμε στα παιδιά μας να φωνίζουν σύμφωνα με τις ανάγκες του παρόντος και του μέλλοντος.
- ⇒ **Οι πολιτικοί αρχοντοχωριάτες δε θέλουν να αλλάξει τίποτα. Φοβούνται ότι κάθε αλλαγή ταραξεί το βόλεμά τους και περιέχει κινδύνους για τις θέσεις τους.**
- ⇒ Προτιμούν ανισότητα στη φτώχεια παρά κοινωνική και πολιτική ισότητα. Προτιμούν το έμφραγμα στην πολιτική παχυσαρκία, παρά την υγεία που δίνει η δίαιτα.
- ⇒ Ο λαός στην πραγματική δημοκρατία δίνει τη δύναμη στους άξιους να κυβερνήσουν. Αλλά πρέπει να έχει και τη δύναμη να συγκρατεί τα πάθη του, την επικράτηση των αγελών, ομαδικών, ακραίων, καταστροφικών ενστίκτων του, την αστάθειά του και τη μετατροπή του σε όχλο. Τα καλομελετημένα συνθήματα, οι καλοστρωμένες υποσχέσεις και οι φανταχτερές φράσεις, με τις οποίες ντύνουν οι λαοπλάνοι τις φτωχές τους ιδέες, είναι παγίδες θανάτου της δημοκρατίας, της ελευθερίας και της προόδου. Αυτές οι συμπεριφορές μετατρέπουν το λαό, που αποτελείται από μεμονωμένες και αυτοτελείς μονάδες, σε όχλο. Και η συμπεριφορά του όχλου είναι παράξενη και αλλόκοτη. **Ο Σόλων παρατηρεί: « ο καθένας από εσάς χωριστά είστε αλεπούδες, όλοι μαζί όμως δεν έχετε καθόλου μυαλό».**
- ⇒ Η λαϊκή κυριαρχία είναι μία δύναμη εκρηκτική, που, αν δεν τιθασευτεί, γίνεται οχλοκρατία, που είναι κι αυτή μία από τις χειρότερες μορφές δικτατορίας. Αυτή η ανάγκη τιθάσευσης του όχλου γέννησε την ιδέα που βάζει πλαίσια ροής στη λαϊκή κυριαρχία.

- ☞ Η δύναμη του λαού είναι σαν το νερό μιας καταιγίδας, που, όταν κυλά ανεξέλεγκτα, καταστρέφει στο διάβα του ό,τι βρει. Ενώ όταν ελεγχθεί, παράγει έργο.
- ☞ Αυτοί που καλοπιάνουν το λαό θέλουν να το μετατρέψουν σε όχλο, γιατί φιλοδοξούν να γίνουν τύραννοι. **Γιατί παντού οι χίμαιρες, όταν θωπεύουν τις σκέψεις, γεννούν αυταπάτες.** Σ' αυτούς θα ήθελα να απευθύνω έκκληση. Μην καταστρέψετε αυτό το ανεπανάληπτο ιδανικό της δημοκρατίας και της ελευθερίας πυροβολώντας το με τα ασίγαστα πάθη της αρχομανίας, της απληστίας και της αδιαλλαξίας σας. Γιατί, όσο και αν η δημοκρατία μας είναι ατελής, είναι το καλύτερο πολίτευμα που γέννησε η ανθρωπότητα. Σε αντίθεση με την τυραννία, που είναι σαν το μουλάρι. **Πεισματάρη, χωρίς φωτεινό παρελθόν και χωρίς καρποφόρο μέλλον,** όπως έλεγε κάποιος σοφός. Η δημοκρατία πρέπει να φέρεται σκληρά σ' αυτούς που θέλουν να την καταλύσουν. Αλλά και σ' αυτούς που κάνουν κατάχρηση και οδηγούν προς τη λαϊκή δικτατορία. Η δημοκρατία είναι το πολίτευμα του μέτρου, του συμβιβασμού και του σεβασμού. Εξίσου κακό με το δεσποτισμό είναι και η αναρχία.
- ☞ Η σημερινή πολιτική στηρίζεται στην πλειοψηφία, αλλά πολλές φορές το δίκαιο είναι με το μέρος της μειοψηφίας. Θα πρέπει λοιπόν οι πολιτικοί να δίνουν το δίκαιο στη μειοψηφία, έστω κι αν αυτό συνεπάγεται πολιτικό κόστος.
- ☞ **Η ορθότητα μιας ιδέας δεν πρέπει να κρίνεται από το πόσο διαδεδομένη είναι. Ούτε η ορθότητα των απόψεων ενός κόμματος από το πλήθος των οπαδών του.** Το ότι δε γίνεται έτσι είναι ένα ακόμα μειονέκτημα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Αν τα κόμματα πιστεύουν ότι οι ιδέες τους είναι σωστές, πρέπει να επιδιώκουν την εξονυχιστική συζήτησή τους στη βουλή, ώστε να πείθουν το λαό και τα άλλα κόμματα για την ορθότητα των απόψεών τους και όχι να ψηφίζονται νόμοι «εν κρυπτώ». Γιατί από τη σύγκρουση των ιδεών στο διάλογο γεννιούνται οι σωστές και ανόθευτες αποφάσεις που επικυρώνει η σωστή κρίση. Στη δημοκρατία η δύναμη δεν πρέπει

να μετρίεται μόνο με αριθμούς, αλλά και με την ηθική, τη δικαιοσύνη και την αξιοπρέπεια.

- ☞ **Κάθε νέα πρόοδος έχει τις ιδιότητες του πατροκτόνου και του ιερόσυλου. Σκοτώνει το παλιό, εκτοπίζει αυτό που την εξέθρεψε και καταλαμβάνει το θρόνο του.**
- ☞ Το παλιό το χρησιμοποιούμε για να στηρίξουμε το νέο και να αντλήσουμε από αυτό την πείρα. Το σεβόμαστε, το αγαπούμε και του δίνουμε την πραγματική αξία του. Εάν όμως ήμασταν απόλυτα αφοσιωμένοι στις παραδόσεις και το παρελθόν, θα μέναμε στάσιμοι. Και ο μόνος προορισμός και κατάληξη του στάσιμου είναι ο θάνατος. Σκέψου, αν ήμασταν απόλυτα αφοσιωμένοι στον παλιό τρόπο ψαρέματος, στον παλιό τρόπο σποράς ή στον παλιό τρόπο κατασκευής των παπουτσιών. Θα ήμασταν όλοι νηστικοί και ξυπόλητοι. Δεν πρέπει να κολλάμε στο παρελθόν, αλλά να ξεχυθούμε στο μέλλον. Αν έπρεπε να διαλέξω ανάμεσα στο κόμμα του παππού μου και στο κόμμα του εγγονού μου, θα διάλεγα το δεύτερο. Γιατί λογικά ο εγγονός μου θα είχε πιο προοδευτικές ιδέες από τον παππού μου και επιπλέον θα έκρινε με τα δεδομένα της εποχής του.
- ☞ Ο έμπορος και ο βιοτέχνης αποτέλεσαν τη βασική κινητήρια δύναμη της προόδου, της δημιουργίας, της απελευθέρωσης της σκέψης, της δημοκρατίας, της ελευθερίας και του θριάμβου της λογικής. Πιστεύω ότι οι πλούσιοι δεν ήθελαν και οι φτωχοί δεν μπορούσαν να επιφέρουν τέτοιες αλλαγές.
- ☞ Πράγματι, οι ανάγκες του εμπόρου και του βιοτέχνη ήταν επιτακτικές. Απαιτούσαν λύσεις στηριζόμενες στα μαθηματικά, τη γεωγραφία, την αστρονομία, τη λογιστική, τη λογική και τις ξένες γλώσσες. Και επειδή τα κέρδη τους ήταν ελκυστικά και «ενδιαφέροντα», είχαν τη δυνατότητα να ξοδεύουν, για να μπορούν να δουλεύουν με μεγαλύτερη άνεση. Έτσι προώθησαν αυτούς τους τομείς της επιστήμης και των τεχνών που τους εξυπηρετούσαν. Και πράγματι βάδισαν μπροστά από την εποχή τους.

- ☞ Το να βαδίζεις μπροστά από την εποχή σου είναι μία επιταγή μεγάλης αξίας, αλλά όχι πάντα εξαργυρώσιμη.
- ☞ Ίσως ατομικά να μην είχαν πάντα αυτά που προσδοκούσαν. Αλλά ως κλάδος με την προώθηση των επιστημών έβαζαν τα θεμέλια της δικής τους επιτυχίας και της παράπλευρης επιτυχίας της κοινωνίας.
- ☞ Η άναρχη και ευκαιριακή δόμηση του κοινωνικού και πολιτικού σχηματισμού δεν έχει τα εχέγγυα της σταθερής πορείας σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο.
- ☞ **Γι' αυτό η οικονομία της αγοράς στις εκτροπές της χρειάζεται κρατικό παρεμβατισμό.** Γιατί αλλιώς για μεγάλα χρονικά διαστήματα θα λειτουργεί στρεβλά και θα παράγει την αστάθεια, τη δυσαρέσκεια και την ανωμαλία, που είναι επικίνδυνες τοξικές ουσίες για τη δημοκρατία. Και ας μην ξεχνάμε ότι η ηθική, η δικαιοσύνη, η αξιοπρέπεια και τα άλλα βασικά συστατικά της δημοκρατίας είναι τα πιο λεπτεπίλεπτα προϊόντα της ανθρώπινης σκέψης. **Θα πρέπει λοιπόν να αναγνωρίσουμε την προσφορά αυτών των κλάδων της οικονομικής ζωής, αλλά πάντα να έχουμε ασφαλιστικές δικλείδες για τη συγκράτηση και τον περιορισμό της ασυδοσίας.**

ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

☞ Πώς σταθεροποιείται η δημοκρατία;

- Η δημοκρατία τρέφεται από δύο κυρίως πηγές. Η μία είναι οι νόμοι, η δεύτερη η παιδεία. Με την παιδεία σταθεροποιείται η λατρεία του λαού για τη δημοκρατία, οξύνεται η ευθυκρισία του, για να μπορεί να βρίσκει τους ικανούς, και γίνονται ορατά τα πλαίσια στα οποία πρέπει να κινείται. **Ο λαός δεν μπορεί να είναι κυρίαρχος, αν δεν είναι πλήρως ενημερωμένος – και η ενημέρωση ξεκινά από την παιδεία – και απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και συναισθηματισμούς.** Με την παιδεία γεννιούνται στην ψυχή και το πνεύμα τα σπέρματα της ανανέωσης και τα οράματα του μέλλοντος. Χωρίς ανανέωση και οράματα η δημοκρατία είναι καταδικασμένη στον αφανισμό, χωρίς να αφήσει ίχνη από το πέρασμά της. Το μεγαλύτερο ψέμα που πιπιλίζουμε είναι ότι «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι». Πώς μπορεί να έχουμε ελευθερία, αφού μόλις γεννηθούμε μας φασκιάζουν, μας ταΐζουν, όταν θέλουν οι άλλοι και γενικά δεν έχουμε κανένα λόγο στον τρόπο της ζωής μας. Είμαστε, λένε, ίσοι. Πώς γίνεται αυτό, αφού άλλοι γεννιούνται σε πούπουλα και άλλοι σε άχυρα. Όταν λέμε ότι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι, ουσιαστικά εκφράζουμε μια ευχή, την οποία οι νόμοι της φύσης δε σέβονται και γι' αυτό δημιουργούν ανθρώπους με εγγενείς άνισες διαφορές. Στη ζωή η εξυπνάδα, τα ταλέντα και τα χαρίσματα δεν είναι ισομερώς και δίκαια κατανομημένα στους ανθρώπους. Γι' αυτό και όταν δοθούν σε όλους ίσες ευκαιρίες, οι καλύτεροι θα αναδυθούν, θα ηγηθούν και θα ωφελήσουν το σύνολο. **Γι' αυτό δεν πρέπει να υπάρχουν περριχαρακωμένοι χώροι, φατρίες και τσιτάτα από τη γνώση και τη δύναμη σε όσους δεν είναι στις κλίκες. Η αλήθεια είναι ότι οι φυσικοί νόμοι προστατεύουν και προωθούν την ανισό-**

τητα. Και έρχεται η δημοκρατία να μας φέρει τα πλούσια δώρα της ισότητας, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. Χρωστούμε λοιπόν ευγνωμοσύνη στη δημοκρατία και οφείλουμε να την προστατεύουμε και να τη διδάσκουμε.

- ☞ Στη δημοκρατία υπάρχει ισότητα;
- ☛ Υπάρχει, όχι βέβαια με την έννοια ότι όλοι έχουμε τα ίδια, αλλά με την έννοια ότι όλοι έχουμε τις ίδιες ευκαιρίες σε όλα. Άλλο, αν αυτές τις ευκαιρίες δεν μπορούμε να τις εκμεταλλευτούμε όλοι με τον ίδιο τρόπο. Υπάρχουν τριών ειδών ισότητες: α) η αλγεβρική. Σ' αυτή την ισότητα όλοι οι άνθρωποι παίρνουν τα ίδια ανεξάρτητα από την προσφορά τους. β) η γεωμετρική. Σ' αυτήν οι άνθρωποι παίρνουν ανάλογα με την προσφορά τους και γ) η αρμονική. Σ' αυτήν οι άνθρωποι παίρνουν ανάλογα με τις ανάγκες τους. Όταν ένα καρβέλι ψωμί μοιράζεται σε ίσα κομμάτια σε μερικούς ανθρώπους και άλλοι απ' αυτούς χορταίνουν και άλλοι λόγω της φύσης τους μένουν πεινασμένοι, αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ισότητα. Και βέβαια η ισότητα στη φτώχεια και την ένδεια δεν έχει νόημα. Στη δημοκρατία εφαρμόζεται η δεύτερη ισότητα, η οποία δε σημαίνει ισοπέδωση. Σημαίνει να δίνεις τα ίσα στους ίσους και άνισα στους άνισους.
- ☞ Έχουμε πράγματι όλοι τις ίδιες ευκαιρίες;
- ☛ Πρέπει να έχουμε τις ίδιες ευκαιρίες παντού. Πρέπει να δίνεται η δυνατότητα καταρχήν σε όλους να μορφώνονται και να γίνονται ικανοί και στην πράξη να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες. **Για να αποδώσει ένας λαός ανάλογα με τις δυνατότητές του, πρέπει να δημιουργήσει μηχανισμούς πολιτικοποίησης των ικανοτήτων του.** Βέβαια στην πράξη δεν είναι τα πράγματα ιδανικά. Κι αυτό οφείλεται σε αδυναμίες της δημοκρατίας. Κι αυτό είναι το μεγάλο στοίχημα που πρέπει να κερδίσουμε: να βελτιώσουμε τη δημοκρατία και να εφαρμόζονται οι αρχές της, συμμετέχοντας οι πολίτες ενεργά σ' αυτήν. **Γιατί όταν σιωπούν οι μετριοπαθείς, τότε κυβερνούν οι ακραίοι.** Η φύση είναι καπιταλιστική, δε μοιράζει τις ικανότητες και τις δεξιότητες ίσα. Η ανομοιότητα των ανθρώπων είναι έργο της φύσης, ενώ η ισότητα των νόμων έργο των ανθρώπων. Η φύση

δε γνωρίζει τη λέξη «οίκτος», μόνο τη λέξη «πρέπει». Ο νόμος προσπαθεί να διορθώσει σφάλματα της φύσης. Βέβαια μία αδυναμία της δημοκρατίας μας είναι η μη απόλυτη εφαρμογή της ισονομίας. **Η ισονομία εξακολουθεί να αποτελεί όνειρο και στόχο για τη δημοκρατία. Στην πραγματικότητα όμως αλίσκεται από την ισχύ και το χρήμα.** Πώς είναι δυνατόν ένας φτωχός, που δεν μπορεί να πληρώσει ένα δικηγόρο, να αντιμετωπίσει δεκάδες ειδικούς και ικανούς δικηγόρους, όταν έχει μια αντιδικία με μία τράπεζα;

- ☞ Μπορούν όλα αυτά να γίνουν με ειρηνικό τρόπο;
- ◆ Μπορεί. Η Αθήνα δε γνώρισε την τεραστίων διαστάσεων επανάσταση, όπως η Γαλλία, η Ρωσία και άλλες χώρες. Αλλά είχε πολλές διαδοχικές επαναστάσεις, που ωθούσαν το τρένο της δημοκρατίας προς την τελειοποίησή του και το επανέφεραν στις ράγες του, όταν αυτό εκτροχιαζόταν. Και το βοηθούσαν, όταν αυτό κινδύνευε να εκτροχιαστεί. Πρέπει η προώθηση προς την τελειότητα της δημοκρατίας να γίνεται με συνεχείς μικρές επαναστάσεις. Με συνεχείς αθόρυβες βελτιώσεις, χωρίς θριάμβους και τυμπανοκρουσίες, έτσι ώστε να ωριμάζουν στη σκέψη των ανθρώπων, που θα ζήσουν μ' αυτήν, **το πλαίσιο και η κατανόησή του να έχουν μικρή διαφορά φάσης.** Τα πάντα στον άνθρωπο εξελίσσονται. Η ικανότητα αφομοίωσης νέων τεχνολογιών, νέων ιδεών, νέων τρόπων και συνθηκών αντιμετώπισης της δημοκρατίας και της ζωής είναι δεδομένη. Μόνο που ίσως σε στιγμές που οι αλλαγές τρέχουν ταχύτερα από την εξέλιξη των γνωστικών ανθρώπινων οργάνων, υπάρχει πρόβλημα προσαρμογής. Αλλά είναι θέμα χρόνου για να λυθεί αυτό το πρόβλημα. **Γιατί ο άνθρωπος θα αναπτύξει πάλι τους απαραίτητους μηχανισμούς και θα καλύψει τη διαφορά φάσης της αφομοιωτικής του ικανότητας από τις επιστημονικές προόδους.**

Αλλιώς θα φέρουν την αντίδραση και τη ρήξη με αποτέλεσμα την οπισθοδρόμηση. Η διαφορά των ιδεολογιών είναι θέμα ταχύτητας. Η κοινωνία δεν είναι σταθερή και κινείται με μία ταχύτητα, που εκφράζει τη μέση πνευματική και ιδεολογική ταχύτητα των μελών της. Όταν ένα κόμμα δεν ακολουθεί αυτή την

ταχύτητα και την πρόοδο και προσπαθεί να την επιβραδύνει, λέγεται συντηρητικό. Όταν κινείται πιο γρήγορα, λέγεται προοδευτικό. Στην πραγματικότητα και τα δύο αυτά κόμματα δρουν άκαιρα και αναντίστοιχα προς την κοινωνία. Το κόμμα που έχει την ίδια ταχύτητα με την κοινωνική πρόοδο είναι το σύγχρονο κόμμα και αυτό που επιτελεί στο ακέραιο το καθήκον του. Αυτό το αποκαλούμε «μεσαίο χώρο». Βέβαια υπάρχει και η άποψη ότι όποιος κατέχει την εξουσία ή ευνοείται από αυτήν γίνεται συντηρητικός. Όποιος προσπαθεί να πάρει την εξουσία ή θεωρεί τον εαυτό του αδικημένο γίνεται προοδευτικός. Δηλαδή όποιος είναι καβάλα στο άλογο είναι συντηρητικός, όποιος πάει με τα πόδια είναι προοδευτικός.

- ☞ Η κόπωση και το χάσιμο της ελπίδας για αλλαγή μιας κατάστασης οδηγούν στην απάθεια ή στον εξτρεμισμό;
- ☞ Και στο ένα και στο άλλο. Σήμερα οι πολιτικοί μας κατάφεραν να πείσουν το λαό να μην ασχολείται με την πολιτική. Αυτό πράγματι είναι οπισθοδρόμηση και υποβιβασμός της δημοκρατίας. Άρα και οι πολιτικοί αυτού του είδους είναι αντιδραστικοί κι ας καμαρώνουν για τη δημοκρατικότητά τους.
- ☞ **Όταν διαμορφώνουμε τις συνθήκες και την πολιτική μιας χώρας, ώστε να παράγει φτωχούς, δεν είναι υποκρισία μετά να κάνουμε τους φιλόπτωχους;**
- ☞ Τα κόμματα που επιβιώνουν από τη δυστυχία του λαού είναι επόμενο να επιδιώκουν τη δυστυχία του λαού. Μερικοί πολιτικοί είναι τόσο φιλόπτωχοι, που κάνουν τα πάντα, για να παράγουν φτωχούς, γιατί δεν μπορούν να ζήσουν πολιτικά χωρίς αυτούς. Και μερικές κυβερνήσεις επιδίδονται με μαεστρία σ' αυτού του είδους το σπορ. Σου λέει, όσους περισσότερους φτωχούς έχουμε, τόσο πιο πολύ μεγαλώνει η βάση της εκλογικής μας πελατείας. Πρέπει να σκεφτούμε όμως ότι η οικονομική κατάπτωση έχει μία δίδυμη αδελφή, την εξαχρείωση των ηθών, την εξαχρείωση της ανθρώπινης φύσης. Όσο πιο βαθιά είναι η οικονομική ανέχεια, τόσο πιο βαθιά αυτή σκάβει στην ψυχή του ανθρώπου και τόσο πιο έντονα ξεφυτρώνουν τα άγρια ένστικτα της αυτοσυντήρησης και της εξαχρείωσης. **Η ηθική είναι το πιο λεπτεπίλεπτο προϊόν της ανθρώπινης**

σκέψης. Γι' αυτό και πεθαίνει πρώτη, όταν το σώμα δεν τρέφεται. Κι όταν πεθάνει η ηθική ενός λαού, συμπαρασύρει στην αφάνεια την αξιοπρέπεια, τη δικαιοσύνη και τελικά τη δημοκρατία. Οι εξεγέρσεις δεν είναι καρπός μόνο της φτώχειας, αλλά είναι παιδιά της συνύπαρξης της φτώχειας και του πλούτου. Όταν ο φτωχός υποφέρει και βλέπει τον πλούσιο να σπαταλά, τότε εξεγείρεται, επαναστατεί. Η φτώχεια είναι το αναμμένο σπύρτο, ο πλούτος η βενζίνη και η συνύπαρξή τους παράγει έκρηξη. **—Ο πιο ταπεινωτικός, εξευτελιστικός και επώδυνος θάνατος είναι αυτός που προέρχεται από την πείνα—.** Δεν πρέπει να καταδικάζεται ο λαός στο θάνατο από την πείνα. Αυτό εξευτελίζει όλη την κοινωνία και δεν ωφελεί κανέναν. Δεν πρέπει να ακολουθήσουμε προγράμματα που καταστρέφουν την ελληνική γεωργία και να εξαρτάται η διατροφή μας αποκλειστικά από εισαγωγές αγροτικών προϊόντων, γιατί τότε θα καταστεί η Ελλάδα δέσμια των κρατών που παράγουν τρόφιμα. Και αυτή η εξάρτηση θα είναι πιο οδυνηρή και καταπιεστική από τα πιο ισχυρά και τρομακτικά όπλα.

- ☞ Ποιος είναι ο πρωταρχικός σκοπός και στόχος της δημοκρατίας;
- ☞ Σκοπός της δημοκρατίας είναι η ομαλή λειτουργία του κράτους με τη συμβολή όλων των πολιτών. Στόχος η εφαρμογή αρχών και νόμων, που να δίνουν στον άνθρωπο την ασφάλεια και την ευημερία. Μέσα είναι η παιδεία και η δια βίου αλληλεπίδραση των πολιτών. Βέβαια όλα είναι εξαρτώμενα και σχετικά από το λαό, το κλίμα στο οποίο ζει, την ιστορία του και το εκπολιτιστικό στάδιο που βρίσκεται. «Ποια είναι η πιο σημαντική γνώση στον άνθρωπο»; Ρώτησε ο δάσκαλος τους μαθητές του. Και είπε ο πρώτος: «η γνώση του αρμέγματος, γιατί, αν δεν την έχεις, δεν θα ανατραφούν σωστά τα παιδιά». Ο δεύτερος είπε: «να ξέρεις να καλλιεργείς τα χωράφια, γιατί, αν δεν έχεις αυτή την γνώση, οι άνθρωποι θα πεθαίνουν από την πείνα». Και ο τρίτος: «να ξέρεις να κολυμπάς, γιατί ο πατέρας μου δεν ήξερε κολύμπι και πνίγηκε». Όλα λοιπόν είναι σχετικά.

- ☞ Όλα είναι σχετικά. Όταν εσύ μπροστά στο τζάκι απολαμβάνεις τη φωτιά, σκέψου αν την απολαμβάνουν το ίδιο ευχάριστα τα σκουλήκια που καίγονται στα ξύλα.
- ☞ Εκεί όπου πέφτει η φωτιά, εκεί καίει, αυτούς που χτυπάει, αυτοί πονούν. Όσοι είναι σε απόσταση ασφαλείας, απολαμβάνουν το θέαμα.
- ☞ Υπάρχουν πολλοί επικριτές της αθηναϊκής δημοκρατίας με το επιχείρημα ότι δε συμπεριέλαβε στους κόλπους της τους δούλους και τις γυναίκες. Είναι αυτό μια σημαντική αντίφασή της;
- ☞ Φαίνεται με τα σημερινά δεδομένα ως αντίφαση. Είναι δύσκολο σήμερα μετά από 2.500 χρόνια και περισσότερο να κρίνουμε καταστάσεις και συνθήκες εκείνης της εποχής. Τότε γεννήθηκε η ιδέα της δημοκρατίας και δεν μπορούσε να τελειοποιηθεί αμέσως. Προσπαθούσε λοιπόν μέσα από τα λάθη και τις ατέλειές της να περπατήσει σε άγνωστους δρόμους με συνεχείς βελτιώσεις και τροποποιήσεις, για να φτάσει στην τελειότητα. Δεν είχε λοιπόν σαν πρωταρχικό στόχο αυτό που σήμερα φαίνεται τρομερό, αλλά την εδραίωσή της. Και σήμερα ενοχλούν πάρα πολλές αδυναμίες της δημοκρατίας, δεν είμαι όμως βέβαιος αν θα μπορούσαν οι σοφοί της εποχής μας να δώσουν μία δημοκρατία ιδανική για τους ανθρώπους της εποχής μας. Γιατί, για να εφαρμοστεί ένα σύστημα, δεν αρκεί μόνο να είναι τέλειο, αλλά οι άνθρωποι που θα το εφαρμόσουν να το καταλάβουν και να το αγαπήσουν. **Αν οι άνθρωποι δε φτάσουν στο επίπεδο που να μπορούν να κατανοούν τη μορφή και τη φιλοσοφία ενός συστήματος, δεν μπορούν να το εφαρμόσουν.** Σκέψου πώς θα φαίνεται η σημερινή δημοκρατία ύστερα από χίλια χρόνια, που θα έχει βελτιωθεί και τροποποιηθεί σε σημεία που δεν τα φανταζόμαστε σήμερα.
- ☞ Πες μου ένα σημείο που πρέπει να βελτιωθεί η δημοκρατία.
- ☞ Σήμερα εκτός από τη νόμιμη κρατική εξουσία και παράλληλα μ' αυτή δημιουργούνται και άλλα ισχυρά κέντρα εξουσίας, που έχουν τις ρίζες τους στο εξωτερικό ή στο εσωτερικό. Ας πούμε, πολυεθνικές, Μ.Μ.Ε., μαφία, κ.λπ. που μπορούν κάθε

στιγμή να στρεβλώσουν και να επηρεάσουν την κυβερνητική εξουσία, δηλαδή τη θέληση του λαού. Άρα έχουμε νόθα δημοκρατία. Αυτά πιστεύω πως θα βελτιωθούν στο μέλλον μαζί με εκατοντάδες άλλες αδυναμίες σε τέτοιο σημείο, που οι άνθρωποι της εποχής εκείνης θα λένε ότι εμείς είχαμε ατελή δημοκρατία.

- ☞ Νομίζω ότι η ελευθερία και η δημοκρατία είναι δύο όψεις του αυτού νομίσματος.
- ☞ Η δημοκρατία έχει σαν πηγή δύναμης την ελευθερία της έκφρασης, του λόγου και τρέφεται απ' αυτήν, αφού έτσι παράγονται οι ιδέες. Η ελευθερία του πνεύματος δε θα είχε την αξία που πρέπει χωρίς την ελευθερία του λόγου. Θα ήταν σα να παράγουμε εξαιρετικά προϊόντα και να σαπίζουν, γιατί δε διατίθενται στην αγορά. Υπάρχουν πολλές πρακτικές δυσκολίες μέσα στις οποίες ασφυκτιά η ελευθερία. Θέλω, ας πούμε, να είμαι ελεύθερος κι όχι ενταγμένος σε ένα κόμμα. Να μπορώ να λέω τη γνώμη μου έξω από κομματικά πλαίσια. Από ποιο όμως βήμα θα ακουστώ; Αφού για να σου δώσουν βήμα, σου ζητούν κομματική ταυτότητα. Αφού οι περισσότεροι δημοσιογράφοι είναι δέσμιοι οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων και δεν έχουν τη δυνατότητα να εναντιωθούν στο κατεστημένο, πώς να ακουστώ; Αφού και οι δημοσιογράφοι που κάνουν τη δική τους επανάσταση, την άλλη μέρα πηγαίνουν στα σπίτια τους. Νομίζω πως η πιο ταπεινωτική έκφραση για ελεύθερους πολίτες είναι «εγώ ανήκω σ' αυτό το κόμμα». **Οι εθελοντές σκλάβοι, οι εγκλωβισμένοι σε συμφέροντα και υποχρεώσεις εκτρέφουν εσωστρεφείς κομματικές ιδεολογίες, καλλιεργούν και διαιωνίζουν εχθρότητες και συμμετέχουν στη διατάραξη της γαλήνης του τόπου. Ο λόρδος Χάλιφαξ σημειώνει: «η άγνοια κάνει τους ανθρώπους να μπουν σε ένα κόμμα και η ντροπή τους εμποδίζει να βγουν από αυτό».** Η ψυχή του έθνους μας είναι η νεολαία. Δεν πρέπει να κάνουμε τους νέους μας εθελοντές σκλάβους των κομμάτων, γιατί έτσι θα χάσουμε την ψυχή μας. Ελπίζω ότι στη μελλοντική δημοκρατία δε θα υπάρχουν κόμματα.
- ☞ Ποιοι είναι οι βασικοί εχθροί της δημοκρατίας;

- ❖ Ελευθερία σημαίνει ότι έχω το δικαίωμα να πω τη γνώμη μου χωρίς συνέπειες και φόβο, αλλά σημαίνει επίσης ότι έχω το δικαίωμα να ακούσω και τη γνώμη των άλλων και να ενημερωθώ για τα γεγονότα χωρίς παράσιτα, χωρίς αλλοιώσεις, χωρίς παρεμβολές και τροποποιήσεις. Άμεσα, χωρίς μεσο-λαβητές πολιτικών σκοπιμοτήτων, χωρίς τον έλεγχο της εξουσίας. **Η ελευθερία σκλαβώνεται από το φόβο αντιποίνων, την απόλυση από την εργασία, την πίεση, τον εκβιασμό, τη συκοφαντία, τη δημιουργία αδιεξόδων, τις υποσχέσεις, τις απειλές, τις δωροδοκίες.** Πλούσια λοιπόν η φαρέτρα των βιαστών της ελευθερίας και βέβαια της δημοκρατίας.
- ❖ Στον εναγκαλισμό πολιτικής και οικονομικών συμφερόντων, ποιος κάνει το πρώτο βήμα και ποιος έχει το πάνω χέρι;
- ❖ Η έκφραση θα ήταν πιο σωστή, αν είχε τη διατύπωση: ποιος έκανε το πρώτο βήμα; Σήμερα έχουν όλα ρυθμιστεί. Το παιχνίδι παίζεται με κανόνες και νόμους. Απλώς κάθε φορά στη μία ή την άλλη πλευρά μπαίνουν καινούριοι παίχτες, οι οποίοι δεν έχουν τη δυνατότητα και το περιθώριο να βάζουν δικούς τους όρους. Μετέχουν απλώς και καρπούνται τα δικαιώματα της διαπλοκής. Τόσο απλά τόσο φυσιολογικά που θεωρείται έγκλημα η διατάραξη αυτής της σχέσης και η ποινή είναι η αποβολή από το παιχνίδι, ο αφορισμός και η καταδίκη στην αφάνεια. **Και βέβαια είναι προφανές πως, όταν η οικονομική δύναμη γίνει κατά πολύ ισχυρότερη από την πολιτική, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος της ολοκληρωτικής καθυπόταξης της πολιτικής στην οικονομική δύναμη.**
- ❖ Η πολιτική γίνεται σήμερα με υψηλούς και λεπτούς χειρισμούς. Αυτό σημαίνει ότι χρειάζονται οι ειδικοί για τις ειδικές περιπτώσεις, όπως είναι η διεθνής διπλωματία, η υπογραφή διεθνών συμβάσεων κ.λπ. Πρέπει λοιπόν να δίνεται εξουσία στους διπλωμάτες;
- ❖ Ασφαλώς πρέπει να δίνεται εξουσία, όχι μόνο στους διπλωμάτες αλλά και σε όλους εκείνους που ενεργούν για λογαριασμό της πατρίδας. Ο στρατηγός στον πόλεμο πρέπει να έχει εξουσία, για να χειρίζεται με ευχέρεια τα του πολέμου. Όχι βέβαια υπέρμετρη εξουσία για να χειρίζεται, ας πούμε, τη

διαπραγμάτευση για ειρήνη. Όλοι όμως αυτοί που έχουν εξουσία πρέπει να ξέρουν ότι δεν είναι μόνιμοι αλλά ανακλητοί.

- ☞ Οι παραδόσεις και η ιστορία ενός λαού είναι συνδεδετικοί κρίκοι του λαού με τη δημοκρατία. Μέσα σ' αυτά υπάρχουν οι δημοκρατικές καταβολές. Γι' αυτό η ιστορία ενός λαού πρέπει να διδάσκεται με ζήλο, να θεωρείται πολύτιμο περιουσιακό στοιχείο και να μην κρύβεται σε λαούς βέβαια που βίωσαν ιδιαίτερα τη δημοκρατία.
- ☞ Η ιστορία είναι πολύτιμος σταθεροποιητικός παράγοντας της δημοκρατίας και κυρίως σε λαούς που την έζησαν και μεγαλούργησαν μ' αυτήν. Το ίδιο και η γλώσσα, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα. Αυτά αποτελούν το τσιμέντο που δένει την οικοδομή του έθνους. **Οι παραδόσεις όμως είναι σαν τα ψάρια που, για να τα φας, πρέπει πρώτα να τα καθαρίσεις από τα αγκάθια τους.** Και οι παραδόσεις έχουν πολλά αγκάθια, όπως και τον ξένο πολιτισμό δεν τον καταπίνουμε σαν αμάσητο φρούτο, γιατί θα καταστρέψει το πνευματικό μας στομάχι. Αλλά τον καθαρίζουμε, τον απαλλάσσουμε από τα επιβλαβή του στοιχεία και το μασούμε σιγά-σιγά, λίγο-λίγο, για να μπορέσει να τον απορροφήσει ο δικός μας πολιτισμός.
- ☞ Αν θα μπορούσε να μετρηθεί η ικανότητα κρίσης κάθε πολίτη και η ψήφος του θα είχε την ανάλογη δύναμη, τότε σε καθολικά δημοψηφίσματα θα γίνονταν λιγότερα λάθη.
- ☞ Είπαμε πως η δημοκρατία έχει πολλές ατέλειες, μία από αυτές είναι ότι όλοι οι ψήφοι έχουν την ίδια δύναμη, την ίδια ισχύ και μετρούν το ίδιο στη διαμόρφωση του εκλογικού αποτελέσματος. Είναι αδύνατο όμως να γίνει διαφορετικά. Εκτός εάν έξω από κάθε παραβάν είχαμε και μια τελειοποιημένη ηλεκτρονική συσκευή, που θα αποτύπωνε στην ψήφο μας και την πνευματική μας ισχύ, η οποία θα έδινε και την ανάλογη ισχύ στην ψήφο μας. Υπάρχουν πολλές αδυναμίες της δημοκρατίας και πολλά περιθώρια και δυνατότητες βελτίωσής της. Νομίζω λοιπόν ότι είναι νόθευση της βούλησης μιας κοινωνίας η απόλυτη εφαρμογή του δικαιώματος της ψήφου. Γιατί, όταν

έχει το δικαίωμα ψήφου και ένας με αλλεπάλληλα εγκεφαλικά και χωρίς «σώας τας φρένας του» ψηφίζει, αλλοιώνει την πραγματική βούληση των υπολοίπων.

- ☞ Αυτό βέβαια είναι μία αδυναμία της δημοκρατίας. Όμως οι ενδογενείς ασθένειες της δημοκρατίας μπορούν να αυτοθεραπευθούν στους κόλπους της.
- ☞ Όταν μιλάμε για δημοκρατία, πρέπει να επεκτείνουμε τη σκέψη μας όχι μόνο στους κανόνες που τη διέπουν αλλά και στις απαραίτητες συνθήκες που μπορούν να την κάνουν λειτουργική.
- ☞ Αυτό προϋποθέτει οικονομική ανεξαρτησία, ενημέρωση, έλλειψη φόβου, απουσία της δημαγωγίας και της παραποίησης των γεγονότων. Όχι στους εκβιασμούς, όχι στις απραγματοποίητες υποσχέσεις, όχι στην εξάρτηση. Και βασικά **απεξάρτηση από τα πολιτικά πάθη.**
- ☞ Εάν ο πολίτης δεν αποκτήσει γνώση της βαθύτερης έννοιας της δημοκρατίας αλλά και των καθημερινών προβλημάτων και συνθηκών, δεν μπορεί να έχει καθαρή γνώμη, απαλλαγμένη από σκοπιμότητες και άρα η δύναμη της ψήφου του ίσως συναινεί προς λανθασμένες πολιτικές λύσεις.
- ☞ **Η σημερινή δημοκρατία είναι ψηφοθηρική, νόθα και γεμάτη νεοπλάσματα.**
- ☞ Και η αρχαία είχε πολλές αδυναμίες. Και όταν μιλάμε για θαύμα, εννοούμε βέβαια τη σύλληψη της ιδέας της δημοκρατίας, εννοούμε ότι μας καθόρισε μια ρότα και μια αρχή.
- ☞ Για να γεννηθεί αυτό το θαύμα, κοιλοπόνεσε κυρίως η μεσαία τάξη της Αθήνας, οι έμποροι, βιοτέχνες, μικροί παραγωγοί, ναυτικοί κ.λπ. Την ξεγέννησαν όμως φωτισμένοι ηγέτες, οι οποίοι την ανάθρεψαν, της έδωσαν θεωρητική βάση και την ανάδειξαν. Τη σταθεροποίησαν δε στη συνείδηση οι φιλόσοφοι, ποιητές, λογοτέχνες κ.λπ.
- ☞ Και βέβαια, ήταν σε συνεχή παρακολούθηση, σε συνεχή «ανάκριση», επανεξέταση και επαναπροσδιορισμό. Προσπαθούσαν όλοι, από τους απλούς πολίτες μέχρι τους φιλοσό-

φους, να εντοπίσουν τα μειονεκτήματα, τα προτερήματα και τις αξίες της.

- ☞ Και βέβαια σε όλα αυτά συνετέλεσαν τα μέγιστα οι Ίωνες σοφιστές, οι θεωρητικοί του υλισμού, που με τόλμη και έρωτα στην ανακάλυψη προσπαθούσαν καταρχήν να λύσουν τα άμεσα προβλήματα της καθημερινότητας. Και πηγαίνοντας από το ειδικό στο γενικό έβαλαν βάσεις για παγκοσμίου εμβέλειας θεωρίες και προτάσεις.
- ☞ Γι' αυτό η αρχαία Ελλάδα είναι το παλαιοπωλείο όλων των πολιτευμάτων. Πάντα, εάν κάποιος θέλει να βρει τις αρχές ενός πολιτεύματος, ανατρέχει στην Ελλάδα και βρίσκει τις αρχές αυτού του πολιτεύματος στην αρχαία ελληνική βιβλιογραφία. Ο Νίτσε συμβουλεύει και εκφράζει την ελπίδα να μάθουν οι Γερμανοί να ιδιοποιούνται εκείνες τις βασικές αρχές της ερμηνείας του κόσμου, τις οποίες επινόησε το ελληνικό πνεύμα. **«Οι Έλληνες είναι οι μοναδικοί θεμελιωτές της ευρωπαϊκής φιλοσοφικής παράδοσης»**, μας λέει.
- ☞ Ναι, όταν αρχίζεις να σκέφτεσαι τα προβλήματα, αρχίζουν και τα βήματα για την επίλυσή της.
- ☞ Εξάλλου η δημοκρατία ακολουθεί εξελικτική πορεία για το λόγο αυτό, γιατί λύνει συνέχεια προβλήματά της. Δεν εφαρμόζονται δηλαδή από την πρώτη μέρα όλοι οι θεσμοί της, που στο κάτω κάτω είναι εντελώς άγνωστοι. Αλλά στην πορεία της διαπιστώνονται συνεχείς ατέλειες και αδυναμίες και διορθώνονται. Έτσι, μαζί με την εξέλιξη της δημοκρατίας εξελίσσονται και οι δημοκρατικές ιδέες και οι δημοκρατικές νοοτροπίες, οι δημοκρατικές σκέψεις και βελτιώνονται οι τρόποι αντιμετώπισης και λύσης των προβλημάτων της. Εξάλλου στα πρώτα της βήματα, όπως είπαμε, η δημοκρατία δεν ήταν τόσο πλατιά, ήταν όμως βαθιά και ποιοτική. **Το να πλαταιίνει ήταν θέμα χρόνου, το να βαθιάινει ήταν θέμα ιδιοφυΐας και οξυδερκούς σύλληψης.**
- ☞ Έχω τη γνώμη ότι, όταν οι άνθρωποι ομαδοποιούνται ή συγκεντρώνουν υπερβολικά μεγάλα πλούτη, δρουν σε βάρος της δημοκρατίας.

- ⇒ Οι άνθρωποι ενώνονται σε ομάδες, όταν νιώθουν αδύναμοι ή όταν έχουν σκοπό να καταλάβουν την εξουσία ή όταν θέλουν να πετύχουν ιδιαίτερα κέρδη σε βάρος της ολότητας. Γι' αυτό οι ομαδοποιήσεις δεν μπορούν να έχουν ηθικό υπόβαθρο, αν και μερικές φορές είναι δίκαιες. Όμως κάθε ομάδα ανθρώπων που γεννιέται με σκοπό την αλληλοβοήθεια και την άνοδό της σε βάρος της ολότητας είναι επικίνδυνη. **Τα κόμματα δεν μπορούν να αποτελούν εξαίρεση αυτού του κανόνα.** Είναι λοιπόν αναγκαίο κακό για τα σημερινά δεδομένα. Ίσως αύριο να είναι άχρηστα και να αντικατασταθούν από άλλους τρόπους διακυβέρνησης στη δημοκρατία τρίτης γενιάς, στην οποία θα καταλήξει η σημερινή δεύτερης γενιάς δημοκρατία. Μέχρι τότε ας γίνουν τουλάχιστον πιο δημοκρατικά κι ας πάψουν να έχουν τη μορφή Α.Ε. με πλειοψηφικά πακέτα, κληρονόμους ισχυρών πολιτικών προσώπων. Οι ομαδοποιήσεις αποτελούν «θρομβώσεις στο αίμα της δημοκρατίας». Στη δημοκρατία κάθε υπερβολή είναι επικίνδυνη και επιζήμια. **Επικίνδυνη όμως είναι κυρίως η υπερβολική συγκέντρωση εξουσίας ή πλούτου. Ο πλούτος και η εξουσία είναι οι πιο αλάνθαστοι κριτές του ανθρώπινου χαρακτήρα και πρέπει να είναι κάποιος σοφός, για να μείνει ανεπηρέαστος από τα θέλητρά τους.**
- ⇒ Αυτό συμβαίνει και μεταξύ των κρατών. Όταν ένα κράτος συσσωρεύει υπερβολική στρατιωτική δύναμη, αναζητά την ευκαιρία να τη χρησιμοποιήσει. Εάν οι συνθήκες δεν είναι κατάλληλες και αποτύχει να δημιουργήσει για το σκοπό αυτό ευνοϊκές συνθήκες, τότε χρησιμοποιεί, όσο μπορεί, αυτή τη στρατιωτική του δύναμη στο εσωτερικό του κράτους. Το ηθικό έρεισμα του κράτους για τη χρήση εξαναγκασμού, βίας και κυρώσεων σε βάρος του ατόμου είναι η αυτοπροστασία του. Τι γίνεται όμως; Οι τερατώδεις και παντοδύναμοι κρατικοί μηχανισμοί, παρεκτρεπόμενοι από την ηθική και το δίκιο κι έχοντας τη δυνατότητα της προβολής φανταστικών κινδύνων, στο όνομα αυτής της αυτοπροστασίας καταπιέζουν το άτομο και το παραδίδουν ανήμπορο στην τυραννικά εξαπατημένη κοινή γνώμη.

- ❖ Ο φόβος του μέλλοντος κι η έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των ανθρώπων και κρατών δικαιολογούν το σκληρό και ατέρμονα αγώνα συσσώρευσης δύναμης και πλούτου. Όταν οι συνθήκες ευνοήσουν, οι άνθρωποι συγκεντρώνουν πλούτη και αγαθά που δεν είναι σε θέση να καταναλώσουν. Άρα αυτά που αποκτούμε δεν είναι τελικά δικά μας, «δικά μας είναι μόνο αυτά που μπορούμε να απολαύσουμε».
- ☞ Δεν ξέρω αν υπάρχουν σαρκοφάγα που τρώνε το σώμα τους. **Αλλά η Αθήνα μπορεί να θεωρηθεί σαν το κεφάλι της Ελλάδος που κατασπαράζει το σώμα της.** Συμφωνείς;
- ❖ **Η πρωτεύουσα είναι μοναδική περίπτωση κεφαλιού που τρώει το σώμα του.**
- ☞ Είναι πρόοδος να κατανοήσουμε ότι σε πολλά σημεία δεν πρέπει να κάνουμε αλλαγές. Και εξυπνάδα να βρίσκουμε αυτά τα σημεία.
- ❖ Οι Έλληνες αγκιστρωμένοι στο συναισθηματισμό τους και το παρελθόν γίνονται εύκολα θύματα της πολιτικής απάτης και της πλάνης. Η σταθερότητα σε ιδέες, όταν τα πάντα αλλάζουν, αντιστοιχεί σε οπισθοδρόμηση. Δεν κάνουμε όμως αλλαγή για την αλλαγή. Ένα κόμμα δεν αρκεί να είναι μόνο κόμμα εξουσίας αλλά και ηθικής και δικαίου. Αν λοιπόν είναι λίγοι οι ηθικοί και δίκαιοι και το κόμμα δεν μπορεί να κυβερνήσει, πρέπει να γίνει αγώνας για να γίνουν πολλοί. Αυτή είναι η μέγιστη προσφορά.
- ☞ **Η ελευθερία είναι δυνατό ποτό και, αν δε μάθεις να το πίνεις από μικρός, σε μεθά και σε ρεζίλευει μεγάλο.**
- ❖ **Πράγματι, το κρασί της ελευθερίας κάνει βάρβαρο και ανεξέλεγκτο μεθύσι, αν δε μάθεις να το πίνεις από μικρός.** Αν το πουλάκι μεγαλώσει στο κλουβί και το αφήσουμε ελεύθερο με ανοιχτή την πόρτα και είναι τυχερό και δεν το φάνε οι γάτες, θα επιστρέψει πάλι στο κλουβί. Η ελευθερία πρέπει να γίνει κτήμα του πολίτη από μικρή ηλικία, πρέπει να μεγαλώσει μ' αυτή, για να του γίνει συνείδηση, να τη θεωρεί δεδομένη αλλά και να την εκτιμά. Η παιδεία πρέπει να μπολιάσει την ανθρωπινή ψυχή και το νου με νέα ένστικτα, νέες συνήθειες, νέα συ-

στήματα σκέψης και να τα ενισχύσει, ώστε να αναπτυχθούν και να γίνουν ικανά να μαράνουν όσα απ' τα παλιά είναι επιζήμια για την ελευθερία και την ευημερία της ανθρωπότητας. Οι έννοιες «ελευθερία» και «ασφάλεια» έχουν μεταξύ τους μια φυσική εχθρότητα, είναι ανταγωνιστικές. Η απόλυτη επικράτηση της ελευθερίας πολλές φορές γίνεται σε βάρος της ασφάλειας. Και η επικράτηση της ασφάλειας σε βάρος της ελευθερίας. **Χρειάζονται λεπτές ισορροπίες, για να απολαμβάνουμε την ελευθερία χωρίς να χάσουμε την ασφάλειά μας. Η ελευθερία και τα δικαιώματα ενός πολίτη δεν αναιρούν την ελευθερία και τα δικαιώματα των άλλων πολιτών.**

☞ Οι ιδέες και οι πρακτικές που εφαρμόζονται αιώνες τώρα, έχουν αποκτήσει τέτοια ισχυρά πιστοποιητικά αλήθειας και σοφίας, που έγιναν απόρρητοι πύργοι. Δεν μπορείς να αμφισβητήσεις ορισμένες από αυτές, έστω κι αν δεν είναι σωστές, χωρίς τον κίνδυνο να θεωρηθείς αιρετικός με όλες τις εξ' αυτού συνέπειες. Οι προοδευτικές ιδέες, όταν επικρατήσουν και εδραιωθούν, γίνονται συντηρητικές.

☞ Για να προχωρεί μπροστά η ανθρωπότητα, καμία ιδέα δεν πρέπει καταρχήν να θεωρείται αιρετική, να θεωρείται ταμπού. Όποια ιδέα γεννοβολά, οποιοσδήποτε πολίτης πρέπει να μπαίνει άνετα κι ελεύθερα στο διυλιστήριο της κρίσης, της αμείλικτης πραγματικότητας, να απορρίπτεται ή να προωθείται στη σοφία της εφαρμογής και από εκεί στην εφαρμογή ή την απόρριψη. Η σημερινή πολιτική κατάσταση της χώρας βρίσκεται σε δυσκολία, **γιατί δεν παράγει νέες ιδέες και δεν μπορεί να αφομοιώσει τις παλιές.** Και βέβαια η βασική ικανότητα του πολιτικού δεν έγκειται στο να μπορεί να βάζει καινούριες ετικέτες σε παλιά εμπορεύματα και να τα πουλάει για καινούρια, αλλά να παράγει καινούρια εμπορεύματα. Πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Όταν απομένουμε από ιδέες σφριγηλές και γοητευτικές, ανακράζουμε σαν τον Αρχιμήδη: «εύρηκα, εύρηκα νέες ιδέες». Θα είμαστε πιο συνεπείς με την αλήθεια, ίσως σε ζώνη ασφαλείας από την ειρωνεία και την ταπείνωση, εάν πούμε: ξαναζωντανεύουμε τις ιδέες των αρχαίων Ελλήνων. Γιατί πίσω από τις σύγχρονες ιδέες δε δυσκολευόμαστε να διακρίνουμε σα γεννήτορες τους Έλληνες.

- ☞ Πάντα υπάρχει σύγκρουση μεταξύ νόμου και ηθικής. Γιατί αυτές οι δυο αξίες έχουν διαφορετική ταχύτητα και διαφορετικό ποσοστό απορρόφησης. Όταν η ηθική αλλάζει και βρίσκεται σε διαφορετική φάση, δεν αλλάζει μαζί και ο νόμος, αλλά με υστέρηση ή και αντίστροφα.
- ☞ Πράγματι, η ηθική και ο νόμος δεν αλλάζουν μαζί. Πολλά πράγματα που παλιά τα θεωρούσαν ηθικά σήμερα είναι ανήθικα και αντιστρόφως. Ο νόμος προσπαθούσε πάντα να καλύψει το κενό που άφηνε η πραγματικότητα. **Είναι βέβαια γεγονός ότι, όταν σε ένα κράτος το επίπεδο των υποκειμενικών συνειδήσεων ανεβαίνει, τότε το επίπεδο των αναγκαστικών ρυθμίσεων υποχωρεί.** Με άλλα λόγια, είναι προτιμότερο να ανεβάσουμε την ηθική και όχι να κάνουμε πιο σκληρούς τους νόμους. Ασφαλώς οι διαφωνίες ακόμα και οι διαξίφισμοί είναι παράγοντες σταθεροποιητικοί και ενδεικτικοί μιας υγιούς δημοκρατίας. Αλλά οι φατρίες και οι κλίκες που δημιουργούνται στους κόλπους των κομμάτων, που έχουν σκοπό την ανάδειξη ηγετικών ομάδων, είναι και αντιδημοκρατικές και επιζήμιες, ανήθικες και φθοροποιές της προόδου δυνάμεις. Κάθε φορά που τίθεται στο τραπέζι ενός κόμματος ή στη βουλή ένας νόμος, πρέπει να συζητείται σαν αυτοτελής ιδέα και όχι με βάση το ποιος την έθεσε και σε ποια πτέρυγα ανήκει.
- ☞ Οι πολιτικές συγκεντρώσεις είναι φιέστες, είναι πανηγύρια με ηθοποιούς και κομπάρσους.
- ☞ Στις πολιτικές συγκεντρώσεις δεν πάμε να ακούσουμε τις προτάσεις των ομιλητών, να τις κρίνουμε και να αποφασίσουμε, αλλά έχουμε αποφασίσει και πάμε, για να ακούσουμε επιχειρήματα, να στηρίξουμε την απόφασή μας, να τα έχουμε για τους αντιπάλους, αλλά κυρίως πάμε για να μας δουν, για να μπορούμε μετά τις εκλογές να ζητήσουμε τις εξυπηρετήσεις που θέλουμε.
- ☞ **Οι εκλογές έχουν θύματα και το πρώτο θύμα των εκλογών είναι η αλήθεια.** Αλλά παρόλο το άγχος που προκαλείται από τον προεκλογικό αγώνα, πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Να μην κατανήσουμε τις εκλογές δημοπρασία παροχών, να

μην αφοπλίσουμε το έθνος από την ηθική, την εντιμότητα και την αξιοπρέπεια, γιατί μας ενδιαφέρει η προκοπή του έθνους μας αλλά και η ηθική προκοπή του. Δε χρειάζονται διασπαστικές κορώνες που δηλητηριάζουν το πολιτικό κλίμα.

- ⇒ Πρέπει να θεσπιστεί **«το πολιτικό ποινολόγιο»**, πρέπει να υπάρχει απόλυτος σεβασμός γραπτών και άγραφων νόμων, πρέπει να έχουμε ελευθερία πολιτική, κοινωνική αλλά και προσωπική. Και σίγουρα δεν είναι σεβασμός της προσωπικής μας ελευθερίας η μόδα «των προσταυρομένων ψηφοδελτίων». Αποτελεί υποτίμηση και περιφρόνηση της αξιοπρέπειας, της λεβεντιάς και υπερηφάνειας του ελληνικού λαού αυτή η καταιγίδα των φακέλων που στέλνονται στα σπίτια με τα ψηφοδέλτια που έχουν το σταυρό προτίμησης. Θεωρούμε ότι ο λαός μας δεν έχει την ικανότητα να βάλει το σταυρό προτίμησης ο ίδιος και να νιώσει ότι είναι ελεύθερος να ψηφίσει όποιον αυτός διαλέγει και όχι αυτόν που του επιβάλλουν. **Είναι βασικό να υπάρχουν όρια. Και βασικότερο να υπάρχει σεβασμός αυτών των ορίων.** Αυτή η τακτική είναι εξαθλίωση της πολιτικής ζωής, είναι ταπείνωση, είναι κλοπή της θέλησης του πολίτη. Οι βουλευτές πρέπει να είναι δάσκαλοι των έργων, να σέβονται τη βαθύρριξη ελληνική λεβεντιά. Μ' αυτές τις διαβρωτικές ενέργειες πληγώνουμε τη δημοκρατία και αυτοταπεινωνόμαστε και αυτοεξευτελιζόμαστε. Ο εκτυφλωτικός κυνισμός των υποψηφίων δε σταματάει εδώ. Προχωρεί περισσότερο, φτάνουν στο σημείο οι υποψήφιοι να ανταλλάσσουν σταυρούς μεταξύ τους. «Έχω να σου δώσω 100 σταυρούς, πόσους μου δίνεις»; **«Σου δίνω πενήντα κοτόπουλα, πόσα γουρουνόπουλα μπορείς να μου δώσεις εσύ»;** Αυτή η τακτική είναι άκρατη κατασυκοφάντηση της δημοκρατίας. Προδίδει πολιτική φτώχεια, δεν αναστηλώνει το προδομένο γόητρο του Έλληνα, αλλά θάβει πιο βαθιά την ελπίδα για αναστήλωση της ηθικής. **Η ψυχή πρέπει να έχει γερά νεύρα, για να αντέξει την υποτίμηση της αξιοπρέπειας.**

- ⇒ Η Ελλάδα θα μπορούσε να είναι το εκπαιδευτικό κέντρο της Ευρώπης, να εισάγει φοιτητές και να εξαγει επιστήμονες και όχι το αντίθετο, που γίνεται σήμερα. Η ελληνική φιλοσοφική σφραγίδα είναι αποτυπωμένη σ' όλες τις φιλοσοφικές σχο-

λές της Ευρώπης. Ο Νίτσε κραυγάζει προς τους Γερμανούς: «στηριχθείτε στους Έλληνες, αυτούς τους ακτινοβόλους οδηγούς μας», «να αντλούμε ακούραστα από το ελληνικό ποτάμι», «να γίνουμε μαθητές των Ελλήνων» και συμπληρώνει «το θεμελιώδες πρόβλημα είναι ότι οι Έλληνες δε γνωρίζουν τι είναι ελληνισμός και βιώνουν την παρακμή του, τον εκφυλισμό του». Σε απλά ελληνικά: δεν ξέρουμε τι μας γίνεται με όλα αυτά τα εκφυλιστικά φαινόμενα που αναφέρουμε, υποτιμούμε την αξία μας και δίνουμε το δικαίωμα στους άλλους λαούς να μας υποτιμούν κι αυτοί. Και κατάντούμε να επιβάλλουμε στην Ελλάδα την ευρωπαϊκή νοοτροπία εξοβελίζοντας την ελληνική ψυχή που είναι φορτωμένη με ορμή και γνώση.

- Στο μέλλον ο πόλεμος με όπλα θα αντικατασταθεί με πόλεμο του πνεύματος. Η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο. Βέβαια αυτός ο πόλεμος δε θα γίνεται με σκοπό την πνευματική υποδούλωση. Αντίθετα, θα γίνεται έναντιον του σκοταδισμού και της εγωλατρίας και υπέρ της προόδου ολόκληρης της ανθρωπότητας. Γι' αυτό και δε θα υπάρχουν νικητές και ηττημένοι. Και η γονική παροχή του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού δε θα είναι μόνο για τους Έλληνες αλλά για όλη την ανθρωπότητα.

ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΛΑΘΗ

- ☞ Η κυβέρνηση κάνει μεροληπτική πολιτική σε πολλά θέματα. Υποστηρίζει τα συμφέροντα των πολλών και όχι αυτών που έχουν δίκιο και είναι λίγοι, γιατί έτσι εξασφαλίζει τα δικά της συμφέροντα και αποφεύγει το πολιτικό κόστος.
- ◆ Θα γελούσε το πανελλήνιο και θα ήταν επίκαιρο θέμα για τις γελοιογραφίες και τις σατυρικές κωμωδίες, εάν έβγαινε αύριο ένας οποιοσδήποτε κλάδος, ας πούμε οι καθηγητές και έβγαζαν απόφαση για το διπλασιασμό του μισθού τους. Κι όμως κανείς δε λέει τίποτα, όταν οι βουλευτές βγάζουν αποφάσεις, για το δικό τους μισθό, για τη βουλευτική ασυλία και για άλλα προνόμια. **Πάντα, όταν ο κριτής είναι και κρινόμενος, η δικαιοσύνη απουσιάζει.** Όταν βγάζεις απόφαση μόνος σου για τον εαυτό σου, εάν μη τι άλλο είναι κοροϊδία και αυθαιρεσία. Για τα θέματα που αφορούν τους βουλευτές θα έπρεπε να αποφασίζει ο ελληνικός λαός με δημοψήφισμα, για να μη λαβωθεί η πολιτική δικαιοσύνη, η αρετή και η υπερηφάνεια των βουλευτών. **Η κυβέρνηση δεν είναι ούτε έμπορος ούτε εργολάβος. Έχει την ευθύνη για τη χάραξη πολιτικής σχετικά την οικονομία, την εξωτερική πολιτική κ.λπ. Όχι όμως και την ευθύνη του παζαρέματος για την τιμή που θα πουληθεί μία κρατική επιχείρηση ούτε και σε ποιον εργολάβο θα αναθέσει ένα δημόσιο έργο και με ποιους όρους.** Όλα αυτά, που στο κάτω κάτω μπορούν να δημιουργήσουν υπόνοιες και ευθύνες και να πλήξουν το κύρος της κυβέρνησης ή παραγόντων αυτής, πρέπει να ανατεθούν σε ανεξάρτητη αρχή, υπερκομματική. Σ' αυτή να μετέχουν δικαστικοί ή ειδικοί σύμβουλοι, γνώστες των αντικειμένων και πολίτες όλων των πολιτικών αποχρώσεων. Έτσι διασφαλίζεται η διαφάνεια. Η εξουσία πρέπει να είναι ικανή και αδιάφθορη, αλλά και να φαίνεται τέτοια.

- ☞ Τέτοιες ανεξάρτητες αρχές πρέπει να είναι πολλές και να διαχειρίζονται όλους τους νευραλγικούς τομείς της οικονομίας και άλλους. **Ένα δυνατό κέντρο εξουσίας θα έπρεπε να είναι η πνευματική ηγεσία του τόπου. Σήμερα αυτή είναι απύσχα.**
- ☞ Είναι ανησυχητικό το ότι η πνευματική ηγεσία βρίσκεται σε λήθαργο, σε χειμερία νάρκη, άτονη, χωρίς θέληση, χωρίς προβληματισμούς, χωρίς διάθεση να προβάλει αντιδράσεις, να δηλώσει τελικά την ύπαρξή της. Θα μπορούσε η πνευματική ηγεσία να απλώσει ένα δίχτυ κάτω από την πολιτική του τόπου, να ελέγχει, να επηρεάζει και να βοηθά την πολιτική. **Βέβαια, για να έχει οντότητα και σοβαρή παρουσία, δεν πρέπει να κατασπαράζεται από εμφύλιες συγκρούσεις, από καταστροφικές ομαδοποιήσεις και κλικοποιήσεις και πολιτικές και επαγγελματικές ίντριγκες.** Πρέπει να αποκτήσει τη χαμένη της τιμή, να εξοστρακίσει τον υπερτροφικό της εγωισμό, την προχειρολογία, το φθόνο και την αστάθεια. Πρέπει με σθένος και σοβαρότητα να δηλώσει «το παρόν» στα πολιτικά δρώμενα ενωμένη και απαλλαγμένη από πολιτικές προτιμήσεις και υποψίες για επαγγελματικό όφελος.
- ☞ Κάθε κυβέρνηση με την άνοδό της στην εξουσία δηλώνει ότι βρίσκει καμένη γη. Και η αποχωρούσα δηλώνει ότι άφησε γεμάτα ταμεία και δυνατή υποδομή και ο λαός σκέφτεται: «κάποιοι λένε υπερτροφικά ψέματα».
- ☞ **Για την αποκατάσταση του δικαίου και το φωτισμό της αλήθειας πρέπει να δημιουργηθεί μια ανεξάρτητη υπηρεσία ελέγχου όλων των ταμείων, σε όλους τους τομείς του αποχωρούντος κόμματος. Να γίνει ισολογισμός των πεπραγμένων της προηγούμενης κυβέρνησης και να γίνει η παράδοση και ανάληψη ταμείων με πλήρη ενημέρωση του ελληνικού λαού.**
- ☞ Η απεργία των εργαζομένων είναι ένας μηχανισμός πίεσης στην κυβέρνηση για παροχές σε έναν κλάδο. Όταν ο κλάδος είναι αδύνατος και μη σημαντικός για την κυβέρνηση, η οποία αδιαφορεί γι' αυτόν τον κλάδο, είναι δυνατόν να δικαιωθεί;

- ❖ Όχι, βέβαια. Νομίζω ότι οι απεργίες, αν και έχουν σκοπό την εξάλειψη αδικιών, κρύβουν οι ίδιες μέσα τους την αδικία. Δεν είδα ποτέ έναν κλάδο να κάνει απεργία για τη δικαίωση ενός άλλου κλάδου. Άρα, αν έχει δύναμη ο κλάδος, ακόμα και αν αυτό που ζητάει είναι άδικο, μπορεί να το πάρει. Αν δεν έχει δύναμη, ας έχει και δίκιο, δεν μπορεί να πετύχει τίποτα. Εδώ η κυβέρνηση φέρεται σαν άδικος εργολάβος. **Δεν πρέπει να πιέζεται να κάνει κάτι που είναι δίκαιο και να μην ενδίδει σε πιέσεις για κάτι που είναι άδικο.** Όταν ύστερα από μία απεργία καταλήγει η κυβέρνηση να κάνει παροχές, γεννά πολλά ερωτηματικά. Αν οι απεργοί έχουν δίκιο, γιατί η κυβέρνηση τους αδίκησε και τους ανάγκασε να απεργήσουν; Εάν είχαν άδικο, γιατί η κυβέρνηση αδικεί το σύνολο δίνοντας παροχές στους αδίκους;
- ❖ Προεκλογικά γίνονται πολλές δημόσιες συζητήσεις για διπλασιασμούς των κατώτατων συντάξεων, των συντάξεων των γεωργών και άλλα τέτοια. Ιδιωτικά όμως πολλοί υποψήφιοι έχουν άλλη γνώμη.
- ❖ Το θέμα των συντάξεων είναι ευρύ και ακανθώδες και καμία κυβέρνηση δεν έχει τη διάθεση να μπει σε μεγάλες λεπτομέρειες, γιατί φοβάται το πολιτικό κόστος. Όμως υπάρχουν πολλές πτυχές αυτού του θέματος. Υπάρχουν χαμηλοσυνταξιούχοι με περιουσία, που η σύνταξή τους δεν τους φτάνει ούτε για τους καφέδες που πίνουν σε πολυτελή καφενεία, γιατί τα εισοδήματά τους είναι πολλαπλάσια από τη σύνταξή τους. Με αυτές όμως τις γενικές ρυθμίσεις μπαίνουν στην κατηγορία αυτών που πεινούν και πρέπει να βοηθηθούν. Πολλοί χαμηλοσυνταξιούχοι μη πληρώνοντας εισφορές προς τα ασφαλιστικά ταμεία εξοικονόμησαν χρήματα, για να έχουν σήμερα ένα εισόδημα πολύ μεγαλύτερο από τους έντιμους και νομοταγείς πολίτες που πλήρωναν έγκαιρα και στο ακέραιο τις εισφορές τους προς τα ασφαλιστικά ταμεία και σήμερα παίρνουν μία σύνταξη, που δεν τους εξασφαλίζει τα προς το ζην και επειδή λέγονται υψηλοσυνταξιούχοι, δεν έχουν την ελπίδα να αυξηθεί η σύνταξή τους ανάλογα. Αυτό μπορεί να αποτελεί πονοκέφαλο για την κυβέρνηση, αλλά πρέπει να λυθεί με βάση τις ειδικές περιπτώσεις και με οδηγό

τη δικαιοσύνη. **Γιατί ένας ελεύθερος επαγγελματίας να έχει διάθεση να πληρώνει εισφορές στο ΤΕΒΕ σε προαιρετική κλάση, εάν ξέρει ότι στο τέλος θα πάρει την ίδια σύνταξη μ' αυτόν που δεν πλήρωνε ούτε τις υποχρεώσεις του;**

- ☞ Απαιτήση της δημοκρατίας και προϋπόθεση της σωστής λειτουργίας είναι ο πολίτης να είναι ελεύθερος, με την ευρύτατη σημασία του όρου. Μεγάλα δεσμά της ελευθερίας είναι η έλλειψη στέγης.
- ☞ Δεν είμαστε ειδικοί. Θα μιλήσουμε με γενικότητες, οι οποίες όμως κρύβουν μία σκέψη. Για να γίνει κατανοητή αυτή η σκέψη, θα την πούμε με ένα παράδειγμα, με κίνδυνο να μην είμαστε ακριβείς στα νούμερα. Αυξομειώστε λοιπόν τα νούμερα σύμφωνα με τα σωστά κατά τη δική σας γνώμη και κρατήστε μόνο τη σκέψη. Εάν έχω ένα χωράφι μετά τα όρια μιας πόλης, η αξία του οποίου είναι X , εάν αυτό πουληθεί με δύο X ευρώ, θα είμαι προφανώς κερδισμένος. Εάν λοιπόν το κράτος κάνει επέκταση της πόλης και το χωράφι αυτό αποκτήσει αξία δέκα X , εγώ αξιοποιώντας το 20% αυτού, θα πάρω δύο X ευρώ και θα ικανοποιηθώ απόλυτα. Το υπόλοιπο 80% αυτού δε με πειράζει να διατεθεί για άλλους σκοπούς. Ας πούμε, το 40% να διατεθεί για δρόμους, πάρκα, σχολεία, παιδικούς σταθμούς κ.λπ. Και το υπόλοιπο 40% να χρησιμοποιηθεί για οικόπεδα, στα οποία το κράτος να χτίσει σπίτια με τη βοήθεια και του στρατού, τα οποία θα διατεθούν με χαμηλές τιμές και πολλές δόσεις στους άστεγους συμπολίτες μας. Τις λεπτομέρειες του σχεδίου επεξεργαστείτε τις εσείς, καθότι εδώ γράφουμε σκόρπιες σκέψεις και όχι ολοκληρωμένα στεγαστικά προγράμματα.
- ☞ Πώς συμβαίνει την ίδια στιγμή που οι γεωργοί παραπονιούνται ότι πωλούνται φτηνά τα προϊόντα, να είναι δυσσαρεστημένοι οι πολίτες, γιατί τα αγοράζουν ακριβά;
- ☞ Η κυβέρνηση βέβαια δεν είναι έμπορος. Έχει όμως ευθύνη να ελέγχει το εμπόριο, να βάζει τα γενικά πλαίσια μέσα στα οποία θα κινείται αυτό. Αν ο έμπορος δεν αποκτήσει εμπορική συνείδηση, αν δεν τιθασεύσει τη δίψα του για παράνομα κέρδη, δε θα απολαμβάνει την εμπιστοσύνη του πολίτη. Οι

λαϊκές αγορές δημιουργήθηκαν, για να πωλούν οι παραγωγοί μόνοι τους τα προϊόντα τους και όχι να κατακλύζονται από εμπόρους. Σήμερα, εάν ο γεωργός πουλήσει ένα προϊόν 1 δραχμή, ο πολίτης θα το πληρώσει 3 δραχμές. Έτσι πράγματι ο γεωργός το πουλάει φτηνά και ο πολίτης το αγοράζει ακριβά. Πρέπει λοιπόν αυτό το ζήτημα να λήξει. Πρέπει ο γεωργός να πουλά μόνος του τα προϊόντα του, χωρίς τη μεσολάβηση εμπόρων. Έτσι, αν ο γεωργός πουλάει το προϊόν στον καταναλωτή 1,5 δραχμή, θα κερδίσει 50% παραπάνω και ο αγοραστής θα κερδίζει 100% και δε θα χάνονται 2 δραχμές από το χωράφι μέχρι το καλάθι της νοικοκυράς. **Όταν ο θεός συγχωρεί τον αδικούντα, αδικεί το δίκαιο και η κυβέρνηση αδικεί το γεωργό, όταν συγχωρεί τον έμπορα.**

- ☞ Η κοινωνία μας δεν πρέπει να επαναπαύεται σε δάφνες και επιτεύγματα, πρέπει να είναι ζωντανή, ενεργή και παρούσα στην παγκόσμια πορεία της ανθρωπότητας.
- ☛ Η ιστορία έστησε πολλές φορές το ίδιο σκηνικό. Λαοί που απόκτησαν ευημερία και αποκοιμήθηκαν στις δάφνες τους έγιναν εύκολα θύματα άλλων λαών, που η φτώχεια και η δυσκολία τους να επιβιώσουν τους έκανε τραχείς και φοβερούς πολεμιστές και τελικά κατακτητές. Έτσι οι μαλθακοί και καλοπερασμένοι λαοί έγιναν υπηρέτες και δούλοι των ημιάγριων και αγρίων πολεμιστών. Και οι οποίοι τελικά, αφού απόκτησαν πλούτη και ευημερία, πήραν τη θέση των κατακτημένων στην καλοπέραση, για να αποκτήσουν με τη σειρά τους τη μαλθακότητα, που τους υποδούλωσε και αυτούς σε άλλους νέους και ισχυρούς λαούς. **Την αδράνεια την επιδιώκουν οι οκνηροί και η φύση απεχθάνεται την αδράνεια.** Φοβούμαι πως, όταν η ανθρωπότητα δε θα έχει ισχυρούς λαούς, θα περιπέσει ολόκληρη στην καλοπέραση και θα κατακτηθεί από άλλου είδους κατακτητές. Αυτοί θα είναι η ασυδοσία, η αλαζονεία, η φαυλότητα, ο μαρασμός και η τάση των ανθρώπων προς την αυτοκαταστροφή τους.
- ☞ Εκτιμώ ένα κόμμα κατά το μέτρο που αυτό με την πολιτική του επαληθεύει τις θεωρίες του.

- ❖ Όταν ένα κόμμα τάζει στους οπαδούς του παραδείσους, δείχνει ότι δεν μπορεί να εκπληρώσει τις επίγειες ανάγκες και απαιτήσεις και οι ψηφοφόροι ψηφίζοντας ένα κόμμα το νιώθουν απόλυτα δικό τους, ταυτίζονται μ' αυτό και θεωρούν υποχρέωσή τους να δικαιολογούν τα λάθη και τις παραλείψεις του. Νομίζουν ότι αυτοί ασκούν πολιτική και ότι αυτοί είναι υπεύθυνοι γι' αυτήν. Γι' αυτό και υποστηρίζουν με φανατισμό όλες τις θέσεις, όλες τις ενέργειες και στάσεις του κόμματός τους. Θεωρούν τον εαυτό τους ως φορέα της φιλοσοφίας του κόμματος και αισθάνονται αμήχανα και άβολα, όταν η δική τους σκέψη επαναστατεί και θέλει να τους οδηγήσει σε άλλες φιλοσοφίες και στάσεις. Νομίζουν ότι είναι επίορκοι, ότι προδίδουν αρχές, έστω κι αν αυτές προδίδονται από το κόμμα τους, ότι προδίδουν τους γονείς τους, γιατί αυτοί ήταν ψηφοφόροι του ιδίου κόμματος, που τότε είχε άλλες ηγεσίες, άλλη φιλοσοφία και αρχές. Θεωρούν απόλυτα φυσιολογικό και έντιμο σε υπέρτατο βαθμό να μεταβιβάζονται σαν περιουσιακό στοιχείο στην απόλυτη εξουσία του κόμματος, έστω κι αν αυτό διατήρησε μόνο το όνομά του και τίποτε άλλο. Θα ψηφίζουν μόνο την πινακίδα του κόμματος χωρίς να πολυσκοτίζονται για το περιεχόμενο και τις ενέργειές του, τις οποίες δικαιολογούν με απόλυτη ειλικρίνεια αλλά με λανθασμένο τρόπο. **Δεν πρέπει κανείς να παραμένει επί μακρόν συνειδητά στην αναλήθεια.** Τα κόμματα πρέπει να τα αντιμετωπίζουμε σαν γήινα. Γι' αυτό παράλληλα με τα άστρα πρέπει να βλέπουμε και τα χαντάκια της γης, για να μη σκοντάψουμε και πέσουμε μέσα. Ωραίες οι θεωρίες αλλά ταυτόχρονα χρειαζόμαστε και την πράξη.
- ☞ Μπορεί ένα κόμμα να είναι δημοκρατικό, εάν δεν έχει εσωκομματική δημοκρατία;
- ❖ Όταν έψαχνα για τη δημοκρατία, έβρισκα παντού φαντάσματα της. Και στα κόμματα βρίσκεται το φάντασμά της. Η άνοδος των ανίκανων σε θέση-κλειδιά είναι πολλαπλά επιζημία. Πρώτα πρώτα, γιατί δεν εκτελούν τα καθήκοντά τους με επιτυχία και δεύτερον από τη θέση τους θα μπορούν να ελέγχουν την άνοδο ικανών, την οποία προσπαθούν να ανακόψουν, για να μην κινδυνέψει η θέση τους. **Είναι γνωστό ότι**

φυσικός εχθρός των ανίκανων είναι οι ικανοί. Έτσι, ελέγχοντας ένα κόμμα άνθρωποι ανίκανοι συμπεριφέρονται σαν ιδιοκτήτες του, κόβουν τα κεφάλια των πιο ικανών που φοβούνται ότι θα τους φράξουν το δρόμο. Η μακροχρόνια άσκηση ενός επαγγέλματος σε ταυτίζει μ' αυτό. Νιώθεις ότι γεννήθηκες μ' αυτό, έστω κι αν πολλές φορές το έχεις τυχαία. Αποτέλεσμα αυτής της νοοτροπίας είναι ο γεροντοκορεσμός του κόμματος, η μη ανανέωση και μοιραία ο μαρασμός και ο πολιτικός του θάνατος. Η ανασταλτική αυτή δύναμη των γεροντοκόρων του πνεύματος, της πολιτικής και της νοοτροπίας, που φρενάρουν τις νέες ιδέες, τις νέες δυνάμεις που τόσο έχει ανάγκη ένα κόμμα, παραλύει κάθε προς τα μπρος κίνηση, ευνοεί την οπισθοδρόμηση και χαράζει μια ήσυχη αγαλλίαση μόνο σ' αυτούς που κατέχουν την κομματική δύναμη. Γιατί ως γνωστό, δεν αρκεί μόνο να κάνεις κάτι, αλλά πρέπει και να μάθεις να το κάνεις. Έτσι οι εσωκομματικοί τους αντίπαλοι με τη μεγαλύτερη κινητικότητα κάνοντας σωστή διάγνωση των τρωτών τους σημείων και διαβλέποντας την αδυναμία τους για κίνηση τους επιφέρουν το θανατηφόρο χτύπημα. Και σε πολλές περιπτώσεις αντιλαμβάνονται οι καρεκλοκένταυροι αυτοί την πολιτική πτώση του κόμματος, δεν έχουν ούτε την ευαισθησία, ούτε το θάρρος, ούτε την αξιοπρέπεια να παραμερίσουν έστω και λίγο και να αφήσουν νέες δυνάμεις να συγχωνευτούν με τις παλιές σε σωστή πάντα αναλογία, για να δώσουν το σωστό αποτέλεσμα για το κόμμα, γι' αυτούς και τον τόπο. **Μέσα σε ένα κόμμα είναι θεμιτό να μεγαλώνεις όσο μπορείς. Δεν είναι όμως έξυπνο να μεγαλώνεις πιο πάνω από όσο σε προστατεύει το κοινό αλεξικέραυνο, μέχρι να αποκτήσεις δικό σου αλεξικέραυνο.**

- ☞ Στην πολιτική πρέπει να λέγεται πάντα η αλήθεια;
- ☞ Ακόμα και η αλήθεια, όταν είναι εντελώς γυμνή, μας αηδιάζει και αυτή τη θέλουμε ντυμένη με τρόπο που να αποκαλύπτει τις χάρες της, με τη βοήθεια και της φαντασίας μας έτσι ώστε να εξάπτει και να προκαλεί τα βαθύτερα ένστικτά μας στην πηγή τους. Κυρίως στην εξωτερική πολιτική η αλήθεια είναι πάντα ντυμένη αξιοπρεπώς. Στο εσωτερικό βέβαια πρέπει να λέγεται με τρόπο που να μην προκαλεί τον απέραντο φόβο,

τη σύγχυση και ειδικά σε περιπτώσεις που τα θλιβερά γεγονότα μπορούν να πάρουν αισιόδοξη τροπή και άρα είναι άσκοπο να προκαλούν βλάβη.

...Τελειώνοντας

- ☞ Διάβολέ μου, πολλές φορές τα λόγια αδικούν τις σκέψεις. Πρέπει όμως να συμφωνήσουμε ΟΜΟΦΩΝΑ ότι η ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ συμπληρώνει τα κενά που υπάρχουν μεταξύ σκέψης και λόγου. Επειδή όμως και οι δύο κουρασθήκαμε, ας το αφήσουμε αυτό το θέμα για κάποια άλλη ίσως ευκαιρία.
- ☞ *Ναι, ίσως να τα ξαναπούμε. Δεν πρέπει όμως να πέσουμε στην παγίδα, δεν πρέπει να γίνουμε θύματα του στροβίλου των πολιτικών αντιπαραθέσεων. Δεν πρέπει να χάσουμε το στόχο με φθηνές πολιτικές αντιδικίες. Δεν πρέπει οι πολιτικές αντιπάθειες να θολώσουν την κρίση μας, αλλά με καθαρό βλέμμα και νου να δούμε ποιο είναι το πραγματικό συμφέρον της χώρας μας και να το υπηρετήσουμε.*

Συνομιλίες με το Διάβολο

Επίλογος

ΈΝΑ ΕΘΝΟΣ δε χάνεται, εάν τα συσσωρευμένα οικονομικά του προβλήματα απειλούν σαν χιονοστιβάδα να σαρώσουν την ποιότητα της ζωής του και όταν ακόμα τον καθυποτάξουν στη μιζέρια και τα δεσμά της φτώχειας. Και δε χάνεται σίγουρα από έναν πόλεμο που επιφέρει καταστροφές και ζημιώνεται από το αίμα που χάνεται.

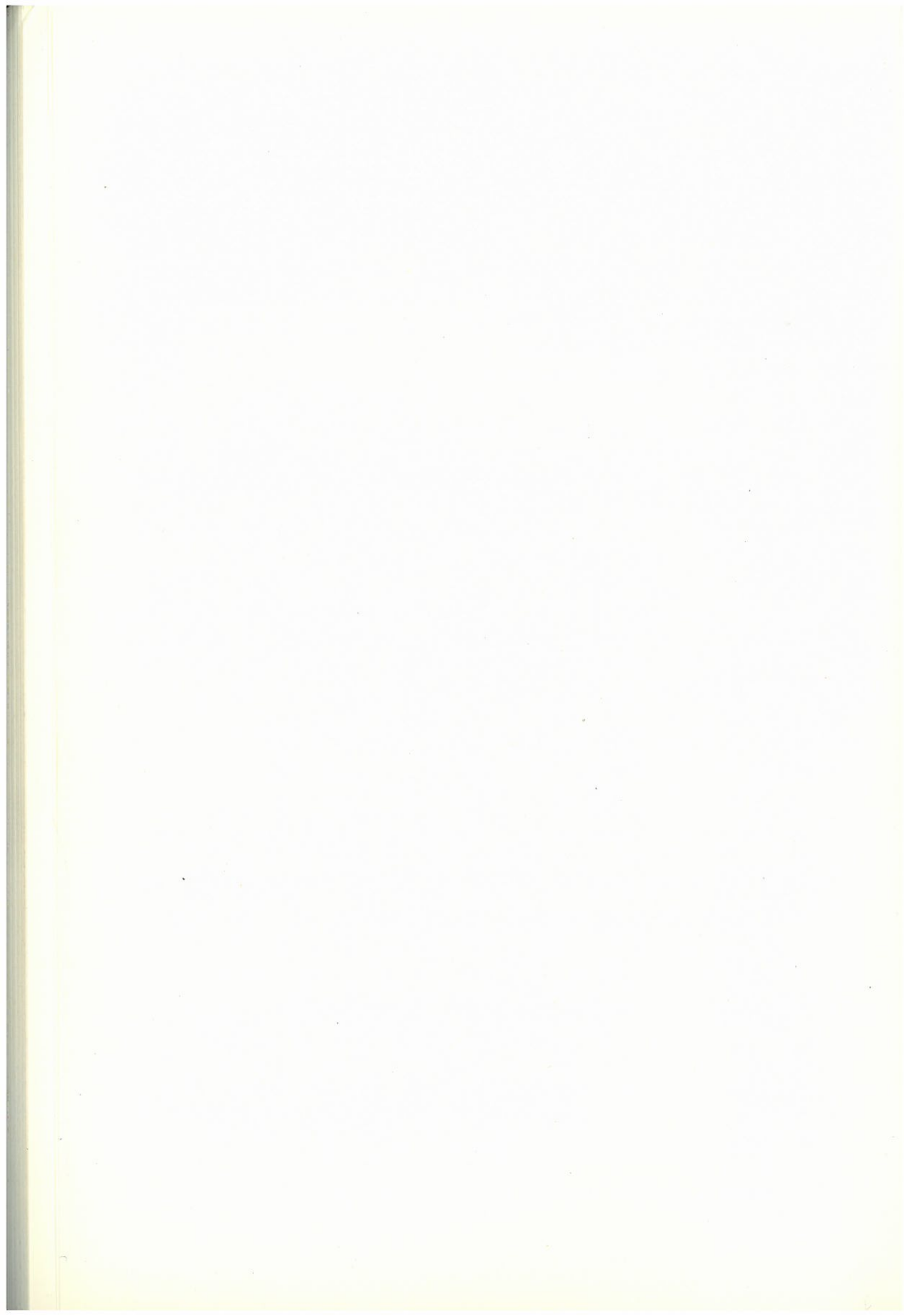
Είναι βέβαια αυτά, όπως κι ένας μεγάλος και καταστροφικός σεισμός, τραγικές καταστάσεις. Αλλά είναι αρρώστιες ιάσιμες.

Ένα έθνος χάνεται, όταν χαθεί η ψυχή του, όταν αλλιοιωθεί η λεβεντιά του, η αξιοπρέπειά του, η υπερηφάνεια του, όταν στη σκέψη του κουρνιαξουν ιδέες ταπεινές, ιδέες υποταγής, ιδέες μοιρολατρίας. **Η Ελλάδα δεν κινδυνεύει, γιατί μέσα στα κύτταρά της ρέει αθόρυβα κάθε ίχνος του αρχαίου μας πολιτισμού, που μας επιβάλλει είτε ως ιστορική μνήμη, είτε ως συνήθεια, είτε ως παράδοση, είτε ως ένστικτο να περπατάμε στα μονοπάτια σκέψης και δράσης που χαραχτηκαν στη θαυμαστή μνήμη του DNA μας.** Και βέβαια άλλο είναι ο άνθρωπος χωρίς παρελθόν και άλλο ο άνθρωπος χωρίς μέλλον. Το ένα όμως είναι προαπαιτούμενο του άλλου. Πρέπει λοιπόν να απελάσουμε από την ψυχή μας τα ταπεινά αισθήματα της μισαλλοδοξίας και του φανατισμού. Να ενώσουμε όλες τις δυνάμεις μας και να τις κάνουμε χείμαρρο που θα σαρώσει στο διάβα του ό,τι σάπιο, ό,τι ανάξιο, ό,τι άπρεπο και αρρωστημένο μας άφησε το παρελθόν. Να ατενίσουμε το λαμπρό μας μέλλον με αισιοδοξία, με γεμάτη ψυχή, με ζωντανή ελπίδα. Δεν πρέπει να αφήσουμε να εξασπατηθούμε από τους ίδιους τους εαυτούς μας, από ταπεινά ένστικτα και συναι-

σθήματα μίσους, που φύτεψαν στη σκέψη μας η αναγκαιότητα ίσως του παρελθόντος αλλά κυρίως τα συμφέροντα άλλων.

Οι ξένοι θεοί της δύναμης, του χρήματος και των προηγμένων τεχνολογιών αρέσκονται να ακούν το τραγούδι της δυστυχίας, του πόνου, της εξαθλίωσης και του διχασμού των Ελλήνων. Απ' όλες τις οπτικές γωνίες των κομματικών τοποθετήσεων να μη χάνουμε από τον ορίζοντα της σκέψης το λαμπρό τέκνο της ελληνικής διανόησης, τη δημοκρατία. Και ενωμένοι κάτω από τη σκέψη της θα είναι εποικοδομητικές όλες οι κομματικές διαφωνίες και η πρόοδος της πατρίδας μας αναμφισβήτητη.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΣ

1. Στράτος Λιμνιός, Η σχιζοφρένεια χτύπησε νωρίς.
2. Δέσποινα Α. Πανάγου, ΘΕΟΛΟΓΙΑ, Ερωτήσεις Πολλαπλών Επιλογών
3. Αικατερίνη (Κάτια) Χάιτα, ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ Ερωτήσεις Πολλαπλών Επιλογών
4. Παναγιώτη Φωτιάδη, Συναρτήσεις Λυκείου
5. Παναγιώτη Φωτιάδη - Γεωργίου Δημητριάδη, Μαθηματικά Α' Λυκείου.
6. Χριστίνα Γρηγοριάδου, Ερωτήσεις Πολλαπλών Επιλογών Παιδαγωγικών - Διδακτικής Μεθοδολογίας για τις Εξετάσεις των Εκπαιδευτικών του ΑΣΕΠ

Εκπαιδευτικός Όμιλος

ΠΛΑΤΩΝ

Σήμα κατατεθέν από Π. Φωτιάδη

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Α. ΦΩΤΙΑΔΗ

Εγνατίας 69, Τ.Κ. 546 31 Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 264 858 & 2310 227 195
www.omilos-platon.gr

Στην Ελλάδα, μετά την κατάργηση της βασιλείας, με πρότυπο το «ορφανό στέμμα» κυκλοφόρησαν μερικά «γνήσια αντίγραφα του», τα οποία απέκτησαν «εκλεκτές οικογένειες». Έτσι, χρήστηκαν περισσότεροι του ενός «βασιλείς», οι οποίοι βέβαια έκτοτε θα κυβερνούσαν διαδοχικά.

Και έτσι, κάθε φορά που μια απ' αυτές τις οικογένειες θα καταλάμβανε την εξουσία, θα επιδείκνυε και αυτό το «στέμμα», για να δείξει τη ισχύ της και να αποδείξει ότι κυβερνά δικαίωμα.

Τώρα, η δημοκρατία καλείται να αποδείξει ότι είναι γνήσια και ζώσα: και, παρ' όλες τις σοβαρές της ασθένειες, θα επιζήσει, θα κυριαρχήσει και με το λαμπρό της άρμα θα κατακτήσει τις κορυφογραμμές της δικαιοσύνης και της προόδου.